

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**ANKARA İL MERKEZİNDEKİ İŞ OKULLARINDA
1. VE 4. SINIFA DEVAM EDEN ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN
ANNELERİNİN KAYGI VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLERE GÖRE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Neslihan ÇÜRÜK**

ANKARA-2008

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**ANKARA İL MERKEZİNDEKİ İŞ OKULLARINDA
1. VE 4. SINIFA DEVAM EDEN ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN
ANNELERİNİN KAYGI VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLERE GÖRE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Neslihan ÇÜRÜK**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Özlem ERSOY**

ANKARA-2008

JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Neslihan ÇÜRÜK'ün Ankara İl Merkezindeki İş Okullarında 1. ve 4. Sınıfa Devam Eden Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Kaygı ve Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştıkları Problemlere Göre İncelenmesin başlıklı tezi 18.04.2008 tarihinde, jürimiz tarafından Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan: Prof. Dr. Necate BAYKOÇ DÖNMEZ

.....

Üye: Yrd. Doç. Dr. Özlem ERSOY (Tez Danışmanı)

.....

Üye: Yrd. Doç. Dr. Neslihan AVCI

.....

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın tüm aşamalarında benden yardımını esirgemeyen Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Sayın Özlem Ersoy'a ve değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

NESLİHAN ÇÜRÜK

ÖZET

ANKARA İL MERKEZİNDEKİ İŞ OKULLARINDA 1. VE 4. SINIFA DEVAM EDEN ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN ANNELERİNİN KAYGI VE SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLERE GÖRE İNCELENMESİ

Çürük, Neslihan

Yüksek Lisans, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Özlem ERSOY

Nisan - 2008

Bu araştırma, zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelenmesi amacıyla planlanmıştır.

Çalışmada, tam örnekleme modeli kullanılmıştır. Ankara il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İş Okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocuğu olan toplam 151 anne örnekleme oluşturmuştur.

Araştırmada veri toplamak amacıyla annelere araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan, annelere ilişkin bilgiler ve problemlerini içeren sorulardan oluşan “Kişisel Bilgi Formu” ve “Anket Formu”, Akkök tarafından geliştirilmiş “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A.)” ve Kaner tarafından geliştirilmiş olan “Aile Destek Ölçeği (ADÖ)” kullanılmıştır.

Elde edilen veriler, SPSS 12.0 paket programı yardımı ile değerlendirilmiştir. 2 gruplu karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi, 3 ve daha fazla gruplu karşılaştırmalarda Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiye Spearman Korelasyon Analizi ile bakılmıştır. Anlamlılık seviyesi olarak 0,05 ve 0,01 kullanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin kaygı seviyelerinin, 4. sınıfta çocuğu olan annelerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Her iki grupta da kaygının Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım ve Aileye Getireceği Zorluklar alt boyutlarında yüksek olduğu bulunmuştur. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Kişisel Ödül Eksikliği ve Fiziksel Sınırlılıklar puanlarının, 1. sınıfta çocuğu olan annelerden daha yüksek, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Bilişsel Bozukluk alt boyutundaki puanlarının ise 4. sınıfta çocuğu olan annelerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sosyal destek puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği ve toplam Sosyal Destek puanlarının, 1. sınıfta çocuğu olan annelerden daha düşük olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Engelli Çocukların Anneleri, Kaygı ve Sosyal Destek.

ABSTRACT

EXAMINING THE ANXIETY AND SOCIAL SUPPORT LEVELS OF MOTHERS WITH MENTALLY RETARDED CHILDREN, WHO ATTEND TO 1ST AND 4TH GRADE IN A TRAINING SCHOOL AT ANKARA, ACCORDING TO MOTHER’S PROBLEMS WITH WHICH THEY FACED.

ÇÜRÜK, Neslihan

Master's Degree, Main Department of Child Development and Education

Thesis Supervisor: Asst. Prof. Özlem ERSOY

April - 2008

This study aimed to examine anxiety and social support levels of mothers with mental retarded children according to the problems that the mothers faced with.

Entire sampling model was used in this study. The sample was consist of 151 mothers whose mentally retarded child were attending to 1st and 4th grade in a training school at Ankara.

In this study, as data collection tools, “Personal Information Form” and “Questionnaire Form”, which were developed by the researcher and were composed of the questions including information and problems of mothers ; “Questionnaire on Resources and Stress” (QRS) developed by Akkök; and “The Family Support Scale” developed by Kaner.

Data obtained from the study were analyzed with the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 12.0 program. In two-group comparisons Mann-Whitney U and in three- and more group comparisons Kruskal-Wallis Test were used. The relationships between variables were analyzed by using Spearman Correlation Analysis. As a significance level, .05 and .01 were used. The results of this study indicated that the mothers of children at 1st grade had a grater anxiety level than the mothers of children at 4th grade. The anxiety levels of both groups were high at the subscales Limits on Family Opportunities and Life Span Care and Personal Burden for Respondent. While Lack of Personal Reward and Physical Limitations scores of mother with children at 4th grade were higher than the mothers

with children at 1st grade, Cognitive Impairment scores of mother with children at 1st grade were higher than the mothers with children at 4th grade. When the social support scores of mothers with children at 4th grade were analyzed, it is found that their scores were lower than the mothers of children at 1st grade.

Keywords: Mentally Retarded Children's Mothers, Anxiety and Social Support

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
 BÖLÜM	
1. GİRİŞ.....	1
1.2. Problem.....	16
1.2.1. Alt problemler.....	16
1.3. Araştırmanın Amacı.....	20
1.4. Araştırmanın Önemi.....	20
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....	21
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	21
1.7. Tanımlar.....	22
1.8. Kısaltmalar.....	22
2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	24
3. YÖNTEM.....	46
3.1 Araştırmanın Modeli.....	46
3.2 Evren	46
3.2.1. Örneklem.....	46

3.3 Verilerin Toplanması.....	47
3.4 Veri Toplama Araçları	47
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu.....	48
3.4.2. Anket Formu.....	48
3.4.3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A).....	48
3.4.4. Aile Destek Ölçeğı (ADÖ).....	49
3.5 Verilerin Analizi.....	51
4. BULGULAR ve YORUM.....	52
5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER.....	155
5.1. Araştırma Sonuçları.....	155
5.2. Öneriler.....	171
KAYNAKÇA.....	167 173
EKLER.....	176 185
Ek 1: Kişisel Bilgi Formu ve Anket Formu	186
Ek 2: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A).....	196
Ek 3: Aile Destek Ölçeğı (ADÖ).....	201
Ek 4: Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Alınan Uygulama İzni.....	205

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1:	Araştırmaya Katılan Annelerin Okullara Göre Dağılımı.....	40
Tablo 2:	Örnekleme Oluşturan 1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Demografik Özellikleri.....	45
Tablo 3:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Sınıflarına Göre Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A.)’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	48
Tablo 4:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Sınıflarına Göre Aile Destek Ölçeği (ADÖ)’den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	50
Tablo 5:	Annelerin Yaşlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	51
Tablo 6:	Annelerin Yaşlarına Göre ADÖ’den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	54
Tablo 7:	Annelerin Öğrenim Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	56
Tablo 8:	Annelerin Öğrenim Durumlarına Göre ADÖ’den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	59
Tablo 9:	Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	61
Tablo 10:	Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre ADÖ’den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	64
Tablo 11:	Annelerin Yaşayan Çocuk Sayısına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	66
Tablo 12:	Annelerin Yaşayan Çocuk Sayısına Göre ADÖ’den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	69
Tablo 13:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişki.....	70

Tablo 14 :	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin ADÖ'den Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişki.....	71
Tablo 15:	Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	72
Tablo 16:	Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	74
Tablo 17:	Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitime Başlama Yaşlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	75
Tablo 18:	Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitime Başlama Yaşlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	78
Tablo 19:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Maddi Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımları.....	80
Tablo 20:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Maddi Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımları.....	82
Tablo 21:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin İş Bulma ve Çalışma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	84
Tablo 22:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin İş Bulma ve Çalışma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	86
Tablo 23:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Günlük İşlerini Organize Etmede Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	87

Tablo 24:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Günlük İşlerini Organize Etmede Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	89
Tablo 25:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Duygusal Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	91
Tablo 26:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Duygusal Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	93
Tablo 27:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Kabullenme Sorunu Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	94
Tablo 28:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Kabullenme Sorunu Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	96
Tablo 29:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Aile İçi Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	97
Tablo 30:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Aile içi Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	99
Tablo 31:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Doktor Bulmada Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	100
Tablo 32:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Doktor Bulmada Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	103
Tablo 33:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Büyüme ve Gelişiminde Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	105

Tablo 34:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Büyüme ve Gelişiminde Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	107
Tablo 35:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Bilgiye Ulaşma Sorunu Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	109
Tablo 36:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Bilgiye Ulaşma Sorunu Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	111
Tablo 37:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Diğer Çocuk/Çocuklarıyla İlgilenme Sorunu Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	112
Tablo 38:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Diğer Çocuk/Çocuklarıyla İlgilenme Sorunu Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	114
Tablo 39:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuğu ile Kardeş/Kardeşleri Arasında Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	116
Tablo 40:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuğu ile Kardeş/Kardeşleri Arasında Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	118
Tablo 41:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarının Arasındaki İlişkiyi Düzenlemede Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	119

Tablo 42:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarının Arasındaki İlişkiyi Düzenlemede Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	121
Tablo 43:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çevresiyle Olan İlişkilerinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	122
Tablo 44:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çevresiyle Olan İlişkilerinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	124
Tablo 45:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuğunun Arkadaş Edinmesinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	126
Tablo 46:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuğunun Arkadaş Edinmesinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	128
Tablo 47:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuklarına Uygun Eğitim Kurumları Bulmada Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	129
Tablo 48:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuklarına Uygun Eğitim Kurumları Bulmada Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	131
Tablo 49:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuklarının Öğretmenleriyle Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	133

Tablo 50:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Öğretmenleriyle Sorun Yaşama Durumuna Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamaları ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	135
Tablo 51:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	137
Tablo 52:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	139
Tablo 53:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarına Bakıcı Bulma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	140
Tablo 54:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarına Bakıcı Bulma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	142
Tablo 55:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Danışmanlık veya Psikolojik Destek Alma Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	144
Tablo 56:	1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Danışmanlık veya Psikolojik Destek Alma Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Man-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı.....	146

1. GİRİŞ

Çocuk sahibi olmak aileler için heyecan ve mutluluk verici olmanın yanı sıra yaşamlarında da dönüm noktası oluşturacak bir olaydır. Anne babalar, daha anne karnında iken bebekleri hakkında birçok hayaller kurmakta ve planlamalar yapmaktadırlar. Ancak bunu yaparken bebeklerinin sağlıklı bir birey olacağını düşünerek yola çıkmaktadırlar. Beklenen çocuğun özel gereksinimli olarak dünyaya geldiği durumlarda ise aile büyük bir hayal kırıklığına uğramaktadır. Hayatlarında dünyaya gözlerini yeni açan ve diğer bebeklerden farklı olan bir misafir bulunmaktadır. Böyle bir duruma hazırlıksız yakalanmanın şoku içerisinde aile, ne yapacağını bilememektedir. Bir taraftan “Neden ben?”, “Neden böyle oldu?” diye kendi içindeki sorulara cevap bulmaya çalışırken, diğer taraftan da çocuğu hakkındaki toplumun meraklı sorularıyla karşı karşıya kalmaktadır. Çocukları hakkında herkesin bir yorumu bulunmaktadır. Bu sırada “Gerçek nedir?”, “Çocukları acaba düzelebilecek midir?”, “ Yoksa bu onlara tanrının bir cezası mıdır?”,... “Neden?”... diye başlayan sorulara yanıt arayan eşler, bu nedeni birbirlerinde aramaya başlayabilmekte, birbirlerini suçlayabilmekte ve birbirlerinden uzaklaşıp boşanmaya karar verebilmektedirler. Bir taraftan eşlerin evlilikleri derinden sarsılırken diğer taraftan özel gereksinimi olan çocuğun gereksinimlerinin giderilmesi gerekmektedir. Bu durumda aile korku, endişe, panik, yas ve engellenme gibi başlı başına zor olan duyguları bir arada yaşayabilmektedir.

Aileler özel gereksinimli bir çocuğa sahip olma durumuna uyum sağlayıncaya kadar birçok aşamadan geçmekte, inkâr, şok, kaygı, kızgınlık, korku gibi duyguları yaşamakta, sıklıkla kendilerini çocuklarının durumundan sorumlu tutmakta ve birçok anne baba suçluluk hissettiğini ifade etmektedir. Moses (1987) bu insanların normal, sağlıklı bir çocuk hayallerini yitirdiklerini ve bu kaybın yasını tuttuklarını belirtmektedir. Beklenen ‘tipik’ çocuk yerine, anne babalar hasta olan, özel ilgiye gereksinim duyan ve muhtemelen kalan ömrü boyunca bakıma muhtaç olacak bir çocukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durumda aile bireylerinin bir engele olan bireysel tepkileri, reddetmekten kabule, şiddetli nefretten sevgiye, ihmalden çok korumaya gibi iniş çıkışlar şeklinde ilerleyebilmektedir (Hallahan ve

Kauffman, 2003, s.486; Akt:Lerner ve diğ.;2003,s:52-54). Bu tepkilerin hiçbir evrensel olmamakla birlikte, aileler bu tepkileri göstermedikleri gibi bazılarını veya hepsini de gösterebilmektedirler. Bu tepkiler ailenin kültürel seviyesi, zihinsel engelli bir çocuk büyüme konusundaki farklı gelenekler ve farklı aşamalarda oluşan duygulardan etkilenebilmektedir. Bu aşamaların her biri, birey acı ve kayıplarla başa çıkabildiği sürece normaldir ve patolojik olarak değerlendirilmektedir (Sucuoğlu, 1997, s.38; Lerner ve diğ., 2003, s.52-54; Hallahan ve Kauffman, 2003, s.486, Kulaksızoğlu, 2003, s.276).

Oskargil-Göktepe (2002), anne babaların özel gereksinimli çocuklarını kabullenmeye kadar geçirdikleri dönemlerin üç aşamada gerçekleştiğini belirtmektedir.

Birinci Aşama

Şok: Hiçbir aile zihinsel engelli bir bebek için hazırlıklı değildir. Ailelerin ilk tepkileri çoğunlukla şok olmaktadır. Şok, kötü haber ilk verildiğinde ebeveynin içine girdiği hissizlik ve hareketsiz kalma durumudur. Genellikle yoğun ağlama, duygusuzluk ve çaresizlik davranışları ile birlikte gözlenmektedir. Anne babalar çocuklarına teşhis konulduğunda sıklıkla ‘doktorun söylediklerinin bir kelimesini bile duymadıklarını ya da teşhisin ne anlama geldiğini anlamadıklarını’ ifade etmektedirler. Ancak ailenin doğum öncesi dönemde gerçekleşen bir tanılama sonucunda olaya hazırlanması ile bu duygunun yaşanmaması mümkün olabilmektedir (Oskargil-Göktepe, 2002, s.31-32; Lerner ve diğ., 2003, s.52-54).

İnkâr: Çocuğun özel gereksinimli olmasının kabul edilmemesi ve sorunlardan kaçma eğiliminin görülmesidir. Birçok anne baba çocuklarının zihinsel engelli olduğunu düşünmeyi reddetmektedir. Bu aşamada çocuklarına konan teşhise inanmamakta, uzmanların yanıldığını düşünüp doktor doktor dolaşarak teşhisin tersini söyleyecek bir uzman arayabilmektedirler. Bazı durumlarda doktor doktor dolaşmak yanlış ya da eksik bir teşhise verilen uygun bir tepki olmaktadır. Ancak tersi durumda çocuğun çıkarına olmamakta ve kaçınılmaz sonucu ertelemektedir. Bazen bu davranış, sorunlara mantıklı açıklamalar getirme ya da geleceğin

belirsizliğinden duyulan korkuyla ortaya çıkan bir savunma mekanizması şeklinde olabilmektedir. Zararsız gibi görülen bu duygu, çocuğa yönelik yüksek ve düşük beklentilerin geliştirilmesinden, gerekli yardımlar için uzmanlara gidilmesinin gecikmesine kadar çeşitli olumsuz sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Lerner ve diğ., 2003, s.52-54).

Araştırmalara göre inkâr duygusu genel olarak, otizm, özgül öğrenme güçlüğü, duygu durum bozukluğu gibi etiketlenmiş çocukların anne babalarında görülebilmektedir. Çocuğun tanısı ağır oldukça ailenin inkârı azalmaktadır. Tanı hafif oldukça aile daha çok inkâr edebilmektedir (Knoblock, 1987, s.361).

Keder ve Depresyon: Engelli çocuklarının olduğunu duyduğunda ailelerin verdikleri tepkiler ilk zamanlar normal olabilmektedir. Ancak zaman geçtikçe sorun kronik bir duruma dönüşmekte ve ailelerin nörotik tepkileri olmaktadır. İlk olarak “üstesinden gelme” olarak tanımlanan duygular zamanla kronik ve depresif duygulara dönüşmektedir (Knoblock, 1987, s.363). Depresif duygu durumu ailelerin, çocuklarının tanı almasıyla ölüm haberini almış gibi yoğun duygular içerisine girmesi olarak tanımlanmaktadır (Allen, 1992, s.321). Bu aileler, engelli çocuğun gelişi ile hayallerindeki ideal çocuğu yitirmekte ve bu nedenle kaybetme duygularını yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar. Kayıpla birlikte aileyi yoğun bir keder kaplamakta ve keder duygusunun ardından sıklıkla depresyon gözlenmektedir (Oskargil-Göktepe, 2002, s.31). Bu aşamada aileler, yavaş yavaş gerçekte yüz yüze gelmekte diğer bir deyişle, farklı özelliklere sahip bir çocuklarının olduğunu, onu kabul etmeleri gerektiğini ve çocuklarına nasıl yardımcı olabileceklerini daha gerçekçi bir biçimde düşünmeye başlamaktadırlar (Akkök,1982, s.3). Aile için acı çekme ve uyum sağlama sürecinde depresyonun normal olduğuna inanmak çok güç bir durumdur. Aileler için depresyonda görülen çaresizlik, kaybetme ve suçluluk duygusu daha sonra yerini teslimiyet ve çalışmaya bırakmakta, ardından uyum sağlama süreci başlamaktadır. Bazı ailelerin tepkileri ise daha farklı olabilmekte kendilerine sunulan tüm önerilere “ne işe yarar?”, şeklinde yaklaşabilmekte, bu nedenle çaresizliğin ezici olan ağırlığına bir de bu problem eklenebilmektedir (Cook ve diğ., 2004, s.44). Bazı aileler gerçeklerle yüzleşerek kabule doğru bir adım daha

atabilirken, bazı aileler ise bu duyguları yaşamları boyunca sürebilmektedirler (Oskargil- Göktepe, 2002, s.31).

İkinci Aşama

Karışık Duygular: Zihinsel engelli çocuğun günün yirmi dört saati bakım gereksinimi, maddi ve manevi yükleri aileyi yıpratmakta, onlara engellenmiş oldukları duygusunu yaşatmaktadır. Bunun yanı sıra çocuklarını sevmekte ve onun için pek çok şey yapmak istemektedirler. Sonuç olarak anne ve babalar duygular açısından karmaşık bir dönem yaşamaktadırlar. Ayrıca duyulan acı ve özel gereksinimli çocuklarını kabul etmeye karşı verilen tepkiyle çocuklarını reddedebilmektedirler. Reddetme, çocuktan beklentilerin çok yüksek veya çok düşük tutulması, çocuğun maddi ve manevi sorumluluklarından kaçma ya da çocuğun duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını göz ardı etme şeklinde görülebilmektedir (Oskargil-Göktepe, 2002, s.31).

Suçluluk: Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler, çocuklarının engelinen kendilerinin sorumlu olduğu gibi korkunç duygularla baş etmek zorundadırlar. Suçluluk, engelli çocuğu olan aileler tarafından ifade edilen en genel duygudur. Suçluluğun yüksek derecede yaygınlığı, günümüzde birçok engelin bilinmemesinin bir sonucu olabilmektedir (Hallahan, 2003, s.490). Bu nedenle, çocuklarının engelli olmasına neden olduklarını ve geçmişteki hataları için cezalandırıldıklarını düşünmektedirler. “Bu bize niye oldu?” diye yakınmaktadırlar. Bu duyguyu yaşamak doğal ve gerekli bir tepki sayılmakla birlikte, kızgınlık ve inkâr gibi duyguların da sebebi olarak görülmektedir (Bıyıklı, 1989, s.635).

Bazı araştırmalara göre anne babaların çocuklarının haklarını aşırı bir şekilde savunması, çocuklarıyla aşırı bir şekilde ilgilenmesi suçluluk duygusunu bastırma ile ilişkilendirilirken, bazı araştırmalara göre ise suçluluk duyan anne babaların çocuğu ile daha az ilgilendiği ve depresif bir ruh hali içerisinde bulundukları belirtilmektedir (Knoblock, 1987, s.358).

Kızgınlık: Aileler durumun varlığını uzun süre inkar edemediğinde, öfke, kızgınlık, hiddet veya kıskanma gibi duygular hissedebilmektedirler. Kızgınlık duygusunun kaynağı aslında “mükemmel “ olmayan bir çocuğa sahip olmaktır. Anne babalar engelli olduğu için çocuklarını suçlayamayacaklarından veya bu duygunun çevre tarafından kabul edilir olmadığını düşünmelerinden dolayı kendilerine yardım etmek isteyen doktor, öğretmen ya da çocukla birlikte çalışan herhangi bir uzmanı suçlamaktadırlar. Bazı aileler ise uzmanların yanlış söylediğini ispat etmek için çaba sarfetmektedirler. Bu nedenle bu dönemde uzmanlara sözel saldırı çok yaygın olabilmektedir (Knoblock, 1987, s.361; Cook ve diğ., 2004, s.43).

Utanç: Zihinsel engelli çocuğun tüm gelişim alanlarında çeşitli sınırlıkları ve gerilikleri olmaktadır. Buna toplumun zihinsel engelli çocuğa acıması, reddetmesi, küçümsemesi hatta alaycı tutumu ve davranışları eklendiğinde aile çok kolay utanç duygusu yaşayabilmektedir. Bu durum ise anne babanın öz saygısını yitirmesine neden olabilmektedir. Aileler çocuklarıyla kendilerini özdeşleştirdiklerinden ve onları kendilerinin bir uzantısı olarak gördüklerinden çocuklarındaki engeli, kendilerinin bir engeli olarak algılamaktadırlar. Ne yazık ki çoğu zaman toplumun çocuklarına gösterdiği, red, acıma ve garipseme duygularıyla başa çıkma uğraşısı vermektedirler. Bu nedenle de bazı anne babalar çocuklarıyla birlikte dışarıya çıkmak istememekte ve çoğunlukla eve kapanmayı tercih etmektedirler (Bıyıklı, 1989:635, Oskargil-Göktepe, 2002, s.32).

Üçüncü Aşama

Anlaşma: Aileler, zihinsel engelli çocuklarının normale dönmesini gerçekleştirebileceğine inandığı doktor, uzman ya da doğa üstü güçleri olduğunu düşündükleri kişilerle bazen de tanrı ile anlaşma veya pazarlık etme yoluna gitmektedirler (Oskargil-Göktepe, 2002, s.32).

Uyma ve Yeniden Düzenleme: Zamanla ailede yoğun kaygı ve duygularındaki azalma ile birlikte durumdan rahatsızlık duyma başlamaktadır. Bu aşamanın sonunda anne babalar çocuklarıyla olan ilişkilerini, gereksinimleri

doğrultusunda yeniden düzenleme yoluna gitmeyi tercih etmektedirler (Oskargil-Göktepe, 2002, s.32).

Kabullenme ve Uyum: Ailenin yaşadığı duygularının son aşaması olan kabul, engelli çocuk ile etkileşimin veya onların hayatını hafifletme ihtiyacının itiraf edilmesi durumudur. Bu yolla, aile uygulanabilir ve işe yararlı şeyleri yapma konusunda büyük bir istekliliğe sahip olmaktadır (Cook ve diğ., 2004, s.44).

Bu aşama çoğu kez hem uzmanlar hem de anne babalar tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Kabullenme, anne babanın engeli bir kenara bırakıp çocuğu olduğu gibi kabullenmesi anlamına gelmektedir. Bu, anne babanın durumu değiştiremeyeceği anlamına gelmemekte, daha çok anne babanın engele rağmen kendileri ve çocukları için bir yaşam sürdürebilme çabası içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır (Lerner ve diğ., 2003, s.52-54).

Cook ve diğerlerine (2004) göre ailelerin tepkileri ise aşağıdaki şemada gösterilmiştir.

AİLE TEPKİLERİ**AŞAMALAR****UZMAN
TEPKİLERİ**

Utanç, suçluluk, değersizlik,
ağır bir bedel

Birçok hekime başvurma

**ŞOK
İNANMAMA
İNKAR**

Kabul ederek dinleme

Aktif dinleme

Çocuk adına birlikte çalışmak

Merkeze öfke transfer etme

Erken mücadelecilere
sözlü suistimal

**ÖFKE
VE
KIZGINLIK**

Sabırlı olması için
cesaretlendirme

Ailenin işe koyulması

Olumlu aile çocuk etkileşimi
modeli olmak

Zihinsel kabulün
kaçınılmazlığını
ertelemek

Kararlılıkla çalışmak

PAZARLIK

Empatik anlayış göstermek

Ailenin normal bir şekilde
duygularını kabul etmesine
yardım etmek

Dürüst iletişim kurmak

Faydanın ne olduğunun
hissedilmesi

Çaresizlik

Normal çocuk imajının
Kaybolmasına duyulan yas

**DEPRESYON
VE
CESARETSİZLİK**

Olumlu düşünmeye odaklaşma

Etkinliklerin başarılı olacağını
temin etme

Profesyonel danışmanlık
hizmeti sağlamak

Bir şeyler yapılabilirinin
farkına varılması

Hayat tarzını düzeltme

Uygulamalı çalışmalar
yapmaya isteklilik

KABUL

Diğer ailelerinin teselli
etmesini teşvik etmek

Yeni etkileşim teknikleri
öğretmek

Çocuk ilerleme gösterdiğinde
aileleri ödüllendirme

(Cook,Klein;Tessier.
Daley;2004)

Görüldüğü gibi, engelli bir çocuk ailenin günlük hayatını ciddi bir şekilde etkilemektedir. Bazı aileler çocuğun engeline alışmayı öğrenirken aynı zamanda birbirlerine de daha çok yakınlaşmaktadırlar. Bazıları ise hala duruma alışmaya çalışmakta ve bundan olumsuz etkilenmektedirler (Allen ve Cowdery, 2005, s.166). Her durumda ise aileler çok çeşitli kaygı ve endişeleri bir arada yaşamaktadırlar. Başta engelli bir çocukla zihinlerindeki çocuk imajının yıkılması olmak üzere çocuğun günlük bakımı, maddi güçlükler, uygun yardımın ve eğitimin sağlanması ailenin karşılaştığı temel zorluklar arasındadır. Tanıdaki güçlükler, çocuğun gelişim güçlüklerinden kaynaklanan davranış ve sağlık problemleri, ailelerin yaşadıkları yalnızlık duygusu engelli çocukların ailelerinin kaygı düzeylerini artıran önemli birer etken olurken, engelin derecesi arttıkça çocuğun bağımlılığı ve ailenin sorumluluğunun artması da kaygı düzeyine etki eden bir başka faktör olmaktadır (Akkök, 1989, s.26; Kuloğlu-Aksaz, 1990, s.14).

Anne babaların, özellikle tek yaşayan anne babaların, engelli çocuklarının bakımı ve eğitimi için yeteri kadar zaman ayırmaları ve gelir sağlamaları zor olabilmektedir. Oysa ki ailenin bir yandan duygusal, bir yandan da maddi açıdan artan gereksinimleri nedeniyle engelli veya kronik hastalığı olan çocuğun anne babaları için iş saatleri ve alınan maaş oldukça önemli olmaktadır. Bazı anne babalar sadece çalışma ortamı ve maaş için çalışırken, bazıları ise çocuklarının sağlık ve eğitimleri için gerekli olan sigortaya sahip olabilmek için çalışabilmektedir. Ancak çalışma saatleri veya maaşın bu anne babaları ne kadar tatmin ettiği her zaman tartışma konusu olmaktadır (Rolf, 2003, s.20-24). Engelli çocuk aileyi ekonomik olarak sarısa da hayatı boyunca bakıma muhtaç bir çocuğun sorumluluğunu alıyor olmak anne baba için daha da kaygı verici bir durum olmaktadır. Zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne babaların, gelecek planları ile ilgili en büyük sorun, çocuğun yaşı ilerlediğinde fiziksel ortamla ilgili yaşayacağı sorunlardır. Aynı ev içindeki kardeşi, diğer akrabaları ile ilgili sorunlar, ya da çocuğun ev içinde sorumluluk alamaması, kendi öz bakımını yapamaması da ailenin ev ortamı için bir sorun teşkil etmektedir (Freedman ve diğ., 1997, s.114). Ayrıca anne babalar kendileri öldükleri zaman çocuklarına ne olacağı düşüncesinin

kaygısını yaşamaktan kendilerini alamamaktadırlar. Bu kaygı verici durumla başa çıkmak ise aileye düşmektedir (Greenberg ve diğ., 1997, s.383).

Araştırmalar, zihinsel veya bedensel engelli çocuğa sahip anne-babaların (özellikle annelerin) engelli çocuğa sahip olmayan anne-babalara göre daha çok stres altında olduklarını ve anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Uğuz ve diğ., 2004, s.43). Bazı araştırmacılar, engelli çocuk sahibi olan ailelerdeki kaygı seviyesinin çok ciddi boyutta olduğunu ve aile ilişkilerini etkilemekte olduğunu savunurken, bazıları ise engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerde çok ciddi boyutta bir kaygı olmadığını ve aile içi ilişkilerinin bundan etkilenmediğini belirtmektedirler (Dyson, 1991, s.623). Ancak bu ailelerin daha fazla sorumluluk üstlenmeleri, diğer aile üyelerinin gereksinimlerinin yeterince karşılanamaması, çocuğun durumuna ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamaları, çocuk için uygun tedavi ve eğitim hizmetleri konusunda anne babadaki görüş ayrılıkları, çocuğun durumunu başkalarına açıklama ve toplumdaki diğer insanların olumsuz tutumlarıyla baş etmede yaşadıkları zorluklar, aile bireylerinin birbirleriyle ve yakın çevredeki insanlarla ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Anne babaların artan düzeyde kaygı, depresyon, düşük benlik saygısı gösterebildikleri, kişisel doyumda azalma ve evlilik ilişkisinde bozulma olabildiği belirtilmektedir. Nitekim araştırmalar göstermektedir ki, genel popülasyon içinde engelli çocuk ailelerinin boşanma oranları yaklaşık iki kat daha fazladır. Engelli çocuklar aileyi dört şekilde etkilemektedir. İlk olarak, anne babalar üzerinde duygusal bir baskı oluşturmaktadır. İkinci olarak, engelli çocuk anne babalar için başarısızlığı simgelerler. Üçüncü olarak, ailenin yeniden organize edilmesini gerektirmekte ve son olarak, ciddi bir çatışma için zemin hazırlamaktadır (Kazak ve Marvin, 1984, s.68; Allen, 1992, s.320; Ersoy,1997, s.2; Küçüker, 2001, s.77). Bu nedenle engelli bir çocuğa sahip olmak anne babanın evlilik yaşantısını derinden sarsabilmektedir.

Anne ve babaların çocuklarının zihin engelini problem olarak algılayıp, bu problemi kontrol edilmesi güç olan “kader” gibi dış faktörlere bağladıklarında stresleri artmakta ve kendilerini çaresiz hissetmektedirler. Benzer bir biçimde çocuğun engelini dışsal (eş ve çevreyi sorumlu tutma) bir faktörden kaynaklandığını

belirtmek de stresi arttırıcı bir başka unsur olabilmektedir (Akkök ve diğ., 1992, s.11).

Engelli çocuğı olan ailelerin fonksiyonu ve ebeveyn stresi ile ilgili çalışmalar, okul öncesi dönemde çok net olmamasına karşın özellikle bu zorluğı çocuk okul çağına geldiğinde daha da belirgin olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Çocuğun hayatının her aşamasında aile zorluklarla karşılaşmaktadır. Çocuğun yaşında ve gereksinimlerinde ki değışiklikler aile için başlı başına zorluk ve tartışma sebebi olmaktadır. Çocuğun okul ortamı, ergenlik öncesi sorunları, akranlarına kendini anlatabilmesi ve sorunlarla başa çıkabilmesi, yapabildikleri ve yapamadıkları vb. herşey anne baba için kaygı sebebi olabilmektedir (Dyson, 1997, s.267-268).

Son yıllarda ailelerin yapısı değışmektedir. Aileler artık daha küçük ya da tek anne babalardan oluşmakta kardeş sayısı daha az olmakta, aile büyükleri farklı şehirlerde oturmaktadır. Anne babaların her ikisi ya da sadece anne çok ciddi bir iş yükünün altında bulunmaktadır. Kardeş olsa bile evdeki sorumluluğı ve yardımı çok az olmaktadır. Anne babanın her ikisi de duygusal açıdan önemli oranda etkilenmekte ve sıklıkla depresyon, kaygı, tükenmişlik duyguları yaşadıkları görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda, anne babaların kaygılarının farklı konularda yoğunlaştığı gözlenmektedir. Babalar çocukla ilgili sorumluluğun daha küçük bir bölümünü yüklenmekte, anneler ise babalardan daha çok engelli çocuğun bakımıyla ilgilenmektedir. Babaların mali konularda kaygıları olmakta ve çocuğun yaşı ilerledikçe bu kaygılarının arttığı görülmektedir. Bazı ailelerde bu kaygı patolojik boyuta kadar çıkabilmekte ve bu kaygıyla başa çıkmak için en iyi yöntem ebeveynin sosyal destek alması olmaktadır. Sosyal destek, bu ailelerin kaygıyı kabul etmelerini, geleceğı ilişkin daha olumlu planlar yapmalarını, fiziksel ve psikolojik sağlıklarının daha iyi olmasını sağlamaktadır (Krauss, 1993, s.393; Chen ve Tang, 1997, s.473; Kuloğlu-Aksaz, 1990, s.15; Marcenko ve diğ., 1991, s.186).

Engelli bir çocuğı sahip olmak beraberinde pek çok problemi getirmekte, aile bu durumda duygusal olarak örselenmekte ve engelle birlikte gelen problemlerin üstesinden başarıyla gelmeleri zorlaşmaktadır. Bu durumda sosyal

destek anahtar rol oynamakta ve böyle bir çocuğa sahip olmanın sıkıntılarını hafifletmektedir.

İnsan çevresindekilerle etkileşim içinde varlığını sürdüren toplumsal bir varlık olmasından dolayı, kriz ve duygusal gerginlik durumunda doğal yardımcı olarak görülen eş, diğer aile üyeleri ve arkadaşlarına dayanma gereksinimi duymaktadır. Bu tür bir sosyal destek ağı, bireyin uyum süreci ve sağlığı üzerinde önemli etkiye sahip olmaktadır. Sosyal destek, bireyi stresin olumsuz etkilerinden korumakta ve hastalıklara yakalanma riskini azaltmaktadır Sosyal desteğin olmadığı bireylerde şizofreni, depresyon, ölüm ve işsizlik gibi sorunlar artmaktadır (Kay, 2002, s.2).

Aile bir taraftan genelde normal ancak zor olan çeşitli duygularla boğuşurken, diğer taraftan da birden fazla problemle baş etmek durumunda kalmakta ve yardıma gereksinim duymaktadır.

Bu problemler:

- Uzun süre tekrar edici, pahalı, sancılı veya yaşamdan yıldırıcı tıbbi tedavi, ameliyat veya hastaneye yatırma durumları
- Sağlık harcamalarından daha fazla, örneğin; özel yemekler ve çeşitli araçların getirdiği maddi yük,
- Çocuğun sık sık tekrarlayan nefes alamama, morarma veya kasılma gibi durumlarında ailenin korku ve tükenmişlik içerisinde olması,
- Engelli çocuğu taşıma problemi, diğer çocuklar için bakım, engelli çocuk için danışma ve tedavi randevuları nedeniyle işten zaman ayırmak,
- İlerleyen gün ve gecelerde çocuğun günlük bakımını sağlamak.
- Sürekli yorgunluk ve uykusuzluk nedeniyle diğer aile üyelerinin gereksinimlerini karşılayamama,
- Boş zamanlarda yapılacak aktivite fırsatlarının olmaması,
- Birden fazla sağlık veya davranış problemi olan engelli bir çocuğa bakmakta istekli olan, oturduğu yere yakın ve kaliteli bakıcı bulmanın zorluğu ve maliyeti,

- Kişisel bakım için zamanın azolması,
- Engelli çocuğun, ailenin dikkatini ve kaynaklarını ele geçirdiğine inanan kardeşlerin kıskançlığı ve engelli kardeşi reddetmeleri,
- Mali sorunlar, yorgunluk, engelli çocuğa davranış şekli yönünden farklılıklar ve eşini reddetme duygusunun artmasından kaynaklanan evlilik problemleri,
- Engelli çocuk için farklı eğitim yaklaşımı seçme durumlarıdır (Allen ve Cowdery, 2005, s.167-168).

Bu zor günlerde yakın çevreden görülen destek, stres verici olayı ortadan kaldırmaya veya etkisini azaltmaya da anne babaya değer verildiğini hissettirmekte, endişeyi azaltmakta, kişiler kendilerini daha fazla kontrol edebilmekte ve stresle başa çıkmak için yeni yollar deneme konusunda daha istekli duruma gelebilmektedirler (Baltaş, 2007, s.150).

Sosyal destek, kişiye önemli bir halkanın parçası olduğu ve sevildiğini hissettirmektir. Aynı zamanda sosyal destek bireylerin sadece psikolojik sağlığını değil, fiziksel sağlığını da etkilemekte, tutum ve davranışlar üzerinde büyük bir etkisinin de olduğu görülmektedir (Crnic ve diğ., 1983, s.209). Dolayısıyla yeterli destek sistemi engelli çocukların ailelerinin kendilerini iyi hissetmelerini sağlamak açısından anahtar bir faktördür. Bu destek genel olarak aileye düzenli bir gelir, yeterli bir sağlık güvencesi, ev desteği ve aynı zamanda aileyi ve arkadaşları korumak gibi özellikleri içermelidir. Tüm bunlara rağmen aile hala artı desteğe, gereksinim duyabilmektedir (Allen ve Cowdery, 2005, s.166-167).

Ailelerdeki stresin seviyesini anlayabilmek için yapılan araştırmalarda ortaya iki değişken koyulmuştur. Bunlardan biri sosyal destek, diğeri ise çocuğun gereksinimlerine cevap verebilmedir. Araştırmacılara göre ailelerin stres seviyeleri aldıkları bilgi desteği ile ilişkilidir. Genellikle daha fazla sosyal destek alan ailelerin stres seviyesi düşük bulunmuştur. Bunun sonucunda da sosyal destek, stresin ilacı ve tamir edicisi olarak tanımlanmıştır (Beckman, 1991, s.585-586).

Sosyal desteğin pek çok işlevi olmakla birlikte bunlar şu şekilde özetlenebilmektedir:

1. Bireylere gereksinim duydukları hizmetleri ve malzemeleri sağlayarak duygusal rahatlık vermektedir.
2. Beklenen sorunlarla ilgili olarak bireylere rehberlik ederek bu sorunlarla başa çıkma yolları sunmaktadır.
3. Bireylerin performanslarını geliştirici geribildirimler sağlanmaktadır.
4. Olumlu uyum ve kişisel gelişime katkıda bulunmaktadır.
5. Hem günlük yaşamda hem de gereksinimler ve krizler anında bireyler arası bağlantıları sağlayarak stresin olumsuz etkilerine karşı bireyi korumaktadır (Kaner, 2003, s.58).

Sosyal destek çok boyutlu bir yapı olup, farklı destek kaynaklarından doyum almanın yanı sıra, aile için gerekli olan destek kaynaklarının sayısını da ifade etmektedir. Bilgi, materyal, maddi, duygusal, sosyal birliktelik, ait olma, günlük bakım gibi pek çok destek tiplerini içermektedir. Bu destek tipleri iki genel başlık altında toplanabilmektedir: Duygusal Destek ve Araçsal Destek (Marcenko ve diğ., 1991, s.186; Kaner, 2003, s.58).

Duygusal Destek

Bireyin kişisel sorunlarını ve özel konularını konuşup paylaşabileceği birilerinin yani sırdaş ilişkilerin varlığı, bireylere kısa ya da uzun süreli sorunların yarattığı katlanılması güç durumlar için direnme gücü sağlamakta, yalnız olmadıkları, önemli ve değerli oldukları duygusunu vererek onları rahatlatmaktadır. Böylece onların sağlığına olumlu katkıda bulunmaktadır. Duygusal destek, yakın ilişki ve başkalarıyla birlikte olma gereksinimlerini de doyurmakta ve bu yolla stresi azaltmakta ya da önlemektedir. Duygusal destek dinlemeyi içermekte ve zaman zaman içinde bulunulan koşullara göre araçsal desteğe eşit düzeyde ya da ondan daha önemli olabilmektedir (Akt: Marcenko ve diğ., 1991, s.186; Kaner, 2003, s.58).

Araçsal Destek

Bilgisel ya da maddi destek olarak da isimlendirilen bu destek tipi bilgi vermeyi, tavsiyelerde bulunmayı, geri bildirimleri, parasal ve materyal yardımını, bakım ve eğitimle ilgili yardımları ve benzerlerini içermektedir. Problemlili durumu tanımaya, anlamaya ve başa çıkmaya yardım etmektedir. Bireye engel hakkında, engelle ilgili hizmetler, kurumlar, kaynaklar ve yasalar hakkında bilgi vererek problem durumlarla başa çıkabilme yolları sağlamaktadır. Maddi sorunlara doğrudan çözümler getirerek ya da aile bireylerine rahatlatmak ve boş zaman etkinliklerine daha çok katılabilmek için gerekli zamanı sağlayarak gerilimi azaltmaktadır (Kaner, 2003, s.58).

Anne babalara verilen duygusal ve araçsal destek ana baba tutumları ve davranışlarını etkilemekte, yani anne baba olma ve çocuk yetiştirme şekillerini öğrenmek için fırsatlar ve modeller sağlamaktadır. (Kaner, 2004, s.16).

Kaliteli, açıklanabilir, uygulanabilir, gezici, hem resmi hem de gayri resmi bir bilgilendirme aile bireyleri için çok faydalı olmakta ve onların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamaktadır (Herman ve Marcenko, 1997, s.458).

Sosyal destek sağlamada ebeveyn destek grubu ve internet olmak üzere 2 temel kaynaktan yararlanılmaktadır.

Ebeveyn destek grubu: Çocuğu yeni tanı almış ailelere, çocuğu benzer veya aynı tanıyı almış olan aileler tarafından sağlanmaktadır. Bu tür gruplar yapılandırılmamış ya da daha da yapılandırılmış olabilmektedir. Her iki durumda da anne babalara çok fazla katkısı bulunmaktadır. Bunların yanı sıra aile destek gruplarının herkes için yararlı olmadığı da görülebilmektedir. Nitekim bazı anne babalar deneyimlerini anlatırken veya başkalarını dinlerken daha çok stres olabilmektedir. Bu yüzden aile destek gruplarının etkisi, katılan anne babaların kişilik özelliklerine göre de değişmektedir.

Anne babalar için internet kaynakları: İnternet engelli çocukların aileleri için mükemmel bir bilgi kaynağıdır. Engelliler için milyonlarca mail grubu, haber grubu

ve internet sitesi bulunmaktadır. Mail listeleri ve haber grupları sayesinde engelli çocukların aileleri, birbirleriyle, engelli bireylerle iletişim kurmakta ve uzmanların teorik bilgilerinden yararlanmaktadırlar. Mail listeleri ve haber grupları özel engellerle ilgili olabildiği gibi daha genel başlıklarla da ilgili olabilmektedir (Hallahan ve Kaufman, 2003, s.501-502).

Bu destekler her ne kadar farklı şekillerde sınıflandırılırsalar da doğal ortamlarda birbirlerinden bağımsız değildirlir ve birbirlerini etkilemektedirler. Örneğin başkalarıyla daha çok sosyal birlikteliği olanlar, daha çok maddi ve duygusal destek almış olmaktadır (Kaner, 2003, s.59).

Sosyal destek hem niceliksel hem de niteliksel boyutlara sahiptir. Niteliksel sosyal destek sürece yönelik olmakta ve sosyal ilişkilerin değerini ve önemini anlamayı ifade etmektedir. Örneğin, paylaşılan değerleri, tutumları, ilgileri, duyguları, karşılıklı sorumlulukları, görev duygularını içeren birincil ilişkilere işaret etmektedir. Sosyal desteğin niceliksel yönü ise, ilişkilerin uzunluğu, süresi, karmaşıklığı, ulaşılabilirliği, yoğunluğu ve ilişki sayısını ifade etmektedir (Kaner, 2003, s.59)

1.2. Problem

Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kaygı ve sosyal destek düzeyleri karşılaştıkları problemlerden etkilenmekte midir?

1.2.1. Alt Problemler

1. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının sınıflarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
2. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının sınıflarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
3. Annelerin yaşlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
4. Annelerin yaşlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
5. Annelerin öğrenim durumlarına kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
6. Annelerin öğrenim durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
7. Ailelerin gelir durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
8. Ailelerin gelir durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
9. Annelerin yaşayan çocuk sayısına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
10. Annelerin yaşayan çocuk sayısına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
11. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının yaşı ile kaygı düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
12. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının yaşı ile sosyal destek düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?
13. Annelerin zihinsel engelli çocuklarının cinsiyetlerine göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
14. Annelerin zihinsel engelli çocuklarının cinsiyetlerine göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
15. Annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitime başlama yaşlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?

16. Annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitime başlama yaşlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
17. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
18. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
19. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
20. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
21. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
22. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
23. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
24. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
25. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
26. 1. ve 4. sınıf annelerin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
27. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin aile içi sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
28. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin aile içi sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
29. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
30. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?

31. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
32. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
33. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşmada sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
34. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşmada sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
35. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin diğer çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
36. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin diğer çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
37. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
38. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
39. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
40. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
41. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
42. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
43. 1. ve 4. sınıf annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?

- 44.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 45.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 46.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 47.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 48.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşama durumuna göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 49.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 50.** 1. ve 4. sınıf annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 51.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşama durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 52.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşama durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 53.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin danışmanlık veya psikolojik destek alma durumlarına göre kaygı düzeyleri farklılık göstermekte midir?
- 54.** 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin danışmanlık veya psikolojik destek alma durumlarına göre sosyal destek düzeyleri farklılık göstermekte midir?

1. 3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Ankara il Merkezi'ndeki İş Okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların annelerinin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelenmesi amacıyla planlanmıştır.

1. 4. Araştırmanın Önemi

Zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmak, ailenin büyük bir hayal kırıklığı yaşamasına neden olmaktadır. Aile daha önce hiç zihninden geçirmediği bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Normal bir çocuğun gereksinimlerinin yanı sıra, artık özel durumları nedeniyle daha farklı –sağlık, eğitim, terapi vb.- gereksinimleri de karşılamak durumundadır. Olayın şokunu atlatamayan, çevre tarafından desteklenmeyen ve yardıma gereksinimi olan aile, büyük bir kaygı yaşamaktadır. Her ailenin kaygı düzeyi farklı olmakla birlikte, aile hem olaya uyum sağlamak hem de engelli çocuklarının gereksinimlerini karşılamakta zorlanmaktadır. Bu nedenle zihinsel engelli çocuğun başta eğitim gereksinimi olmak üzere çeşitli gereksinimleri karşılanamayabilmektedir.

Özel bir çocuk olarak dünyaya gelen zihinsel engelli çocuğun ailesinin bu durum karşısında kendisi ve çevresiyle uyum içerisinde yaşayabilmesi güçleşmektedir. Zihinsel engelli çocukların eğitiminde yeterli verimi almak için erken tanının ve erken müdahalenin önemi uzmanlarca vurgulanmaktadır. Ayrıca özel eğitimde aile ve okul işbirliği, ailenin zihinsel engelli bir çocuğa uyum sağlayamaması nedeniyle oluşamayabilmekte ve bu durum engelli çocuğun eğitiminden gerekli verimin alınamamasına yol açmaktadır. Bu nedenlerden dolayı zihinsel engelli çocuğun gereksinimlerinin karşılanması için ailesine, ailenin ise bu gereksinimleri karşılaması için desteğe gereksinimi bulunmaktadır. Aileler çocuklarının bu durumlarına uyum sağlamış gibi görünseler de çocuklarının yaşları ilerledikçe gereksinimlerinin de değişmesi nedeniyle tekrar kaygıya ve buna bağlı olarak da desteğe gereksinim duyabilmektedirler.

Bu çalışmada ise, zihinsel engelli çocuğu olan anne babaların karşılaştıkları problemlere göre yaşadıkları kaygı ve sosyal destek düzeyleri belirlenmiştir. Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yaşadıkları sorunlar tespit edilerek, annenin kaygı ve sosyal destek düzeyini bu sorunların ne ölçüde etkilediği saptanmış ve çeşitli öneriler sunulmuştur. Özellikle ülkemizde bu yaş gruplarında çocuğu olan annelerin kaygı ve sosyal destek düzeyini inceleyen araştırmaların yetersiz olması nedeniyle bu çalışmanın alana önemli katkılar getireceği düşünülmektedir.

1. 5. Araştırmanın Varsayımları

- Araştırmada kullanılan anket formu annelerin problemlerini tespit etmede uygun bir araç niteliğindedir.
- Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.
- Araştırmada kullanılan anket formu ve ölçme araçlarının anneler tarafından samimi bir şekilde yanıtlandığı varsayılmaktadır.

1. 6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma,

- Ankara il merkezindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İş Okullarının 1. ve 4. sınıflarına devam eden özel gereksinimli çocukların anneleriyle,
- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçtüğü niteliklerle,
- Araştırmaya katılan annelerin zihinsel engelli çocuklarının özellikleriyle sınırlıdır.

1. 7. Tanımlar

Zihinsel Engel: Genel entelektüel işlevselliğin ortalamanın önemli derecede altında (IQ testinde yaklaşık 70 ya da altında IQ) olması ile birlikte, iletişim, kendine bakım, ev yaşamı, toplumsal/kişilerarası beceriler, toplumsal olanaklardan yararlanma, kendi kendini yönetim yönlendirme, okulla ilgili işlevsel beceriler, iş, boş zamanları değerlendirme, sağlık ve güvenlik alanlarının en az ikisinde yetersizlik ve bozukluk olması, bunun yanı sıra başlangıcının 18 yaşın altında olması ve farklı birçok etyolojisiyle birlikte merkezi sinir sistemi işlevselliğini etkileyen çok çeşitli patolojik süreçlerin ortak sonucudur (DSM- IV, 1998, s.46).

Kaygı: Bireyin temel duygularından biri olarak kabul edilen kaygı genellikle, üzüntü, sıkıntı, korku, acizlik, sonucu bilememe ve yargılama gibi bir ya da birden çok duyguyu içermeye halidir (Öner, 1998, s.1).

Sosyal Destek: Kısa dönemli krizlerin ve yaşam geçişlerinin, uzun dönemli güçlüklerin, streslerin ve yoksunlukların üstesinden gelmek için uyumsal yeterliliği geliştirmeye yönelik hizmet veren bireyler ya da gruplar arasındaki bağlanmalardır (Kaner, 2003, s.58).

1. 8. Kısaltmalar

K.E.Ö.A: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı

BKY: Bağımlılık ve Kendini Yönetme

BB: Bilişsel Bozukluk

FS: Fiziksel Sınırlılıklar

ÖBB: Ömür Boyu Bakım

KÖE: Kişisel Ödül Eksikliği

SHK: Sürekli Hastalık Kaygısı

BKBTE: Bir Kurum Bakımını Tercih Etme

AGZ: Aileye Getireceği Zorluklar

AYGS: Aile Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar

MK: Mali Kaygılar

AİU: Aile İçi Uyumsuzluk

ADÖ: Aile Destek Ölçeği

DD: Duygusal Destek

BİD: Bilgi Desteği

BD: Bakım Desteği

YİD: Yakın İlişki Desteği

MD: Maddi Destek

SES: Sosyo-Ekonomik Seviye

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde konu ile ilgili araştırmalar kronolojik sıraya göre verilmiştir.

Beckman (1983), engelli çocuğu olan annelerin çocuklarının hangi belirgin davranışlarının ve karakterlerinin ne kadarının annelerde strese neden olduğunu belirlemek amacıyla 31 anneyle görüşmüş ve bu ailelerin 5 karakteristik özelliği olan: çocuğun gelişim oranı, huyu, tekrar eden davranış modelleri ve rutin dışı davranışları veya normalden farklı bakım taleplerinin varlığını incelemiştir. Sonuç olarak gelişim oranı dışında tüm karakteristik özelliklerin kaydedilen stres miktarıyla pozitif yönde ilişkili olduğunu saptamıştır. Kaydedilen stres miktarı ile ilişkili olan tek demografik özelliğin ise evdeki ebeveyn sayısı olduğunu belirlemiştir. Tek yaşayan annelerin birlikte yaşayan ailelerden daha fazla stres yaşadıklarını saptamıştır.

Crnic ve diğ. (1983) çalışmalarında, anneliğe özgü tutumlarda, stres, sosyal destek ve erken dönem anne-bebek etkileşiminin etkilerini incelemek amacıyla, 52 anne-prematüre bebek çifti ve 53 anne-normal sürede doğan bebek çifti ile çalışmışlardır. Ev görüşmeleri şeklinde önce 1 aylık bir süre boyunca yapılandırılmış olarak daha sonra 4 aylık bir süre boyunca davranışsal etkileşimler açısından anneler gözlenmiştir. Bu ziyaretlerde annelere “Aile Deneyimleri Aracı”, “Sosyal Destek Ölçeği” ve “Memnuniyet Ölçekleri” uygulanmıştır. Anneliğe özgü hayat stresi, sosyal destek, hayat tatmini ve anne-babalıkla ilgili memnuniyet 1 aylık ev ziyaretinde değerlendirilmiştir. 1 ay sonra gruplar arasında farklılık bulunmamasına karşın, veriler havuzda biriktirildiğinde hem stres hem de sosyal destek düzeyleri 1 aylık süredeki anneye özgü tutumları değiştirmiştir. 4 aylık süre sonunda ise annelerin, anne bebek etkileşim davranışlarının belirgin derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca stres yaşayan annelerin tutum ve davranışları daha az pozitifken, sosyal destek alan annelerin önemli ölçüde daha pozitif davranışlar sergilediği bulunmuştur. Bunlara ek olarak, sosyal destek, annenin hayattan aldığı tatmini artırmış ve birkaç davranış değişkeni üzerinde olumsuz stres etkilerini hafiflettiği

saptanmıştır. Annenin aldığı sosyal desteğin bebekle etkileşim davranışları üzerinde olumlu etkiye yol açtığı bulunmuştur.

Kazak ve Marvin (1984), engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip 100 ailedeki farklılıkları, 3 tür strese (bireysel, evlilik ve ebeveynlik) ve sosyal destek sistemlerinin 3 karakteristik özelliğine (büyüklük, yoğunluk ve sınır yoğunluğu) göre incelemiştir. Araştırmaya katılan anne ve babalara görüşme yöntemi ile “Langner Symptom Kontrol Ölçeği”, “Ebeveyn Stres Ölçeği”, “İkili Uyum Ölçeği” uygulanmıştır. Engelli çocuğu olan ailelerin streslerinin yüksek ve sosyal destek aldıkları kişilerin ise oturdukları yerden uzak oldukları saptanmıştır. Yüksek stres seviyesine rağmen, engelli çocuğu olan ailelerin, stresle başarılı başa çıkma stratejilerine sahip olduğu bulunmuştur.

Adamakos ve diğ. (1986) çalışmalarında anneye verilen sosyal desteğe göre, anne-çocuk ilişkisindeki stres ve evde sunulan uyarıcı çevrenin seviyesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Anne-çocuk ilişkisindeki stres ve evde sunulan uyarıcı çevrenin seviyelerine dair veriler 2 yılda derlenmiştir. Veriler, “Anne Sosyal Destek Ölçeği”, “Anne- Baba Ölçeği” ve “Ev Uyarılarını Belirleme Ölçeği” yardımıyla toplanmıştır. Veriler 38 kentten, düşük sosyo-ekonomik-statü (80 kamu desteğine bağlı olarak geçinen) 198 anne ve bu annelerin bebeklerinden elde edilmiştir. Annenin aldığı sosyal destekle uyarıcı çevre düzeyi arasında pozitif ilişki görülürken, anne-çocuk stres düzeyi ile negatif bir ilişki saptanmıştır. Annenin herhangi bir SES’de olmasının anne veya çocuk değişkenlerinin en iyi belirleyicisi olduğu, annelerin yüksek stresinin ve annelerin sosyal desteklerinin az olmasının çocuklar için daha az uyarıcı çevre olanağı sağladığı bulunmuştur.

Dunst ve Trivette (1986), sosyal desteğin aracı etkilerini incelemek amacıyla, 137 zihinsel engelli, fiziksel engelli ve gelişim bozukluğu olan çocuklara sahip anne babalar için bir eğitim programı hazırlanmıştır. Bu programda, sosyal sistem teorisi kavramsal çerçeve olarak kullanılmış; kişisel sağlık, çocuğa yönelik anne baba tutumları, aile bütünlüğü, çocuğun işlevlerine yönelik anne baba algıları, anne babanın çocukla oyun oynama fırsatları ve çocuğun davranışları ve gelişimi

konularında eğitim verilmiştir. Sosyal desteğin etkilerini saptamak amacıyla anne babalara Aile-Çocuk Etkileşim Oramı Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre tüm gruplarda sosyal destekten alınan doyumun ve destek kaynaklarının sayısının doğrudan veya yarı doğrudan aileleri etkilediği bulunmuştur. Anne babalara verilen sosyal desteğin artmasından ailelerin ruh sağlığının olumlu yönde etkilendiği ve buna bağlı olarak da, anne babaların daha pozitif tutumlar sergiledikleri, çocukla oyun oynama fırsatlarının arttığı, çocuklarının davranış ve gelişimlerinde daha olumlu etkileri olduğu bulunmuştur.

Kazak (1987), engelli çocuğa sahip ailelerin stres ve sosyal destek düzeylerini belirlemek amacıyla 125 engelli çocuğu olan anne babalarla (36 Zihinsel Engelli, 43 Fenülketenöri, 46 Spida Bifidalı çocuğa sahip anne-babalar) 127 normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne babalara “Langner Belirti Listesi” ve “Dyadic Memnuniyet Ölçeği” uygulamıştır. Sonuçlar incelendiğinde engelli çocuğu olan annelerin karşılaştırma grubundaki annelerden daha yüksek düzeyde kaygıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Gruplar arasında evliliğe ilişkin tatminde farklılık bulunmamıştır. Engelli çocuğa sahip annelerin karşılaştırma grubundaki annelerden daha fazla sosyal destek almasına rağmen daha çok sosyal desteğe gereksinim duydukları tespit edilmiştir. Ayrıca gruplar arasında stres açısından farklılık görülmemiştir. Ancak babaların stres düzeyinin annelerden daha düşük olduğu saptanmıştır.

Naseef (1988) çalışmasında, özel gereksinimli çocuğu (zihinsel, işitme, görme, fiziksel engelli, otistik, duygusal bozukluk ve öğrenme güçlüğü) olan ailelerin stresle nasıl başa çıktıklarını incelemiştir. Araştırmaya 308 anne-baba katılmıştır. “Aileler İçin Sağlıklı Başa Çıkma Aracı” ailelerle yapılan görüşmelerde ailelere uygulanmıştır. Araştırmaya katılan anne babalar engelli çocuğa sahip olmanın olumsuz yönlerini değil, olumlu yönlerini görmeye çalışarak stresle başa çıktıklarını belirtmişleridir.

Erickson ve Upshur (1989), engelli çocuğa sahip annelerin çocuk bakım yükü algılarını, babaların çocuk bakımına katılımını ve sosyal desteklerini incelemek

amacıyla Down Sendromu, motor yetersizlik , gelişimsel gerilik ve bilinmeyen diğer engelleri olan çocuğa sahip 202 anneye ev ziyareti ve görüşme yöntemi ile “Sosyal Destek Ölçeği” ve anket formu uygulamışlardır. Sonuçlara bakıldığında, 4 grup arasında, çocuğun bakımın zorluğu ve harcanan süre, babaların yardım ettiği işlerin sayısı, aile, arkadaşlar ve sosyal gruplardan alınan tatmin düzeyinde anlamlı farklılıklar yarattığı saptanmıştır.

Flynt ve Wood (1989), orta derecede zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip 90 annenin aile stresi algısı ve stresle başa çıkma davranışlarını incelemiştir. Ailenin stres ve stresle başa çıkma ölçümleri, 3 normatif geçiş dönemlerinden (6-9 yaş, 12-15 yaş ve 18-21 yaş gruplarında çocuğu olan toplam 90 anne) birinde olmuştur. Ölçümlerde zihinsel engelli çocuğu olan annelere “Stres ve Kaynakları Aracı” ve “Başa Çıkma Becerisi Ölçeği” uygulanmıştır. 3 farklı yaş grubundaki çocukların aile stresi sonuçlarında anlamlı bir farklılık görülmezken; stresi algılamada ailenin etnik kökeni ve annenin yaşı açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Beyaz kadın ırkının siyah kadın ırkından daha fazla strese sahip olduğu, siyah kadın ırkının daha sağlıklı olduğu ve zorluklarla daha iyi baş ettiği bulunmuştur. Yaşlı kadınların stres seviyelerinin ise genç kadınlardan daha düşük olduğu, evli kadınların ve orta ve yüksek gelir düzeyine sahip kadınların zorluklarla daha kolay baş ettikleri tespit edilmiştir.

Gowen ve diğerleri (1989), anneliğe özgü depresyon ile anne baba yeterliliği hissi, çocuk özellikleri ve annelerin sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla boylamsal bir çalışma yapmıştır. Engelli bebeğe sahip annelerin bebekleri 11, 15, 19 ve 27 aylıkken ve engelli olmayan bebeğe sahip annelerin bebekleri 6, 11, 15, 19 ve 27 aylıktır. Annelere “Annelik Depresyonu Ölçeği”, “Anne Baba Yeterlilik Duygusu Ölçeği”, “Caroline Aile Sosyal Destek Ölçeği” ve Annelerin Bakış Açılarını ve Destek Kaynaklarını tespit etmek amacıyla hazırlanmış olan anket formu, bebekler ise Caroline Bireysel Davranış Kayıtları Gözlem Formu, Stanford Binet Zeka Testi ayrıca yine annelere çocuk bakımlarına ilişkin bilgi almaya yönelik hazırlanmış olan anket formları uygulanmıştır. Sonuç olarak iki gruptaki bebekler, aile fonksiyonu ve bakım zorluğu seviyeleri bakımından

karşılaştırıldığında, anneliğe özgü depresyonlarında ve anne-baba yeterliliği ölçümlerinde farklılık görülmezken, engelli çocuğu olan annelerin çocuklarının bakım zorluğunun, depresyonu tetiklediği, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerde ise hem yeterlilik hissi hem de depresyonun bebeğin huysuzluk potansiyeli ve aile değişkenlerinin olumsuzluğu nedeniyle oluştuğu belirlenmiştir.

Harris ve Mchale (1989), zihinsel engelli çocuklara sahip annelerin aile problemleri, günlük bakım işleri ve psikolojik sağlıklarını incelemek amacıyla 30 zihinsel engelli çocuğu olan ve 30 normal gelişim gösteren çocuğu olan annelerle 2 yıl süre ile ev ziyaretleri ve takip eden telefon görüşmeleri yapmışlardır. Veri toplamada annelere “Uyum Davranışları Ölçeği” uygulanmıştır. Bu ölçeğin çocuğun Bağımsızlık Seviyesi ve Problem Davranış Seviyesi Alt Ölçekleri kullanılmıştır. Karşılaştırmalarda, çocukların karakter özelliklerinde ve çocuk merkezli aktivitelerde annenin katılım süresinde grup farklılıkları olduğu görülmüştür. Annelerin engelli çocuklarının gelişimini desteklememeleri ve çocuklarına yeterli zaman ayıramamaları anneler tarafından kaydedilen en yoğun aile problemleri iken annenin depresyon belirtileri göstermesinin de en yoğun aile problemleri arasında olduğu saptanmıştır.

Seltzer ve Krauss (1989), zihinsel yetersizliği olan yetişkinlerle evde yaşayan 203 yaşlanmakta olan annenin, 4 sağlık göstergesi (fiziksel sağlık, yaşam doyumu, iş yükü ve stres) incelemişlerdir. Araştırmada “ Geriatric Merkezi Moral Ölçeği”, “Zarit- Burden Ölçeği”, “Stresin Kaynakları Anketi” ve “Aile Çevresi Ölçeği” kullanılmıştır. Anneye özgü demografik değişkenler (yaş, evlilik durumu, eğitim ve gelir) annenin fiziksel sağlığı ve hayattan aldığı tatminle ilişkili bulunmuştur. Zihinsel yetersizliği olan yetişkinlerin risk faktörleri (yetersizlik derecesi, Down Sendromu’na sahip olma, beden sağlığı ve işlevsel beceriler) anne-babalık stresi ve yüküyle daha güçlü ilişki göstermiştir. Analizler sonucunda annenin sosyal çevresinin, annenin sağlığını belirlemede resmi veya gayri resmi destekten daha iyi bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Aksaz (1990), otistik çocuğu olan anne-babalar ile öğretilabilir zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerini tespit etmek amacıyla 17 anne ve 12 babadan (öğretilabilir zihinsel engelli çocuğa sahip 9 anne, 7 baba, otistik çocuğa sahip 8 anne ve 5 baba) oluşan bir örneklem grubuna “Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı” uygulamıştır. Verilerin değerlendirmesi sonucunda, otistik çocukların anne-babaları ile öğretilabilir zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerinin benzer olduğu saptanmıştır.

Beckman’ın (1991) çalışmasında, 18-72 aylık engelli ve engelli olmayan çocukları olan, anne babalara ruhsal etkilerini incelemek amacıyla “Ebeveyn Stres Ölçeği”, “ Carolina Ebeveyn Destek Ölçeği” ve kendisi tarafından oluşturulan anket formunu toplam 106 anne ve babaya uygulanmıştır. Anne ve babalar arasında Anne Baba Stres Ölçeği’ndeki “Anne Babalık Alanında” annelerin genellikle babalardan daha fazla stres yaşadıkları saptanmıştır. Engelli çocukları olan anne babaların tüm alanlarda ve özellikle bakım zorunlulukları konusunda daha fazla stres yaşadıkları saptanmıştır. Stresin her iki anne baba grubu için gayri resmi destekle negatif ilişkide, anneler için artan bakım zorunlulukları ile pozitif bir ilişkide olduğu tespit edilmiştir.

Cameron ve Armstrong (1991), gelişim geriliği olan çocuğu bulunan 147 annenin stres etmenlerini ve bu stresle başa çıkma yöntemlerini gelirlerine göre incelemişlerdir. Annelere araştırmacı tarafından geliştirilen anketler ve “Stres ve Kaynakları Ölçeği” uygulanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde; annenin sağlığı ve maddi durumu arttıkça stres düzeylerinin azaldığı, alınan sosyal desteğin düzeyi arttıkça stres düzeyinin azaldığı bulunmuştur.

Dyson (1991), engelli çocuğun varlığı, anne-babalığa ilişkin stres ve ailenin fonksiyonunu yerine getirememesi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla engelli çocuklara (3-7 yaş arası) sahip 55 ve engelli çocuğu olmayan 55 kontrol grubu olan anne-babaya “Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Stres ve Kaynakları Aracı” ve “Aile Çevresi Ölçeği” uygulamıştır. Sonuç olarak; ailelerin engelli çocuk yetiştirmenin zorluklarıyla baş etmeye uyumlarının çabuk olduğu saptanmıştır. Engelli çocuğa

sahip ailelerin stres düzeyleri yüksek olmasına rağmen aile fonksiyonu bakımından normal gelişim gösteren çocukların ailelerine göre stres seviyeleri çok az düzeyde farklılık göstermiştir.

Sloper ve Turner (1991) çalışmalarında anne ve babalar ile uzman arasındaki ilişki, uzmanlar için iletişim becerileri, ailenin gereksinimleri için bireysel değerlendirmeler ve strese yönelik yaklaşımları incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya 24 pediatrist, 107 anne ve baba katılmıştır. Bu çalışmada, ağır fiziksel engeli olan çocukların ailelerinin gereksinimleri belirlenmiş ve uzmanların dikkat etmesi gereken noktalar açıklanmıştır. Anne ve babalar çalışmada ilk olarak kendi gereksinimlerini belirtmişlerdir. Anne ve babalar ile pediatristler bu gereksinimler arasından en önemli olanlarını tespit etmişlerdir. Sonuç olarak anne ve babaların gereksinimlerinin belirlenmesinde en etkili yolun iletişim olduğu bulunmuştur.

Akkök ve diğ. (1992), özürlü çocuğa sahip anne-babalardaki stresi yordamak amacıyla 82 anneye ve 64 babaya, “Engelli Çocuğa Sahip Anne - Babaların Stres Düzeyini Ölçme Aracı”nı, ayrıca babaların çocuklarının durumları için yapabilecekleri nedensel atıfları içeren atıf düzeyleri ve değişim ölçeğinden alınmış 27 maddelik bir formu uygulamışlardır. Formdaki maddeler, kişiler arası ve aile çatışmaları, eşin özellikleri, maddi ve sağlık problemleri, çevresel şartlar, kader ve çeşitli kişisel özellikler (davranışsal, bilişsel ve karakter) ile ilgili atıfları kapsamaktadır. Yapılan analiz sonucunda stres puanının en büyük bölümünü (%14) açıklayan değişkenin, çocuğun durumunu kadere atfetmek olduğu bulunmuştur. Anne babaların çocuklarının engelini, açıklayamadıkları, kontrol edemedikleri durumları kalıcı olarak betimlenebilecek kader faktörüne atfettiklerinde stresin arttığını ve kendilerini çaresiz hissettiklerini saptamışlardır. Benzer bir biçimde çocuğun engelinin dışsal (eş ve çevreyi sorumlu tutma %5) faktöre atfetmenin de stresi artırıcı olduğunu tespit etmişlerdir. Engelli çocuk ailelerinde eşler arası ilişki, eşlerin birbirini suçlaması da ebeveynlerin içinde bulundukları duruma uyum sağlamalarında çok etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca engelli çocuğa sahip olan anne babalardaki stres düzeyinin yordanmasında anne babaların yaptıkları nedensel atıfların, çocuğun engel tipinin ve aile rehberliği alıp almadıklarının önemli olduğu

görülmüştür. Stresi yordayan diğer önemli bir değişkenin ise engelin derecesi olduğu tespit edilmiştir. Bulgular, eğitilebilir çocuk yerine otistik çocuğa sahip olmanın stresi artırıcı olduğunu göstermiştir. Ayrıca belirgin koşullara atıf yapmanın stresi azaltıcı olduğu , diğer bir deyişle nedensel atfın geçici ve yaşanan belirli bir duruma yapılmasının, stresi azalttığı saptanmıştır.

Dyson (1993), engelli çocuğa sahip ailelerde zaman içerisinde ailenin anne-babalıkla ilgili stresini ve aile fonksiyonunu incelemek amacıyla iki zaman aralığında 36 engelli çocuğa (zihinsel, fiziksel, gelişim geriliği, konuşma bozukluğu ve öğrenme güçlüğü) sahip aile ile engelli çocuğu olmayan 36 aileye demografik bilgilerin yanı sıra “Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Stres ve Kaynakları Aracının Kısa Formu”, “Aile Çevresi Ölçeği” uygulamıştır. Sonuçlar incelendiğinde, zaman içerisinde engelli çocuğa sahip ailelerin anne-babalığa ilişkin stres seviyelerinde yükselme olurken, ailenin işleyişinde orta seviyede bir tutarlılık saptanmıştır. Engelli çocukları olan ailelerin işleyişi bakımından gruplar arasında fark çıkmazken, stresin en önemli sebeplerinin çocuğun engelinin varlığı ve aile ilişkilerinin niteliği olduğu bulunmuştur.

Krauss (1993) araştırmasında, 3-4 yaş grubunda engelli çocuğu olan 121 anne ve baba arasındaki, çocuk-kaynaklı, anne-babaya ilişkin stresteki benzerlikler ve farklılıkları tespit etmeyi amaçlamıştır. Anne babalara yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak “Ebeveyn Stres Ölçeği”, “Çocuğu İyileştirme Kontrol Ölçeği”, “Ebeveyn Destek Ölçeği”, “Aile Uyum Ölçeği” uygulamıştır. Babalar, çocuklarının karakteriyle ve çocuklarıyla olan ilişkileriyle ilişkili olarak daha fazla stres dile getirirken, anneler annelik rolüyle ilgili kişisel streslerinin daha fazla olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca çocuk-kaynaklı stres ve anne babalığa ilişkin stresin en güçlü belirleyicileri olan anneler ve babalar arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında babaların aile ortamının etkilerine daha hassas oldukları, annelerin ise aldığı sosyal desteklerden daha fazla etkilendikleri saptanmıştır.

Baysal ve diğ. (1994), annelerdeki depresyonun çocuklar üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla 9-13 yaş grubunda hasta çocuğu olan 15 anne ile hiçbir hastalığı olmayan çocuğa sahip 25 anneye ve çocuklarına çeşitli özellikleri sorgulayan bir anket formu, “Depresyon Ölçeği” ve “Uyum Ölçeği” uygulamışlardır. İki grup birbirleriyle karşılaştırıldığında, uyum ölçeğine göre depresif anne çocukları ile kontrol grubu çocukları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Ancak, depresyondaki annelerin depresif halleri nedeni ile huzursuz, sabırsız ve ilgisiz olduklarını, çocuklarına karşı davranışlarında olumsuz ve eleştirici, kırıncı tutumlara sahip oldukları, çocuğun davranışı üzerindeki toleranslarının azaldığı ve tüm bunların sonucunda çocukları ile doyurucu bir ilişkiye giremedikleri ve çocuklarda ise duygusal sorunların oluştuğu saptanmıştır.

Sucuoğlu (1995), engelli çocuğu olan anne babaların temel gereksinimlerini belirlemek amacıyla “Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı”nı engelli çocuğu olan 44 anne ile 45 babaya uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, özellikle bilgi gereksinimi olmak üzere 8 maddeyi ailelerin ortak gereksinim olarak ifade ettikleri görülmüştür. Annelerin %90,9’u benzer özellikte çocuğu olan anne babalar için yazılı materyal okuma gereksinimini, babaların %84’ü ise çocuğa bazı becerileri öğretebilme konusunda bilgi gereksinimini öncelikli gereksinimleri olarak belirtmişlerdir. Aracın açık uçlu sorusundan anne babaların özel gereksinimleri hakkında ayrıntılı bilgi toplanabilmiş ve çoğunluğunun çocuğunun okula gidip gelebilmesi için servis imkanının sağlanması ve çocukları için tüm gün gidebilecekleri okul istedikleri görülmüştür.

Lehman ve Irvin (1996), duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocukların ailelerinin aldıkları destekleri, gayri resmi sosyal servislerini, uzmanlardan aldıkları destekleri ve ailelerin bu desteklerden ne kadarını ve nasıl faydalanıp gereksinimlerinin ne kadar karşıladıklarını incelemişlerdir. 120 anne babaya, anketler mail aracılığıyla uygulanmıştır. Sonuçlara göre; gayri resmi olan dernekler, gönüllü kişilerden oluşmakta ise ailelerin daha fazla profesyonel destek aldıkları görülmüştür. Aileler kendilerine yapılan günlük yardımların daha etkili ve yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Buna ek olarak pek çok aile yardım sayısı arttıkça (destek)

aile içi problemleriyle ve günlük hayatla ilgili stresle daha kolay başa çıkabildikleri tespit edilmiştir. Ailenin aldığı organize yardımların ise ailenin olumlu bir tutum içine girmesine neden olduğu saptanmıştır.

Chen ve Tang (1997), orta dereceden-ağır dereceye kadar zihinsel engelli yetişkin çocuğa sahip Çinli annelerin streslerinin ve sosyal destek kaynaklarını tespit etmek amacıyla 30 anne ile görüşmüşlerdir. Annelere “Demografik Bilgi Formu”, “Stres Kontrol Listesi”, “Stres Değerleri Ölçeği” ve “Sosyal Destek Kontrol Listesi” uygulanmıştır. Sonuçlara incelendiğinde, çocuk-kaynaklı ve anne baba-kaynaklı stresin annelerde yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu annelerin en yaygın stres kaynağının bu çocuklarının davranış problemleri ve geleceklerini planlamaları olduğu saptanmıştır. Annelerin destek kaynakları incelendiğinde ise maddi, duygusal ve bilgilendirilmeye ilişkin desteklerini esas olarak aile üyelerinden ve eğitim merkezlerindeki personelden aldıkları görülmüştür. Stresin süresine bakılmaksızın, tüm desteklerin kontrol edilemeyen stres için eşit oranda yararlı olarak algılandığı tespit edilmiştir. Ancak maddi desteğin, kontrol edilebilen stres için yapılan bilgilendirme desteğinden daha yararlı olduğu saptanmıştır.

Dyson (1997), engelli çocuğu olan anne babaların, ailesel streslerini, aile fonksiyonlarını ve sosyal desteklerini karşılaştırmak amacıyla okul-yaşında zihinsel engelli ve diğer engellere (fiziksel, işitme engelli, konuşma bozukluğu, öğrenme güçlüğü ve gelişim geriliği) sahip çocukları olan 30 çift anne ve babayı birbiriyle ve engeli bulunmayan çocuğa sahip 32 anne ve babayı diğer çiftlerle karşılaştırmıştır. Bu çalışmada ailelere demografik özelliklerle ilgili bilgi formu, “Stres ve Kaynakları Aracının Kısa Formu”, “Aile Çevresi Ölçeği”, “Aile Desteği Ölçeği” uygulanmıştır. Sonuçlar göstermiştir ki; gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip anne ve babalar anne baba stresi, sosyal destek veya aile fonksiyonu bakımından ne birbirlerinden ne de engeli bulunmayan çocukları olan anne ve babalardan farklılık göstermemiştir. Bununla beraber, engelli çocuğu olan anne babalar, engeli bulunmayan çocuğa sahip anne babalara oranla çocuklarıyla ilgili olarak daha fazla stres yaşamakta ve bu streslerinin kendilerinin ve eşlerinin algılarını oluşturan aile fonksiyonlarıyla ilgili olduğu bulunmuştur.

Freedman ve diğ. (1997), evde yaşayan zihinsel engelli yetişkin çocuğa sahip 340 annenin çocukları için barınacak yer planları ve yerleştirme tercihlerini incelemek amacıyla 3 yıl süren boylamsal bir çalışma yapmışlardır. Bu annelerin engelli çocuklarının sürekli yanlarında barınmasıyla ilgili öyküleri 2 yıl boyunca takip edilerek kaydedilmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde, annelerin öykü nitelikleri, anneliğe bağlı psikolojik ruh sağlıkları ve sosyal desteklerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Annelerin %50'den daha azı çocuklarının bakımı için ev dışında bir yere yerleştirme planı yaparken, çoğu annenin ise çocuklarının ne olursa olsun yanlarında kalmalarını istedikleri tespit edilmiştir. 2 yıldan sonra ara ara yapılan takipler sonucunda ise daha önce yerleştirme planı yapan annelerin % 22'sinin, daha önce yerleştirme gibi bir planı olmayan annelerin ise % 14'ünün çocuklarını bir kuruma yerleştirdikleri tespit edilmiştir.

Greenberg ve diğerleri (1997) araştırmalarında, zihinsel hastalıklı yetişkinlere sahip yaşlanmakta olan ve zihinsel yetersizliği olan yetişkinlere sahip yaşlanmakta olan 461 annenin stres düzeylerini, sosyal destek kaynaklarını, bakım yüklerini ve depresyon düzeylerini aldıkları sosyal desteğin kapsamına göre karşılaştırmışlardır. Araştırmada görüşme metodu ile "Epidemiyolojik Depresyon Ölçeği" kullanılmıştır. Zihinsel hastalığı olan yetişkinleri bulunan annelerin, zihinsel yetersizliği olan çocuklara sahip annelerden daha küçük sosyal destek ağına sahip oldukları saptanmıştır. Engelli çocuğu olan annelerin bir sosyal destek ağının üyesi olma olasılığının daha yüksek çıktığı ve engelli çocuğu olan annelerin çocuğuna bakan en az bir akraba veya arkadaşı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlara ek olarak, zihinsel hastalığı olan yetişkinlere sahip annelerde sosyal desteğin, annelerin ruh sağlığı için önemli bir yeri olduğu belirlenmiştir.

Herman ve Marcenko (1997) anne babaların engelli çocuklarına uyumları, destek algıları ve tatil kullanımını tespit etmek amacıyla 889 gelişim geriliği olan çocuğa sahip anne babaya bir destek programı uygulamışlardır. Bu programda eğitimciler tarafından ev içinde veya tercihen başka bir eve yerleştirilen ailelere günlük işlerinde yardımcı olunmuştur. Çalışmada veri toplamak amacıyla "Stres ve Kaynakları Aracı", "Aile Destek Ölçeği" ve "Aile Kaynakları Ölçeği" kullanılmıştır. Sonuçlar

incelendiğinde, eğitimcilerin ailelere yardımcı olmasıyla, anne babanın çocuğunun bakımı için ayırdığı sürenin azalması sayesinde dinlenmenin niteliğinin ve miktarının arttığı bunun ise anne babaların zaman yeterliliği algılarında pozitif yönde bir değişim yarattığı saptanmıştır. Zaman algısının değişimiyle anne babanın depresyon seviyesinin düştüğü görülmüştür. Buna bağlı olarak depresyonun en güçlü nedeninin ailelerin zamanlarının az olduğunu algılamaları ve bu algının ise çocuğun bakımı süresinin uzunluğu, maddi sebeple bakıcı desteği alamamalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Heller ve Rowitz (1997) çalışmalarında, ailesi ile birlikte evinde veya başka yerde yaşayan zihinsel yetersizliği olan çocuk ve yetişkinleri olan anne ve babaların bakımla ilgili objektif (zaman talepleri ve sunulan destek) ve subjektif (bakım yükü) boyutlarını incelemişlerdir. Çalışmaya 113 aile katılmış, veriler anket ve “Uyumsuzluk Ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Ayrıca, çocuğun ve ailenin karakteristik özellikleri ve her iki anne-babanın da bakıma ayırdığı zamanın bu sonuçları ne kadar etkilediği incelenmiştir. Anneler bakım sağlamak konusunda babalarla karşılaştırıldığında daha fazla zaman harcamakta ve bakım yükünü daha fazla algılamakta oldukları tespit edilmiştir. Anne ve baba için zihinsel engelli yetişkinlerinin ev-dışına yerleştirilmesi daha az bakım yükü ile ilişkili bulunmuştur. Çocuğun davranışları ve sağlığının anneler üzerinde babalardan daha büyük bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Hodapp ve diğerleri (1997), Prader – Willi sendromlu çocukları olan ailelerin stres düzeylerini ve sosyal destek yapılarını incelemek amacıyla 3–18 yaşları arasında Prader – Willi sendromlu çocuğu olan 42 aile ile görüşmüşlerdir. Bu çalışmada veri toplamak amacıyla “Stres ve Kaynakları Ölçeği”, “Aile Destek Ölçeği” ve “Çocuk Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Prader – Willi sendromlu çocuklara sahip anne babalarda ailevi problemlerin olduğu ve benzer düzeyde anne ve babaların karamsarlık gösterdikleri tespit edilmiştir. Prader – Willi sendromlu çocuklara sahip anne babalar diğer aile bireylerini ve arkadaşlarını kendilerinin temel destekçileri olarak belirtmişlerdir. Ancak sıklıkla bu tür destekçilerin, kişinin yaşadığı kasaba veya şehrin dışında yaşamakta olduğu saptanmıştır. Çocuğun yaşı,

IQ' su ve şişmanlık derecesi ailevi stresle ilişkili bulunmasa da, davranış problemi gösteren çocukların ailelerinin daha fazla stres yaşadıkları tespit edilmiştir.

Yıldırım ve Arı (1997), zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin sorunlarına çözüm getirmek amacıyla, zihinsel engelli çocuğu olan 40 aileye 6 haftalık bir eğitim vermişlerdir. Çalışma süresince ailelere, zihinsel engelli çocuk ve anne baba ilişkisi, zihin engelli çocuğun genel özellikleri konusunda bilgiler verilmiştir. Çalışmanın başında ailelere beklentilerini ölçmeye yönelik bir anket uygulanmış, eğitim sonunda ise ailelere çalışmayı değerlendirmek üzere hazırlanan, mevcut araştırmayı ve ilerde bu konudaki beklentilerini içeren 2 bölümden oluşan değerlendirme ölçeği uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, ailelerin bu gibi çalışmalara olumlu yaklaştıkları, ancak bilgilendirme dışında uygulamalı çalışmalara programlarda daha fazla yer verilmesi gerektiği saptanmıştır.

Ersoy ve Güneysu (1998), işitme ve zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kaygı düzeyleri ve çocuklarını kabullenme durumlarına destekleyici eğitim programının etkisini incelemek amacıyla 30 işitme, 20 zihinsel engelli çocuğun annesi ile çalışmışlardır. Annelerin gereksinimleri doğrultusunda iki farklı eğitim programı hazırlanmış ve programların, annelerin kaygı ve çocuklarını kabullenme düzeylerini incelemişlerdir. Anneler ile ilgili veriler, “Kaygı ve Endişe Ölçme Aracı”, “Sürekli Kaygı Envanteri” ve “Aile Çocuk İlişkisi Formu” aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde; engel türüne göre, annelerin kaygı ve çocuğunu kabullenme düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Eğitim programı sonunda annelerin kaygı düzeylerinde bir düşüş görülmekle birlikte, zihinsel engelli çocuğu olan annelerin ön ve son test sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar görülmüştür. İşitme engelli çocuğu olan annelerde önemli bir farklılık saptanmamıştır. Her iki gruptaki annelerin kabul düzeylerinin ise program sonunda artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Özekes (1998), zihinsel engelli veya otistik çocuğu olan ailelerde çocuklarının doğumlarıyla birlikte ortaya çıkan değişikliklerin neler olduğunu tespit etmek amacıyla 104 zihinsel engelli, 65 otistik ve 99 normal gelişim gösteren çocuğa sahip

anne ve baba ile çalışmışlardır. Öncelikle “Birtchnell Eş Değerlendirme Ölçeği” verilerek eşlerin birbirlerini değerlendirmeleri istenmiş ve engelli veya otistik çocuğu olan ailelerin puanları bağımlılık, kopukluk, kontrolcülük, güvenebilirlik alt boyutlarında, normal çocuğu olan ailelerin puanlarıyla karşılaştırılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde yarı yapılandırılmış bir mülakat yapılarak, ailelerden engelli çocuk doğmadan önceki evlilik ilişkilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre engelli çocuğu olan ailelerin eşlerini, normal ailelere göre daha az yönlendirici, daha güvenilir ve daha az bağımlı olarak değerlendirdiği ve engelli çocuğun doğumundan sonra eşlerin, daha yönlendirici ve daha bağımlı oldukları saptanmıştır.

Yurdakul ve Girli (1998), otistik veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne ve babaların sosyal destek ağı ve sosyal desteğin psikolojik sağlık ile ilişkisini incelemek amacıyla; 56 otistik, 83 zihinsel engelli ve 78 normal gelişim gösteren çocuğu olan anne ve baba olmak üzere toplam 217 anne babaya demografik özellikleri içeren “Anket Formu”, “Sosyal Destek Anketi”, “Beck Depresyon Ölçeği” ve “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği” uygulamışlardır. Araştırmada sosyal destek, desteği sağlayan kişilerin sayısı, desteğin kimler tarafından verildiği ve sosyal destekten memnuniyet derecesi ölçülmüştür. Sonuç olarak, engelli çocuğa sahip anne babaların sosyal destek ağının engelli çocuğu olmayan anne ve babalara göre daha dar olduğu bulunmuştur. Engelli çocuğu olan anne ve babaların birinci derecede kendi ailelerinden destek aldıkları ve arkadaş desteklerinin az olduğu saptanmıştır. Anne ve babaların bir kısmı destek alabilecekleri bir kimsenin olmadığını, en çok destek aldıkları kişilerin ise sırasıyla en çok eşleri, anneleri ve kardeşleri olduğunu belirtmişlerdir. Algılanan destekten memnuniyetin, destek sayısı arttıkça arttığı ve buna bağlı olarak da depresyon puanlarının düştüğü saptanmıştır.

Freedman ve diğ. (1999), zihinsel yetersizliği olan yetişkine sahip yaşlanmakta olan 275 ailenin 4,5 yıllık sürede izne ayrılma durumlarını incelemiştir. Araştırmada aileler evlerinde ziyaret edilerek araştırmacılar tarafından hazırlanmış anketler uygulanmıştır. 1988 yılı ile karşılaştırıldığında 1993 yılında bu aileleri iki kat daha fazla izin kullanmış olmalarına rağmen, yarıdan fazlasının ise bu süre

boyunca hiç izin kullanmadığı tespit edilmiştir. İzin kullanan ailelerin ise ev-işleri için izin almış oldukları ve bundan yüksek oranda memnun kaldıkları belirlenmiştir. İzin kullanımı belirleyicilerinin analizinde, 1988'deki tek önemli belirleyici zihinsel yetersizliği olan yetişkinin daha düşük işlevsel yetenekleri iken, 1993'te, izin kullanımında 3 özellik belirlenmiştir: engelli çocuğun daha düşük işlevsel yeteneklerinin olması, zihinsel yetersizliği olan yetişkinin sağlık durumu ve annenin bakım yükünün daha büyük olmasıdır. Bu bulgular, yaşlanmakta olan ailelerin desteğe gereksinimi olduğunu ve devletin izin politikalarında değişikliğe gitmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Lusting ve Akey (1999), zihinsel engelli yetişkin çocuğu olan ailelerin, aile değişkenlerinin, aile uyumuna olan katkısını incelemek amacıyla zihinsel engelli yetişkin çocuğu olan 116 aileye “Aile Duygusu Tutarlılığı”, “Sosyal Destek”, “Aile Uyum Yeteneği”, “Aile Tutarlılığı” ve “Aile Uyum” araçlarını uygulamışlardır. Sonuç olarak, ailelerin tutarlılık duygusu, sosyal destek ve aile uyum yeteneği, ailenin uyumuna belirgin bir katkı sağlarken tek başına aile tutarlılığı aile uyumuna anlamlı bir katkıda bulunmamakta olduğu, sosyal desteğin ise ailelerin uyumu için önemli olduğu tespit edilmiştir.

Baykoç ve diğerleri (2000), engelli çocuğa sahip ailelerin beklentilerini ve endişe duydukları konuları incelemek amacıyla 65 anne ve 65 babaya, anne babaların engelli çocuklarının devam ettikleri eğitim kurumları ve devletten beklentileri, endişe ettikleri konular ve gelecekteki hedeflerini belirlemek amacı ile hazırlanan soruların yer aldığı anket formlarını uygulamışlardır. Elde edilen verilerde, anne babaların çoğunluğunun çocuklarının eğitimlerinden, eğitim aldıkları kurumlardan ve devletten sosyal güvence dışında bir beklentilerinin olmadığı ve engelli çocukları hakkında kaygı duydukları saptanmıştır.

Hong ve diğ. (2001) çalışmalarında, hayatın ileri dönemlerinde annelerin sosyal desteklerindeki değişikliklerin psikolojik sonuçlarını incelemek üzere zihinsel yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip 55-85 yaşları arasında 251 yaşlı anneye “Ryff’ın Psikolojik Sağlık Ölçeği”ni uygulamışlardır. 65 yaş üstü anneler için,

duygusal destek miktarındaki artış ruh sağlığındaki artışın da belirleyicisi olmuştur. Ancak sosyal destek sayısındaki değişim sağlıktaki değişimle ilişkili çıkmamıştır. Zihinsel engelli yetişkin çocuğuna yasal olarak bakım sağlanmayan 65 yaş üstü veya daha genç anneler için, hem sosyal destek sisteminin büyüklüğünün hem de alınan sosyal desteğin miktarının anneler için daha iyi ruh sağlığı durumu oluşturduğu tespit edilmiştir.

Mitchelson (2001) çalışmasında, Mowder'in modeli ışığı altında ergenlik döneminde özel gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerde anne-baba rolünü belirlemeyi amaçlamıştır. Aile ilişkileri, çocuğun tanısı, ailenin çocuğun engeline, sağlığına ve davranışlarına yönelik tutumları demografik değişkenlere göre incelemiştir. Engelli çocuğu olan 169 anne, 111 baba ile engelli çocuğu olmayan 118 anne, 81 babaya “Anne-baba Rol Gelişimi Modeli Testi” uygulanmış ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Sonuçlara göre; anne - babalık rollerinin, anne - baba olmanın gerektirdiği roller olarak tanımlandığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak anne babaların cinsiyetleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Annelerin kendi rollerini babalardan daha çok önemsedikleri tespit edilmiştir. Bu farklılığın engelli çocuğu olmayan ailelerde daha fazla olduğu saptanmıştır. Ayrıca “Anne-baba rol gelişimi modelinin “ engelli çocuk aileleri için geçerli ve güvenilir bir test olduğu bulunmuştur.

Sgandurra (2001) çalışmasında, engelli çocuğu olan ailelerle engelli çocuğu olmayan aileleri; sağlık, sosyal çevre, problem çözme teknikleri, iletişim becerileri açısından karşılaştırmıştır. Çalışmaya iki grup halinde, toplam 28 aile katılmıştır. Her iki gruptaki anne ve babalara “Aile Uyum ve Çevre Ölçeği”, “Aile Merkezli Kişilik Ölçeği” ve “Aile Merkezli Problem Çözme Becerileri Ölçeği” uygulanmıştır. Ayrıca çocuğun tanısının boyutu ve kardeşi olan çocuklarla olmayan çocukların sosyal duygusal durumları da “Pierss- Haris Benlik Gelişimi Ölçeği” ve “Reynold Çocukluk Kaygısı Ölçeği” kullanılarak belirlenmiştir. Sonuçlara göre; engeli olan ve olmayan çocukların kardeşlerinin benzer ölçüde kaygı bozukluğu gösterdiği tespit edilmiştir. Engelli çocuğu olan ailelerde problem çözme becerisi ve benlik saygısı düşük bulunmuştur.

Arslan ve diğ erleri (2002), engelli ç ocuğ u olan ailelerin yaş am doyum düzeylerini tespit etmek amacıyla engelli ç ocuğ a sahip 86 anne babaya “Yaş am Doyum Ö lç eğ i”ni uygulamış lardır. Araşt ırmadan elde edilen bulgulara g ö re, engelli ç ocuğ un anne veya babası olmasının yaş am doyumları a ç ısından anlamlı bir farklılık yaratmazken ç ocuğ un cinsiyetinde yaş am doyumlarında anlamlı bir farklılık oluşt ırmadığ ı tespit edilmemiş tir. Ancak engellin t ü rü ile anne-babanın yaş am doyumunu arasında farklılıklar g ö rülmüş tür. Ortopedik engelli ç ocuğ u olan ailelerin zihinsel engelli, iş itme engelli, ve konuş ma bozukluğ u olan ç ocukların ailelerinden daha olumlu yaş am doyumuna sahip oldukları bulunmuş tur.

Hamarta ve diğ erleri (2002), engelli ç ocukların anne babalarının umutsuzluk düzeylerini belirlemek amacıyla yaptıkları ç alışmada 50 anne 36 baba olmak üzere toplam 86 kiş iye “Beck Umutsuzluk Ö lç eğ i” uygulamış lardır. Elde edilen sonuçlara g ö re, annelerin gelecekle ilgili umutsuzluk duygu düzeyleri babaların umutsuzluk duygu düzeylerinden, engelli kız ç ocuğ u olan anne-babaların umutsuzluk düzeyleri, engelli erkek ç ocuğ u olan anne babaların umutsuzluk düzeylerinden, zihinsel engelli ç ocuğ u olan anne babaların umutsuzluk düzeylerinin, iş itme konuş ma ve ortopedik engelli ç ocuğ u olan anne babaların umutsuzluk düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğ u bulunmuş tur.

Kay (2002), zihinsel engeli olan ve engeli olmayan ç ocuğ a sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemek amacıyla zihinsel engelli ç ocuğ u sahip 70 anne baba ve engeli olmayan ç ocuğ a sahip 70 anne babaya “Aile Destek Ö lç eğ i”ni uygulamış tir. Elde edilen bulgulara g ö re, bağı lılık ve yakın iliş ki desteğ i d ışı nda t ü m destek t ü rlerinde zihinsel engelli ç ocuğ u olan annelerin, engeli olmayan ç ocuğ a sahip annelere g ö re daha ç ok destek bildirdikleri, sadece maddi destekte ve bilgi desteğ inde engelli ç ocuğ u olan babaların, diğ er babalara g ö re daha ç ok destek bildirdiğ i saptanmış tir.

Ö zş enol ve diğ . (2003), engelli ç ocuğ a sahip anne babaların aile fonksiyonlarına etkide bulunan değ iş kenlerin belirlenmesi amacıyla 145 engelli (zihinsel, bedensel, iş itme ve birden fazla engeli olan) ç ocuğ a sahip anne ve babaya anket formu ve

“Aile Değerlendirme Ölçeği” uygulamışlardır. Elde edilen bulgular incelendiğinde, annelerin çocuğun engelinden dolayı kendilerini suçladıkları ve bu suçlamanın ailenin genel fonksiyonunu, rollerini ve duygusal tepkilerini etkilediği saptanmıştır. Babaların çocuğun engelinden dolayı eşlerini suçlamada bulunduğu ve bununda ailenin duygusal fonksiyonunu ve iletişimini kötü yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu ailelerin sosyal desteğe ihtiyaçları olduğu görülmüştür.

Saetermoe ve diğ. (2004), Guatemala’da kırsal kesimde, düşük SED’de olan ağır fiziksel engelli olan ergenlerin bakıcılarının ve anne babaların yaşantı ve deneyimlerini, sağlık ve eğitim sistemini temel alarak incelemişlerdir. Guatemala’daki 15 aileyle düzenli aralıklarla görüşme yapılmıştır. Sonuç olarak, ailelerin düzenli bir işinin olmamasından kaynaklanan maddi sıkıntıları nedeniyle gereksinimlerini karşılayamadıkları ve bu nedenle güven duygusundan yoksun oldukları saptanmıştır. Eğitim açısından ailelerin daha geniş kaynaklara sahip oldukları görüldüğünde çocuklarının bakımları ve gelişimleri için kaygılandıkları tespit edilmiştir.

Uğuz ve diğ. (2004), 13 – 22 yaşlar arasındaki bedensel ve zihinsel engelli çocukların sosyo demografik özellikleri, annelerin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerini saptamak amacıyla 29 zihinsel engelli, 26 otistik ve 25 serebral palsili çocuk ve annesini deney grubu olarak, 89 zihinsel ve bedensel engeli olmayan çocuk ve annesini kontrol grubu olarak çalışmaya almışlardır. Her iki gruba da “Beck Depresyon Envanteri”, “Beck Anksiyete Envanteri” ve “Stres ve Kaynakları Ölçeğinin Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılık, Aile İçi Uyumsuzluk ve Aileye Getireceği Zorluk” alt ölçekleri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, deney grubundaki annelerin depresyon ve anksiyete puanlarının kontrol grubundaki annelerin puanlarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Bilal ve Dağ (2005), zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yaşadıkları stres belirtileri ile stresle başa çıkma tarzları ve kontrol odağı inançları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 83 zihinsel engelli çocuğu olan 91 normal gelişim gösteren

çocuğu olan anneye “Stres Belirtileri Ölçeği”, “Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği” ve “Kontrol Odağı Ölçeği” uygulamışlardır. Bulgular incelendiğinde, engelli çocuğa sahip olan annelerde bilişsel ve duyuşsal stres belirtilerinin daha fazla yaşandığı saptanmıştır. Gruplar arasında stresle başa çıkma tarzı ve kontrol odağı açısından bir farklılık görülmemiştir. Ayrıca annelerin yaşadığı toplam stres düzeyinin yordayıcıları olan başa çıkma faktörlerinden, engelli çocuğa sahip annelerde çaresiz-kendini suçlayıcı yaklaşım görülürken diğerlerinde kendine güvenli yaklaşım saptanmıştır.

Çakaloz ve Karul (2005), Duchenne Muskuler Distrofi tanılı çocukların annelerinin ruhsal durumu ve aile fonksiyonlarını incelemiştir. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ABD’de Duchenne Muskuler Distrofi tanısı ile izlenmekte olan 17 çocuk ve sağlıklı ve gönüllü olan 32 çocuğun anneleri çalışmaya almışlardır. Tüm annelere “Beck Depresyon Ölçeği”, “Durumluluk ve Süreklilik Kaygı Envanteri”, “Aile Değerlendirme Ölçeği” verilerek yanıtlamaları istenmiştir. Bulgulara bakıldığında; Duchenne Muskuler Distrofi tanılı çocukların annelerinin Beck Depresyon Envanteri, Durumluluk ve Sürekli Kaygı Envanteri puanları kontrol grubundaki annelerin puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Aile Değerlendirme Ölçeğinin duygusal tepki verebilme işlevini gösteren alt bölümü açısından olgu ve kontrol grubu arasında farklılık saptanmıştır. Sonuç olarak, Duchenne Muskuler Distrofi tanılı çocuğa sahip anneler, sağlıklı çocuğa sahip annelere göre ruhsal yönden daha fazla etkilendikleri tespit edilmiş, bu annelere uygun ruhsal desteğin sağlanması önerilmiştir.

Gölmüş-Erhan (2005), zihinsel engelli çocuğu olan annelerin algıladıkları umutsuzluk ve karamsarlık düzeylerinin, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının anne ve çocukla ilgili değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla 425 zihinsel engelli çocuğu olan anneye, “Beck Umutsuzluk Ölçeği”, “Aile Stresi Değerlendirme Ölçeğinin Karamsarlık Alt Boyutu”, “Aile Destek Ölçeği” ve gelecek kaygısını ve planını sorgulayan “Geleceğe İlişkin Plan Ölçeği” uygulamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde,

- Annelerin yaşlandıkça çocuklarının geleceği ile ilgili daha çok plan yaptıkları,
- Gelir ve eğitim düzeyleri arttıkça umutsuzluk ve karamsarlık düzeylerinin azaldığı; daha fazla gelecek planı yapmakta oldukları ve sosyal destek düzeyleri arttığı,
- Çocukların cinsiyetlerine ve yaşlarına göre annelerin algıladığı umutsuzluk, karamsarlık duyguları arttığı; daha az gelecek planı yapmakta ve sosyal destek düzeyleri azalmakta olduğu,
- Aynı yıl eğitim alsalar bile öğretilebilir düzeyde zihinsel yetersizliği fazla olan çocuğa sahip annelerin daha çok umutsuzluk, karamsarlık yaşadıkları, daha az gelecek planı yaptıkları,
- Sosyal destek, karamsarlık, gelecek planı annelerin yaşadığı deneyimlerin, anneler için umutsuzluğun belirleyicileri olduğu,
- Araştırmaya katılan annelerin %26.6'sının maddi düzenlemeler yaptığı, çocuğuna ilerde kimin bakacağını belirlediği ve bu düşünceleri ilgili kişilere ifade ettiği, annelerin büyük çoğunluğunun kendilerinden sonra gelecekte çocuklarının bakım gereksinimleriyle ilgili kaygı ve endişelerinin olmadığını ifade ettikleri,
- Annelerin yarıya yakının engelli çocuğun gelecekteki bakımından kardeşlerinin sorumlu olacağını beklerken, yarıdan fazlasının ise bu konuda hiçbir planı olmadıklarını belirtmişlerdir.

Nachshen ve Minnes (2005), okul çağında gelişimsel geriliği olan ve olmayan çocukların anne babalarının desteklenmesine katkıda bulunan faktörleri incelemek amacıyla yaptıkları çalışmalarında McCubbin ve Patterson'un (1983) çiftli ABCX ve tekli ABCX modellerini kullanarak ailenin uyum özelliklerini incelemişlerdir. Bu modellerle aile için stres faktörü olabilecek durumları, stres durumuyla nasıl başa çıktıkları ve ailenin çocuğun durumuna alışma sürecine gösterdiği tepkileri incelemişlerdir. Aynı zamanda bu modellerle çocukların davranış problemleri, ailenin stresi, kendilerine yüklenen rollere nasıl uyum sağladıkları, kullandıkları sosyal destekler ve yardımlar, oluşturulan anketlerle saptanmıştır. 100 engelli, 100

normal gelişim gösteren çocuğa sahip anneye anketler uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde; gelişimsel geriliği olan çocukların anne babalarında daha fazla stres ve daha az sağlıklı ruh durumu gözlenmiştir. Gelişimsel geriliği olan çocukların ise davranış problemlerinin olduğu ve bu çocuklara sahip anne babaların diğer anne babalardan daha çok sosyal destek aldıkları bulunmuştur.

Yıldırım ve Conk (2005) çalışmalarını, zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların stresle başa çıkma tarzlarına ve depresyon düzeylerine, planlı eğitimin etkisini belirlemek amacıyla yapmışlardır. Çalışmaya 30 engelli çocuğu olan anne ve baba ile 30 normal gelişim gösteren anne ve baba alınmıştır. İlk aşamada her iki gruptaki anne ve babalara demografik bilgileri içeren “Anket Formu”, “Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği” ve “Beck Depresyon Ölçeği” uygulanmıştır. Ardından çalışma grubunda olan anne ve babalara “zihinsel yetersizliğin tanımı, nedenleri, bu tür çocukların özellikleri, çocuğun günlük ve gelişimsel gereksinimleri, bu durumu yaşayan anne babaların duyguları ve yaşanan strese ve depresif durumlara müdahale” gibi konuları içeren 7 aylık bir eğitim programı uygulanmıştır. Eğitim tamamlandıktan 3 ay ve 6 ay sonra ölçekler her iki gruba tekrar uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; eğitim öncesinde çalışma ve kontrol grupları arasında stresle başa çıkma tarzları ölçeğinin alt grupları arasında fark bulunmazken, eğitimden 6 ay sonraki değerlendirmede çalışma grubunda, stresle başa çıkma tarzları ölçeğinin tüm alt gruplarında puanlar olumlu yönde değişiklik göstermiştir. Kontrol grubunda ise yalnızca “sosyal destek arama” alt grubunda puanlar olumlu yönde artış göstermiştir. Eğitimden sonra çalışma grubunda “çaresiz yaklaşım” puanı düşerken, “kendine güvenli yaklaşım” puanı yükselmiştir. Kontrol grubu puanlarında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Beck Depresyon Ölçeği puanlarına bakıldığında; eğitim öncesi her iki grup puanları arasında fark bulunmazken, eğitimden sonraki çalışma grubundaki anne ve babaların puanlarında önemli derecede bir düşüş görülmüştür.

Ayhan ve diğ. (2006) çalışmalarında, 4-18 yaşları arasında dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konmuş çocuğu olan annelerin kaygı düzeylerini belirlemek ve kaygı düzeyleri üzerinde bazı değişkenlerin etkilerini incelemek

amacıyla yapmışlardır. Araştırmada, “Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı” ile çocuk ve aile bireyleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen genel bilgi formu 83 anneye uygulamışlardır. Elde edilen bulgular incelendiğinde; annelerin genel kaygı düzeylerinin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarının yaşlarına, cinsiyetlerine, ilk tıbbi tanı zamanına, eğitime başlama yaşına ve tanı hakkında bilgilendirme durumuna göre anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir. Ancak annelerin kaygı ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde yaşa göre kişisel ödül eksikliği alt boyutunda, cinsiyete göre fiziksel sınırlılıklar alt boyutunda, tanı hakkında bilgilendirme durumunda ise aile yaşamına getirdiği sınırlılıklar, kişisel ödül eksikliği ve aile getireceği zorluklar alt boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konmuş çocuğu olan annelerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Doğru ve diğerleri (2006), zihinsel engelli ve işitme engelli çocuğa sahip ailelerin kaygı düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasında farklılıkları karşılaştırmak amacıyla 60 zihinsel engelli 60 işitme engelli çocuğu olan toplam 120 aileye “Whogol Bref (Tr) Yaşam Kalitesi Skalası” ve “Sürekli Kaygı Envanterleri”ni uygulamışlardır. Sonuç olarak, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu ve yaşam kalitesinin ise daha düşük olduğu gözlenmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre anne ve çocukla ilgili değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen betimsel bir çalışmadır.

3.2. Evren

Ankara il merkezindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı uygulama ve iş okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların anneleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

3.2.1. Örneklem

Bu çalışmada tam örnekleme modeli kullanılmış olup Ankara il Merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı iş okullarında 1. ve 4 sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların annelerinin tamamı örnekleme dahil edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre Ankara il Merkezi sınırları içerisinde üç adet iş okulu olduğu tespit edilmiştir. Bunlar Milli Piyango Uygulama ve İş Okulu , Sincan Uygulama ve İş Okulu ve Hurin Yavuzalp Uygulama ve İş Okullarıdır. Bu okullarda 1. sınıfta çocuğu olan 82 anne, 4. sınıfta çocuğu olan 69 anne olmak üzere toplam 151 anne ile çalışılmıştır. Araştırmaya katılan annelerin okullara göre dağılımları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1**Araştırmaya Katılan Annelerin Okullara Göre Dağılımı**

Okullar	Sınıflar	Toplam kişi sayısı	Araştırmaya katılan kişi sayısı
Milli Piyango İş Okulu	1. sınıf	57	31
	4. sınıf	37	34
Sincan İş Okulu	1. sınıf	32	32
	4. sınıf	17	17
Hurin Yavuzalp İş Okulu	1. sınıf	23	19
	4. sınıf	24	18
TOPLAM	6 sınıf	190	151

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmacı tarafından Milli Eğitim Bakanlığı’ndan gerekli izinler alındıktan sonra okul müdürleri ile irtibata geçilmiştir. Okul müdürlerinin yönlendirmeleriyle okulların rehberlik öğretmenleriyle görüşülmüş, okullarda anneler için bir toplantı talebinde bulunulmuştur. Rehberlik öğretmenleri tarafından herhangi bir toplantının yapılamayacağı, yapılsa bile katılımın az olacağı düşünülerek araçların evlere gönderilmesi kararı alınmıştır. Rehber öğretmenlerin yardımı ile 1. sınıf ve 4. sınıf öğretmenlerine ulaşıp, araçlar hakkında öğretmenlere bilgi verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yardımı ile araçlar çocukların evlerine gönderilip geri toplanmıştır. Araştırmaya katılan annelerin tümüne aşağıdaki araçlar uygulanmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırma da veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan anne ve çocuklara ait bilgileri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” ve ailelerin problemleri olup olmadığını saptamak amacıyla hazırlanan “Anket Formu”, Akkök tarafından geliştirilmiş olan “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (KEÖA)” ve Kaner tarafından geliştirilmiş olan “Aile Destek Ölçeği (ADÖ)” kullanılmıştır.

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu: Ailenin ve zihinsel engelli çocuğun demografik özelliklerini belirlemek amacıyla açık ve çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır (Ek:1).

3.4.2. Anket Formu: Ailelerin karşılaştıkları problemleri belirlemek üzere ilgili literatürden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve üç uzmanın görüşü alınarak hazırlanmış, açık uçlu ve çoktan seçmeli soruların yer aldığı formdur. Bu form, Kişisel ve Ailevi İlişkilerde Karşılaşılan Sorunları, Kardeş İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunları, Çevre İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunları, Çocuğun Eğitiminde Karşılaşılan Sorunları, Annenin Psikolojik Destek Almada Karşılaştığı Sorunları ele alan toplam 21 sorudan oluşmaktadır. Ayrıca bu soruların dışında annelerin karşılaştığı oldukları sorunları tespit etmek amacıyla 1 adet açık uçlu soru yer almaktadır (Ek:1).

3.4.3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A): Araç, özel gereksinimli çocuğu olan anne-babaların kaygılarının nelerden kaynaklandığının anlaşılması ve aile fertlerinin kaygıyı yaratan değişkenlere ilişkin tepkilerinin belirlenmesi amacıyla Holroyd (1976) tarafından geliştirilmiştir (QRS: Questionnaire on Resources and Stres for Families with Chronically İll or Handicapped Members). Toplam 285 maddeden oluşan orijinal form, Akkök (1988) tarafından ülkemizde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılarak 66 maddelik kısa forma dönüştürülmüştür (K.E.Ö.A.: Engelli veya Sürekli Hastalığı Olan Bir Çocuğa Sahip Anne Babaların Kaygı ve Endişe Düzeylerini Ölçme Aracı) (Akkök, 1989, s.28-29).

Akkök'e göre aracın güvenirliğine ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde toplam güvenirlik katsayısı: 0.55'dir. Alt ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının ölçeğin orijinaline benzer değerlere sahip olduğu bulunmuştur. Alt boyut iç tutarlılık katsayıları için Holroyd'un bulduğu değerler 0.85 ile -0.23 arasında iken, Akkök'ün bulduğu değerler 0.80 ile -0.23 arasındadır. Alt boyutlardan elde edilen değerler ölçeğin orijinali ile yapılan çalışmadan elde edilen değerlerle paralellik göstermektedir. Ancak tüm ölçek için elde edilen güvenirlik katsayısı 0.55, Holyroyd'un bulduğu değerden düşüktür (Akkök, 1989, s.30-31).

Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A), 3 boyut ve on bir alt boyuttan oluşmaktadır.

1. Engelli ve Sürekli Hastalığı Olan Kişiye İlişkin Sorunlar Boyutu
 - a. Bağımlılık ve Kendini Yönetme
 - b. Bilişsel Bozukluk
 - c. Fiziksel Sınırlılıklar
2. Aile Ferdinin Kişisel Sorunları
 - a. Ömür Boyu Bakım
 - b. Kişisel Ödül Eksikliği
 - c. Sürekli Hastalık Kaygısı
 - d. Bir Kurum Bakımını Tercih Etme
 - e. Aileye Getireceği Zorluklar
3. Aile İçindeki Sorunlar
 - a. Aile Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar
 - b. Mali Kaygılar
 - c. Aile İçi Uyumsuzluk

Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A)’nın puanlaması şöyledir: 3 boyut ve 11 alt boyuttan oluşan aracın her alt boyutunda 6 madde yer almaktadır (Ek:2). Her maddenin “doğru” ya da “yanlış” şeklinde işaretlenmesi gerekmektedir. Her “doğru” cevap için 1, her “yanlış” cevap için 0 puan verilmektedir. Her aile bireyi için on bir alt boyuta ait birer puan ile alt boyutlardan alınan puanların toplamından oluşan genel kaygı puanı elde edilmektedir. Birey, her bir alt ölçekten en fazla 6, genel kaygı düzeyinden ise en fazla 66 puan alabilmektedir. Yüksek puan yüksek kaygıyı göstermektedir (Holroyd, 1987, s.4, Akkök, 1989, s.28).

3.4.4. Aile Destek Ölçeği (ADÖ): Araştırmada, anne ve babaların çocuklarını yetiştirirken algıladıkları sosyal destek düzeylerini ölçmek için Kaner tarafından geliştirilen “Aile Destek Ölçeği” (ADÖ) kullanılmıştır. Anne ve babaların ayrı ayrı yanıtladıkları ADÖ, 31 maddeden oluşmakta ve 5 ayrı destek türünü ölçmektedir (Ek:3).

1. Duygusal Destek (DD): Sıkıntılı anlarında anne-babayı duygusal olarak rahatlatan, ona yol gösteren, karar vermesini kolaylaştıran, güvenilir birinin varlığını ifade eden duygusal destek boyutu 9 maddeden oluşmaktadır (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).
2. Bilgi Desteği (BİD): Yetersizliği olan çocuğunun özellikleri, gelişimi, eğitimi ve ona nasıl davranılması gerektiği konusunda ana-babayı bilgilendirecek, yol gösterecek birilerinin varlığını değerlendiren eğitsel destek boyutunda ise 8 madde yer almaktadır (11, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30)
3. Bakım Desteği (BD): 5 maddeden oluşan (10, 12, 18, 22, 31) bu boyutta, yetersizliği olan çocuğun bakımında ona yardımcı olacak ve anne-babanın kendisine zaman ayırmasını sağlayacak destek ile ilgili maddeler bulunmaktadır.
4. Yakın İlişki Desteği (YİD): Bu boyut, anne-babanın duygusal olarak güçlü bir şekilde bağlandığı, önemli kararlarını ve sırlarını paylaştığı, sevildiğini hissettiği birinin yaşamında bulunma derecesini değerlendirmektedir. Bu boyutta yer alan madde numaraları 13, 14, 16, 19, 20, 21'dir.
5. Maddi Destek (MD): Bu boyutta yer alan maddeler (15, 17, 23) ailenin maddi açıdan sıkıntıda olduğu zaman başvurabileceği kaynakların varlığını test etmektedir.

Engelli çocuğu olan anne-babaların verilen sosyal destek hizmetlerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen ADÖ'nün yapı geçerliği temel bileşenler analizi ile incelenmiş ve yukarıda belirtilen 5 faktör elde edilmiştir. Zimet ve arkadaşlarının (1988), Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) ile ADÖ'nin ölçüt geçerliliği incelenmiş ve ADÖ'nin alt test ve tüm test puanları ile ÇBASDÖ puanları arasındaki tüm korelasyonların .000 düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. ADÖ'nin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısının ölçeğin tümü için .95, duygusal destek için .91, bilgi desteği için .86, bakım desteği için .84, yakın ilişki için .86, maddi destek için ise .85 olduğu saptanmıştır. Spearman-Brown testi yarılama katsayıları ise ölçeğin tümü için .89, duygusal destek için .85, bilgi desteği için .83, bakım desteği için .82, yakın ilişki için .87, maddi destek için ise .85'dir. Zihinsel engelli çocuğu olan 29 anne, 23

baba, toplam 52 kişiyle yapılan test-tekrar test güvenilirlik incelemesi sonucunda elde edilen katsayılar ise aynı sıralama ile .99, .97, .97, .95, .99'dur (Kay, 2002, s.34).

Anne babalar ADÖ'deki maddelere her zaman (3), bazen (2), hiçbir zaman (1) seçeneklerinden birini işaretleyerek tepki vermektedirler. Alt boyutların yanı sıra, ölçeğin tümünden elde edilen toplam puanda değerlendirilebilmektedir. Alt ölçeklerden alınabilecek en yüksek ve en düşük puanlar, madde sayısının 3 ile çarpımı ile 1 arasındadır. Ölçekten yüksek puan almak, anne-babaların algıladıkları sosyal desteğin yüksek olduğunu, düşük puan ise bu desteklerden yoksun olduklarını ifade etmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 93, en düşük puan ise 31'dir (Kaner, 2003, s.65).

3.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmadan elde edilen veriler, SPSS 12.0 paket programı yardımı ile değerlendirilmiştir. 2 gruplu karşılaştırmalarda Mann-Whitney U Testi, 3 ve daha fazla gruplu karşılaştırmalarda Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiye Spearman- Brown Korelasyon Analizi ile bakılmıştır. İkili karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyi 0,05 alınmış olup, çoklu karşılaştırmalarda 0,01 anlamlılık düzeyi kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu araştırma, Ankara il merkezindeki iş okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların annelerinin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelenmesi amacıyla planlanmıştır.

Bu bölümde, annelerin kaygı ve sosyal destek düzeyleri, demografik özelliklerine ve karşılaştıkları problemlere göre analiz edilmiş ve bulgular elli beş tabloda verilmiştir.

Tablo 2
Annelerin Demografik Özellikleri

Annelerin Demografik Özellikleri		1.Sınıf		4.Sınıf		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Anne Yaşı	36-40 yaş grubundaki anneler	31	37,81	18	26,09	49	32,45
	41-45 yaş grubundaki anneler	41	50,00	24	34,78	65	43,05
	46-50 yaş grubundaki anneler	6	7,32	14	20,29	20	13,25
	51 ve üzeri yaş grubundaki anneler	4	4,88	13	18,84	17	11,26
	Toplam	82	100,00	69	100,00	151	100,00
Annelerin Eğitim Durumları	İlkokul mezunu	54	65,85	40	57,97	94	62,25
	Ortaokul mezunu	8	9,76	11	15,94	19	12,58
	Lise mezunu	11	13,42	12	17,39	23	15,23
	Üniversite ve daha üstü eğitim	9	10,98	6	8,70	15	9,93
	Toplam	82	100,00	69	100,00	151	100,00
Annelerin Çalışma Durumu	Ev Hanımı	64	78,05	58	84,06	122	80,80
	Çalışıyor	18	21,95	11	15,94	29	19,21
	Toplam	82	100,00	69	100,00	151	100,00
Annelerin Meslekleri	Memur	11	55,00	6	40,00	17	48,57
	İşçi	6	30,00	4	26,67	10	28,57
	Serbest Meslek	1	5,00	1	6,67	2	5,71
	Emekli	2	10,00	4	26,67	6	17,14
	Toplam	20	100,00	15	100,00	35	100,00
Annelerin Medeni Durumu	Evli	70	85,37	59	85,51	129	85,43
	Boşanmış/Dul	12	14,63	10	14,49	22	14,57
	Toplam	82	100,00	69	100,00	151	100,00

Annelerin Demografik Özellikleri		1. Sınıf		4. Sınıf		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Ailelerin Gelir Durumu	380 ve Altı	20	24,39	10	14,49	30	19,87
	381-760	28	34,15	28	40,58	56	37,09
	761-1140	19	23,17	15	21,74	34	22,52
	1141+	15	18,29	16	23,19	31	20,53
	Toplam	82	100,00	69	100,00	151	100,00
Annelerin Engelli Çocuk Sayıları	1	71	86,59	64	92,75	135	89,40
	2	9	10,98	5	7,35	14	9,27
	3	2	2,44	0	0,00	2	1,33
	Toplam	82	100,00	69	100,00	151	100,00
Engelli Çocukların Cinsiyetleri	Kız	27	32,93	27	39,13	54	35,76
	Erkek	55	67,07	42	60,87	97	64,24
	Toplam	82	100,00	69	100,00	151	100,00

Araştırmaya katılan annelerin yaş grupları incelendiğinde, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin % 50,00'sinin, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise % 34,78'inin 41-45 yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir. Annelerin eğitim düzeylerine bakıldığında, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin % 65,85'nin, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise % 57,97'sinin ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. 1. sınıfta çocuğu olan annelerin % 78,05'inin ev hanımı olduğu, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise % 84,06'sının ev hanımı olduğu bulunmuştur. 1. sınıfta çocuğu olan annelerin % 21,95'inin, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise % 15,94'ünün bir işte çalışmakta olduğu tespit edilmiştir. 1. sınıfta çocuğu olan çalışan annelerin %55,00'inin, 4. sınıfta çocuğu olan çalışan annelerin ise % 40,00'inin memur olarak çalıştığı bulunmuştur. 1. sınıfta çocuğu olan annelerin % 85,37'si evli iken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin % 85,51'inin evli olduğu görülmüştür. Ailelerin aylık ortalama gelirlerine bakıldığında, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin % 34,15 'inin, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin % 40,58'inin 381-760 YTL arası gelir düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. Engelli çocuk sayılarına bakıldığında, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin, % 86,59'unun engelli 1 çocuğu bulunurken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin % 92,75'inin engelli 1 çocuğu olduğu saptanmıştır. Engelli çocuklarının cinsiyetleri incelendiğinde, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin % 67,07'sinin, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin % 60,87'sinin engelli erkek çocuğa sahip olduğu görülmüştür. 1. sınıfta çocuğu olan

annelerin % 32,93'ünün, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin % 39,13'ünün engelli kız çocuklarının olduğu saptanmıştır.

Tablo 3
Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Devam Ettikleri Sınıflara Göre Engelli
Çocuğu Olan Annelerin Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı (K.E.Ö.A)’dan
Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi
Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Zihinsel Engelli Çocukların Sınıflarına Göre Anneler	N	Sıra Ort.	Z	P
Bağımlılık ve kendini yönetme	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	77,915	2672	0,553
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	73,725		
	Toplam	151			
Bilişsel Bozukluk	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	74,598	2714	0,655
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	77,667		
	Toplam	151			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	68,067	2178,5	0,014*
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	85,428		
	Toplam	151			
Ömür Boyu Bakım	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	72,018	2502,5	0,161
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	80,732		
	Toplam	151			
Aile İçi Uyumsuzluk	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	78,354	2636	0,457
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	73,203		
	Toplam	151			
Kişisel Ödül Eksikliği	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	76,037	2826	0,99
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	75,957		
	Toplam	151			
Sürekli Hastalık Kaygısı	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	74,811	2731,5	0,712
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	77,413		
	Toplam	151			
Fiziksel Sınırlılıklar	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	75,287	2770,5	0,772
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	76,848		
	Toplam	151			
Mali Kaygılar	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	77,573	2700	0,626
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	74,13		
	Toplam	151			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	74,945	2742,5	0,733
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	77,254		
	Toplam	151			
Aileye Getirdiği Zorluklar	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	70,287	2360,5	0,073
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	82,790		
	Toplam	151			
Toplam K.E.Ö.A Puanı	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	72,793	2566	0,326
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	79,812		
	Toplam	151			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının devam ettikleri sınıflara göre annelerin K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılık Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının yeni bir okula başlaması sonucunda kaygılarının azaldığı, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının okullarını bitirmeleri nedeniyle kaygı düzeylerinin yüksek olduğu düşünülebilir. Ayrıca, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin okul bittikten sonra çocukla geçireceği sürenin artacağını, bu nedenle çocuğun kendilerinin yaşamına daha çok sınırlılık getireceğini düşündükleri ve toplumun tepkisinden çekinmelerinden dolayı çocuklarını bir kuruma yerleştiremedikleri için kaygılarının yüksek olduğu söylenebilir.

Freedman ve diğ.'nin (1997) yapmış olduğu çalışmada, evde yaşayan zihinsel engelli çocuğa sahip 340 annenin çocukları için barınacak yer planları ve yerleştirme tercihleri incelenmiştir. Annelerin %50'sinden daha azı çocuklarının bakımı için ev dışında bir yere yerleştirme planı yaparken, çoğu annenin ise çocuklarının ne olursa olsun yanlarında kalmalarını istedikleri tespit edilmiştir. 2 yıldan sonra ara ara yapılan takipler sonucunda ise daha önce yerleştirme planı yapan annelerin engelli çocuklarının bakım zorluğu nedeniyle % 22'sinin çocuğunu bir kuruma yerleştirdiği, daha önce yerleştirme gibi bir planları olmayan annelerin ise % 14'ünün çocuklarını bir kuruma yerleştirdikleri saptanmıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 4
Annelerin Zihinsel Engelli Çocukların Devam Ettikleri Sınıflara Göre Aile Destek Ölçeği (ADÖ)’den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Zihinsel Engelli Çocukların Sınıflarına Göre Anneler	N	Sıra Ort.	Z	P
Duygusal Destek	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	78,994	2583,5	0,356
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	72,442		
	Toplam	151			
Bakım Desteği	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	80,64	2448,5	0,152
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	70,486		
	Toplam	151			
Yakın İlişki Desteği	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	81,561	2373	0,086
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	69,391		
	Toplam	151			
Maddi Destek	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	79,494	2542,5	0,273
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	71,848		
	Toplam	151			
Bilgi Desteği	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	84,00	2173	0,014*
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	66,493		
	Toplam	151			
Toplam ADÖ Puanı	1.sınıfta çocuğu olan anneler	82	81,835	2350,5	0,074
	4.sınıfta çocuğu olan anneler	69	69,065		
	Toplam	151			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının sınıflarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, sadece Bilgi Desteği alt ölçeğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Bu farkın bir önceki tabloda da belirtildiği gibi 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının okulları bitince ne olacak korkusunu yaşamaları nedeniyle ortaya çıktığı söylenebilir.

Baykoç ve diğ. (2000) çalışmalarında, engelli çocuğu olan anne-babaların, engelli çocuklarının eğitim sürelerinin artırılması konusunda devletten beklentilerinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Tablo 5
Annelerin Yaşlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Annelerin Yaş Grupları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P
Bağımlılık ve Kendini Yönetmesi	36-40 yaş arası	49	74,429	1,885	3	0,597
	41-45 yaş arası	65	72,685			
	46-50 yaş arası	20	86,825			
	51 ve üzeri yaş	17	80,471			
	Toplam	151				
Bilişsel Bozukluk	36-40 yaş arası	49	82,735	1,997	3	0,573
	41-45 yaş arası	65	72,808			
	46-50 yaş arası	20	70,35			
	51 ve üzeri yaş	17	75,441			
	Toplam	151				
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	36-40 yaş arası	49	76,133	2,846	3	0,416
	41-45 yaş arası	65	70,508			
	46-50 yaş arası	20	86,45			
	51 ve üzeri yaş	17	84,324			
	Toplam	151				
Ömür Boyu Bakım	36-40 yaş arası	49	68,878	3,512	3	0,319
	41-45 yaş arası	65	76,7			
	46-50 yaş arası	20	82,8			
	51 ve üzeri yaş	17	85,853			
	Toplam	151				
Aile İçi Uyumsuzluk	36-40 yaş arası	49	74,327	2,492	3	0,477
	41-45 yaş arası	65	71,923			
	46-50 yaş arası	20	85,475			
	51 ve üzeri yaş	17	85,265			
	Toplam	151				
Kişisel Ödül Eksikliği	36-40 yaş arası	49	67,704	3,836	3	0,28
	41-45 yaş arası	65	77,469			
	46-50 yaş arası	20	81,875			
	51 ve üzeri yaş	17	87,382			
	Toplam	151				
Sürekli Hastalık Kaygısı	36-40 yaş arası	49	64,571	5,594	3	0,133
	41-45 yaş arası	65	83,715			
	46-50 yaş arası	20	78,6			
	50+	17	76,382			
	Toplam	151				
Fiziksel Sınırlılıklar	36-40 yaş arası	49	81,806	3,953	3	0,267
	41-45 yaş arası	65	72,3			
	46-50 yaş arası	20	68,575			
	51 ve üzeri yaş	17	82,147			
	Toplam	151				

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Annelerin Yaş Grupları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P
Mali Kaygılar	36-40 yaş arası	49	74,602	4,302	3	0,231
	41-45 yaş arası	65	73,531			
	46-50 yaş arası	20	70,325			
	51 ve üzeri yaş	17	96,147			
	Toplam	151				
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	36-40 yaş arası	49	81,296	3,2	3	0,362
	41-45 yaş arası	65	72,531			
	46-50 yaş arası	20	83,775			
	51 ve üzeri yaş	17	64,853			
	Toplam	151				
Aileye Getirdiği Zorluklar	36-40 yaş arası	49	77,48	0,427	3	0,935
	41-45 yaş arası	65	74,131			
	46-50 yaş arası	20	80,275			
	51 ve üzeri yaş	17	73,853			
	Toplam	151				
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	36-40 yaş arası	49	73,347	2,117	3	0,548
	41-45 yaş arası	65	72,846			
	46-50 yaş arası	20	84,4			
	51 ve üzeri yaş	17	85,824			
	Toplam	151				

(p>0,05)

Annelerin yaşlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlar incelendiğinde, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemektedir (p>0,05). Ancak yaş grupları incelendiğinde, 46 ve üzeri yaşlarda olan annelerin kaygılarının daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun ise, bu yaş grubu annelerin ölüm kaygısı yaşamaları, “benden sonra çocuğuma ne olacak?” sorusuna cevap verememeleri nedeniyle olduğu söylenebilir.

Cüceloğlu (2006), kırk yaşlarına gelmiş kimselerin merdivenleri çıkarken nefeslerinin daraldığını, eskisi kadar aktif olamadıklarını, kilolarının artmaya başladığını, bu algılamaların ise onları ölümün kaçınılmazlığını düşünmeye götürdüğünü belirtmiştir. Bu değişimlerin hepsi kısa bir zaman süresi içinde birbiri

ardına bireyin yaşamında yer alırsa, toplam stresin bireyin kaldırabileceğinden daha fazla olduğunu ve stres düzeyi yükselen kimselerin bir kriz devresine girdiğini savunmuştur. Bu krizin, depresyon, sebepsiz korkular, aşırı endişe gibi psikolojik rahatsızlıklara neden olduğu vurgulanmıştır.

Tablo 6
Annelerin Yaşlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının
ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Annelerin Yaş Grupları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Duygusal Destek	36-40 yaş arası	49	76,418	11,617	3	0,009**	2-3* 3-4*
	41-45 yaş arası	65	79,208				
	46-50 yaş arası	20	48,450				
	51 ve üzeri yaş	17	94,941				
	Toplam	151					
Bakım Desteği	36-40 yaş arası	49	74,612	4,647	3	0,200	
	41-45 yaş arası	65	76,362				
	46-50 yaş arası	20	63,150				
	51 ve üzeri yaş	17	93,735				
	Toplam	151					
Yakın İlişki Desteği	36-40 yaş arası	49	81,051	7,232	3	0,065	
	41-45 yaş arası	65	75,108				
	46-50 yaş arası	20	54,725				
	51 ve üzeri yaş	17	89,882				
	Toplam	151					
Maddi Destek	36-40 yaş arası	49	79,204	4,013	3	0,260	
	41-45 yaş arası	65	74,454				
	46-50 yaş arası	20	62,175				
	51 ve üzeri yaş	17	88,941				
	Toplam	151					
Bilgi Desteği	36-40 yaş arası	49	80,582	2,729	3	0,435	
	41-45 yaş arası	65	76,654				
	46-50 yaş arası	20	61,700				
	51 ve üzeri yaş	17	77,118				
	Toplam	151					
Toplam ADÖ Puanı	36-40 yaş arası	49	79,133	7,931	3	0,047**	3-4*
	41-45 yaş arası	65	76,792				
	46-50 yaş arası	20	52,850				
	51 ve üzeri yaş	17	91,176				
	Toplam	151					

*p<0,01 ; **p<0,05

Annelerin yaş gruplarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek alt ölçeği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır (p<0,05). Duygusal destek alt ölçeğinde 41-45 ile 46-50 yaş grubundaki anneler ve 46-50 ile 51 ve üzeri yaş grubundaki anneler arasında önemli farklılıklar bulunurken Toplam ADÖ puanına baktığımızda ise 46-50 ile 51 ve üzeri yaş grubundaki anneler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur (p<0,01). Buna göre,

46-50 yaş grubunda olan annelerin orta yaş bunalımına girmeleri nedeniyle daha çok sosyal desteğe gereksinim duydukları söylenebilir.

Hong ve diğ.'nin (2001) çalışmasında, zihinsel engelli yetişkin çocuğuna yasal olarak bakım sağlanmayan annelerde, hem sosyal destek sisteminin büyüklüğünün hem de alınan sosyal desteğin miktarının anneler için daha iyi ruh sağlığı oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgusunu destekler niteliktedir.

Tablo 7
Annelerin Öğrenim Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Annelerin Öğrenim Durumları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	İlkokul mezunu	94	78,851	1,5907	3	0,662	
	Ortaokul mezunu	19	74,342				
	Lise mezunu	23	73,196				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	64,533				
	Toplam	151					
Bilişsel Bozukluk	İlkokul mezunu	94	72,957	6,8796	3	0,076	
	Ortaokul mezunu	19	66,026				
	Lise mezunu	23	80,826				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	100,3				
	Toplam	151					
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	İlkokul mezunu	94	74,819	1,9103	3	0,591	
	Ortaokul mezunu	19	84,237				
	Lise mezunu	23	80,804				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	65,6				
	Toplam	151					
Ömür Boyu Bakım	İlkokul mezunu	94	77,452	8,7406	3	0,033**	2-3* 2-4*
	Ortaokul mezunu	19	94,237				
	Lise mezunu	23	62,739				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	64,133				
	Toplam	151					
Aile İçi Uyumsuzluk	İlkokul mezunu	94	79,457	2,6031	3	0,457	
	Ortaokul mezunu	19	70,868				
	Lise mezunu	23	75,391				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	61,767				
	Toplam	151					
Kişisel Ödül Eksikliği	İlkokul mezunu	94	78,319	1,9786	3	0,577	
	Ortaokul mezunu	19	64,289				
	Lise mezunu	23	77,935				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	73,333				
	Toplam	151					
Sürekli Hastalık Kaygısı	İlkokul mezunu	94	74,128	7,0037	3	0,072	
	Ortaokul mezunu	19	73,658				
	Lise mezunu	23	95,739				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	60,433				
	Toplam	151					
Fiziksel Sınırlılıklar	İlkokul mezunu	94	75,021	5,8263	3	0,12	
	Ortaokul mezunu	19	64,605				
	Lise mezunu	23	88,761				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	77				
	Toplam	151					

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Annelerin Öğrenim Durumları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Mali Kaygılar	İlkokul mezunu	94	84,511	12,845	3	0,005**	1-4*
	Ortaokul mezunu	19	69,026				
	Lise mezunu	23	67,261				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	44,9				
	Toplam	151					
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	İlkokul mezunu	94	75,798	0,012	3	1	
	Ortaokul mezunu	19	76,632				
	Lise mezunu	23	76,587				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	75,567				
	Toplam	151					
Aileye Getirdiği Zorluklar	İlkokul mezunu	94	72,181	2,053	3	0,561	
	Ortaokul mezunu	19	84,105				
	Lise mezunu	23	80,826				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	82,267				
	Toplam	151					
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	İlkokul mezunu	94	76,872	1,818	3	0,611	
	Ortaokul mezunu	19	74,737				
	Lise mezunu	23	81,978				
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	62,967				
	Toplam	151					

*p<0,01 ; **p<0,05

Annelerin öğrenim durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanların Ömür Boyu Bakım ve Mali Kaygılar boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Aracın Ömür Boyu Bakım boyutunda ortaokul mezunu anneler ile lise mezunu anneler arasında; yine ortaokul mezunu anneler ile üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim almış olan anneler arasında ortaokul mezunları aleyhine önemli farklılıklar bulunurken, Mali Kaygılar boyutunda ise ilkokul mezunu olan anneler ile üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim almış anneler arasında ilkokul mezunları aleyhine önemli farklılıklar bulunmuştur ($p<0,01$). Buna göre, ortaokul mezunu annelerin ömür boyu bakım kaygılarının, ilkokul mezunu annelerin ise mali kaygılarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu farklılıkların ortaokul mezunu olan annelerin çocuklarının engelleri hakkında yeterli bilgilerinin olmaması veya çocuklarının bakımında yeterli sosyal destek alamamalarından, ilkokul mezunu annelerin ise engelli çocuğun gereksinimlerini karşılamada maddi anlamda sıkıntı çekmeleri fakat öğrenim düzeylerinin düşük

olması nedeniyle kendilerine uygun veya maddi anlamda onları tatmin edici bir iş bulamamalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

İçöz (2001) ise çalışmasında, annelerin öğrenim düzeylerine göre kaygı puanlarını incelediğinde, yüksekokul mezunu annelerin Toplam Kaygı puanları ve Bilişsel Bozukluk, Aile İçi Uyumsuzluğu, Sürekli Hastalık Kaygısı ve Mali Kaygılar alt puanlarının yüksek olduğunu bulmuştur. Sonuçların, iki araştırmanın örneklemlerinin farklı olması nedeniyle olduğu söylenebilir.

Tablo 8
Annelerin Öğrenim Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra
Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Annelerin Öğrenim Durumları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P
Duygusal Destek	İlkokul mezunu	94	76,787	4,573	3	0,206
	Ortaokul mezunu	19	57,789			
	Lise mezunu	23	85,565			
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	79,467			
	Toplam	151				
Bakım Desteği	İlkokul mezunu	94	75,324	3,229	3	0,358
	Ortaokul mezunu	19	63,789			
	Lise mezunu	23	79,826			
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	89,833			
	Toplam	151				
Yakın İlişki Desteği	İlkokul mezunu	94	74,856	2,029	3	0,566
	Ortaokul mezunu	19	66,842			
	Lise mezunu	23	82,783			
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	84,367			
	Toplam	151				
Maddi Destek	İlkokul mezunu	94	70,856	4,085	3	0,252
	Ortaokul mezunu	19	80,421			
	Lise mezunu	23	83,891			
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	90,533			
	Toplam	151				
Bilgi Desteği	İlkokul mezunu	94	72,814	6,606	3	0,086
	Ortaokul mezunu	19	65,711			
	Lise mezunu	23	81,739			
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	100,2			
	Toplam	151				
Toplam ADÖ Puanı	İlkokul mezunu	94	74,096	4,255	3	0,235
	Ortaokul mezunu	19	63,842			
	Lise mezunu	23	83,696			
	Üniversite ve daha üst eğitim mezunu	15	91,533			
	Toplam	151				

(p>0,05)

Annelerin öğrenim gruplarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ Puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir

($p>0,05$). Buna göre, annelerin öğrenim düzeyi ne olursa olsun sosyal desteğe gereksinimlerinin olduğu söylenebilir.

Cameron ve Armstrong çalışmalarında, gelişim geriliğine sahip çocukları olan annelerin sosyal destek düzeyi arttıkça stres düzeylerinin azaldığını saptamışlardır.

Freedman ve diğ.'nin (1999) çalışmasında, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin engelli çocuklarının bakımı için yeterli sosyal desteğe sahip olmamaları nedeniyle ailelerin sık sık izin kullandıkları tespit edilmiştir.

Tablo 9
Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Ailelerin Gelir Durumları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	380 YTL ve altı	30	89,433	5,366	3	0,147	
	381-760 YTL arası	56	77,848				
	761-1140 YTL arası	34	70,765				
	1141 YTL ve üzeri	31	65,403				
	Toplam	151					
Bilişsel Bozukluk	380 YTL ve altı	30	83,167	2,439	3	0,486	
	381-760 YTL arası	56	72,491				
	761-1140 YTL arası	34	70,324				
	1141 YTL ve üzeri	31	81,629				
	Toplam	151					
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	380 YTL ve altı	30	92,667	5,734	3	0,125	
	381-760 YTL arası	56	70,795				
	761-1140 YTL arası	34	71,088				
	1141 YTL ve üzeri	31	74,661				
	Toplam	151					
Ömür Boyu Bakım	380 YTL ve altı	30	83,767	3,261	3	0,353	
	381-760 YTL arası	56	78,929				
	761-1140 YTL arası	34	70,338				
	1141 YTL ve üzeri	31	69,403				
	Toplam	151					
Aile İçi Uyumsuzluk	380 YTL ve altı	30	83,017	2,366	3	0,5	
	381-760 YTL arası	56	78,411				
	761-1140 YTL arası	34	73,603				
	1141 YTL ve üzeri	31	67,484				
	Toplam	151					
Kişisel Ödül Eksikliği	380 YTL ve altı	30	70,2	1,926	3	0,588	
	381-760 YTL arası	56	73,107				
	761-1140 YTL arası	34	81,279				
	1141 YTL ve üzeri	31	81,048				
	Toplam	151					
Sürekli Hastalık Kaygısı	380 YTL ve altı	30	83,833	1,543	3	0,672	
	381-760 YTL arası	56	75,696				
	761-1140 YTL arası	34	74,676				
	1141 YTL ve üzeri	31	70,419				
	Toplam	151					

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Ailelerin Gelir Durumları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Fiziksel Sınırlılıklar	380 YTL ve altı	30	82,25	2,127	3	0,546	
	381-760 YTL arası	56	76,25				
	761-1140 YTL arası	34	70,235				
	1141 YTL ve üzeri	31	75,823				
	Toplam	151					
Mali Kaygılar	380 YTL ve altı	30	104,1	33,979	3	0,000**	1-2* 1-3* 1-4* 2-4* 3-4*
	381-760 YTL arası	56	84,527				
	761-1140 YTL arası	34	66,853				
	1141 YTL ve üzeri	31	43,435				
	Toplam	151					
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	380 YTL ve altı	30	73,317	0,323	3	0,956	
	381-760 YTL arası	56	76,777				
	761-1140 YTL arası	34	78,559				
	1141 YTL ve üzeri	31	74,387				
	Toplam	151					
Aileye Getirdiği Zorluklar	380 YTL ve altı	30	82,3	1,369	3	0,713	
	381-760 YTL arası	56	73,795				
	761-1140 YTL arası	34	71,309				
	1141 YTL ve üzeri	31	79,032				
	Toplam	151					
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	380 YTL ve altı	30	96,6	9,727	3	0,021**	1-3* 1-4*
	381-760 YTL arası	56	75,955				
	761-1140 YTL arası	34	67				
	1141 YTL ve üzeri	31	66,016				
	Toplam	151					
	Toplam						

*p <0,01 ; **p<0,05

Ailelerin sahip olduğu gelir düzeyine göre K.E.Ö.A. puanlarının, Mali Kaygılar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır (p<0,05). Mali kaygılar boyutunda, 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip ailelerin, 381-760 YTL arası, 761-1140 YTL arası ve 1141 YTL ve üzeri gelir düzeyine sahip aileler olmak üzere 3 ayrı gelir grubuyla arasında önemli farklılıklar olduğu görülürken; 1141 YTL ve üzerinde gelir düzeyine sahip ailelerin

ise 381-760 YTL arası ve 761-1140 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler olmak üzere 2 ayrı gelir grubuyla arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0,01$). Toplam K.E.Ö.A Puanına bakıldığında ise yine bu farklılıkların 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 761-1140 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler ve 380 YTL ve altı gelir düzeyi ile 1141 YTL ve üzeri gelir düzeyine sahip aileler arasında olduğu görülmüştür ($p<0,01$). Bu verilere göre, gelir düzeyi düşük olan annelerin kaygılarının daha yüksek olduğunu, ailenin gelir düzeyi arttıkça annelerinde kaygı düzeylerinin azaldığı söylenebilir. Bunun, ailenin engelli çocuğun doğumuyla birlikte normal gelişim gösteren çocukların gereksinimlerinin yanı sıra engelli çocuklarının sağlık, eğitim, araç vb. gereksinimleri için yapılan ek harcamaları karşılamada güçlük çekmesi sonucunda olabileceği gibi, tablo 6'da belirtildiği üzere, bu annelerin öğrenim seviyelerinin düşüklüğü nedeniyle kendilerine engelli çocukla birlikte artan harcamaları karşılamak için bir iş bulamamaları, bir iş bulsalar da maddi anlamda onları tatmin etmemesi veya engelli çocuğun bakımı nedeniyle annelerin çalışamamaları sonucunda olduğu söylenebilir.

Evcimen (1996) çalışmasında, zihinsel engelli çocuğu olan annelerin % 58'inin özellikle terapi, özel eğitim ve bakım gibi masraflarını karşılayabilmekte maddi gereksinimleri olduğunu tespit etmiştir.

Tablo 10
Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra
Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Ailelerin Gelir Durumları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Duygusal Destek	380 YTL ve altı	30	52,417	13,703	3	0,003**	1-2* 1-4*
	381-760 YTL arası	56	81,911				
	761-1140 YTL arası	34	73,353				
	1141 YTL ve üzeri	31	91,048				
	Toplam	151					
Bakım Desteği	380 YTL ve altı	30	48,617	15,846	3	0,001**	1-2* 1-4*
	381-760 YTL arası	56	85,67				
	761-1140 YTL arası	34	76,735				
	1141 YTL ve üzeri	31	84,226				
	Toplam	151					
Yakın İlişki Desteği	380 YTL ve altı	30	53,167	14,103	3	0,003**	1-2* 1-4*
	381-760 YTL arası	56	80,571				
	761-1140 YTL arası	34	72,735				
	1141 YTL ve üzeri	31	93,419				
	Toplam	151					
Maddi Destek	380 YTL ve altı	30	55,383	12,862	3	0,005**	1-4*
	381-760 YTL arası	56	73,714				
	761-1140 YTL arası	34	82,368				
	1141 YTL ve üzeri	31	93,097				
	Toplam	151					
Bilgi Desteği	380 YTL ve altı	30	54,383	12,906	3	0,005**	1-3* 1-4*
	381-760 YTL arası	56	74,58				
	761-1140 YTL arası	34	81,706				
	1141 YTL ve üzeri	31	93,226				
	Toplam	151					
Toplam ADÖ Puanı	380 YTL ve altı	30	50,467	15,651	3	0,001**	1-2* 1-4*
	381-760 YTL arası	56	79,946				
	761-1140 YTL arası	34	76,088				
	1141 YTL ve üzeri	31	93,484				
	Toplam	151					

*p<0,01 ; **p<0,05

Ailelerin gelir düzeylerine göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit

edilmiştir ($p<0,05$). 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 381-760 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler arasında Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında önemli farklılıklar olduğu görülmüştür ($p<0,01$). 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 1141 YTL ve üzeri gelir düzeyine sahip aileler arasında da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ Puanlarında anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,01$). 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 761-1140 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler incelendiğinde ise sadece Bilgi Desteği puanı açısından bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0,01$). Buna göre, gelir düzeyi düşük ailelerin daha fazla sosyal desteğe gereksinim duydukları söylenebilir. Bu farklılıkların, annelerin çocuklarının veya kendilerinin gereksinimleri olduğunda çevrelerinde onlara yardımcı ve destek olacak kimsenin olmaması, devletin ya da sivil toplum kuruluşlarının engelli çocuklara ve ailelerine uyguladığı politikaların yanlışlığı nedeniyle oluşabileceği gibi, düşük gelir düzeyine sahip olmanın yanı sıra öğrenim durumlarının da düşük olması nedeniyle çocuklarının durumları hakkında yeteri kadar bilgilerinin olmaması ve buna bağlı olarak çocuklarına nasıl bakacaklarını, nasıl eğitim vereceklerini bilememeleri nedeniyle ortaya çıktığı da söylenebilir. Ayrıca tablonun geneli incelendiğinde 761-1140 YTL arası gelir düzeyine sahip ailelerin sosyal destek düzeylerinin düşük çıktığı görülmektedir. Bunun ise, anne babanın her ikisinin de çalışması nedeniyle sosyal destek algılarının düşük olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Knussen ve Slopper (1992), eğer aile çocuğun engel durumunun yanında düşük gelir seviyesine sahip ve sosyal destekleri yetersizse, kendi hayatlarındaki normal stresle başa çıkamamakta, kritik veya pratik problemleri çözememekte akılcı bir yöntem izleyememekte olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 11
Annelerin Yaşayan Çocuk Sayısına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların
Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Annelerin Yaşayan Çocuk Sayıları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	1 çocuk sahibi olan anneler	17	77,088	6,242	3	0,1	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	82,09				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	62,314				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	82,75				
	Toplam	151					
Bilişsel Bozukluk	1 çocuk sahibi olan anneler	17	96,765	8,786	3	0,032**	1-3*
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	80,373				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	63,977				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	70,625				
	Toplam	151					
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	1 çocuk sahibi olan anneler	17	75,941	8,639	3	0,035**	2-3*
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	86,209				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	61,512				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	73,5				
	Toplam	151					
Ömür Boyu Bakım	1 çocuk sahibi olan anneler	17	59,029	3,865	3	0,276	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	77,612				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	79,326				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	77,563				
	Toplam	151					
Aile içi Uyumsuzluk	1 çocuk sahibi olan anneler	17	80	1,191	3	0,755	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	79,172				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	71,43				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	72,5				
	Toplam	151					
Kişisel Ödül Eksikliği	1 çocuk sahibi olan anneler	17	80,471	0,613	3	0,893	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	76,425				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	76,5				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	70,75				
	Toplam	151					
Sürekli Hastalık Kaygısı	1 çocuk sahibi olan anneler	17	80,588	0,603	3	0,896	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	74,366				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	74,291				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	80,375				
	Toplam	151					
Fiziksel Sınırlılıklar	1 çocuk sahibi olan anneler	17	85,412	12,798	3	0,005**	2-4*
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	67,604				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	75,407				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	93,833				
	Toplam	151					

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Annelerin Yaşayan Çocuk Sayıları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Mali Kaygılar	1 çocuk sahibi olan anneler	17	64,794	1,403	3	0,705	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	76,164				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	78,512				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	78,979				
	Toplam	151					
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	1 çocuk sahibi olan anneler	17	83,147	2,072	3	0,558	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	78,881				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	73,628				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	67,146				
	Toplam	151					
Aileye Getirdiği Zorluklar	1 çocuk sahibi olan anneler	17	96,059	11,639	3	0,009	1-3* 2-3*
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	81,53				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	59,07				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	76,688				
	Toplam	151					
Toplam K.E.Ö.A Puanı	1 çocuk sahibi olan anneler	17	85,559	6,166	3	0,104	
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	82,097				
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	62,593				
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	76,229				
	Toplam	151					

*p<0,01 ; **p<0,05

Annelerin yaşayan çocuk sayısına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlara bakıldığında, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Fiziksel Sınırlılıklar, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur (p<0,05). Bilişsel Bozukluk ve Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutunda 1 çocuk sahibi olan anneler ile 3 çocuk sahibi olan anneler arasında, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ile Aileye Getirdiği Zorluklar boyutunda 2 ile 3 çocuk sahibi anneler arasında ve Fiziksel Sınırlılıklar alt boyutu puanında ise 2 ile 4 çocuk sahibi olan anneler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur (p<0,01). Buna göre; tablonun geneline bakıldığında tek çocuk sahibi

annelerin puanlarında önemli bir farklılık bulunmuştur. Bu farkın ise annelerin, çocuklarının engeli hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ve ilk çocuklarının engelli olması nedeniyle ikinci bir çocuk doğurma riskini göze alamamalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Evcimen'in (1996) çalışmasında, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre bilgi gereksinimlerinde farklılıklar görülmüştür. Engelli çocuğu dışında başka çocuğu olmayan ailelerin puan ortalamaları en yüksek çıkarken, 2 çocuğu olanların ise en düşük puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 12
Annelerin Yaşayan Çocuk Sayısına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Annelerin Yaşayan Çocuk Sayıları	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P
Duygusal Destek	1 çocuk sahibi olan anneler	17	82,824	5,453	3	0,142
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	67,522			
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	86,453			
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	76,104			
	Toplam	151				
Bakım Desteği	1 çocuk sahibi olan anneler	17	84	1,461	3	0,691
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	77,873			
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	73,942			
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	68,792			
	Toplam	151				
Yakın İlişki Desteği	1 çocuk sahibi olan anneler	17	70,559	3,979	3	0,264
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	74,433			
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	86,163			
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	66,021			
	Toplam	151				
Maddi Destek	1 çocuk sahibi olan anneler	17	73,794	1,605	3	0,658
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	78,59			
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	78,174			
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	66,438			
	Toplam	151				
Bilgi Desteği	1 çocuk sahibi olan anneler	17	84	2,76	3	0,43
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	77,418			
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	77,721			
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	63,292			
	Toplam	151				
Toplam ADÖ Puanı	1 çocuk sahibi olan anneler	17	81,294	2,298	3	0,513
	2 çocuk sahibi olan anneler	67	74,149			
	3 çocuk sahibi olan anneler	43	82,035			
	4 daha fazla çocuğa sahip olan anneler	24	66,604			
	Toplam	151				

(p>0,05)

Annelerin yaşayan çocuk sayısına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı saptanmıştır (p>0,05). Ancak tablonun geneli incelendiğinde 4 ve daha fazla çocuğa sahip olan annelerin daha çok sosyal desteğe gereksinimleri olduğu söylenebilir.

İçöz'ün (2001) zihinsel engelli bir çocuğa sahip ailelerle yaptığı çalışmasında, çocuk sayısının annenin Toplam K.E.Ö.A. ve alt boyutlarında önemli bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 13
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanlar
Arasındaki İlişki

Gruplar			BKY	BB	AYGS	ÖBB	AİU	KÖE	SHK	FS	MK	BKBTE	AGZ	Toplam kaygı
1.Sınıf	Yaş	r	0,055	0,088	0,115	0,035	0,168	0,070	0,228	0,182	-0,043	-0,018	0,006	0,153
		p	0,623	0,433	0,304	0,756	0,131	0,530	0,039*	0,102	0,698	0,869	0,957	0,171
		N	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82
4.Sınıf	Yaş	r	0,083	-0,003	0,022	0,124	-0,075	-0,116	0,134	0,017	0,213	0,009	-0,106	0,081
		p	0,496	0,982	0,857	0,311	0,542	0,341	0,274	0,889	0,079	0,943	0,386	0,509
		N	69	69	69	69	69	69	69	69	69	69	69	69

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin K.E.Ö.A. puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Sürekli Hastalık Kaygısı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Yaş arttıkça SHK puanının da arttığı görülmüştür ($p=0,039<0,05$; $r=0,228$). Bu ilişkinin, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının yaşı ilerlemesine rağmen hala çocuklarının engeli ile hastalığını ayırt edememesinden veya yaşı ilerledikçe çocuklarını kaybedecekleri gibi yanlış bir düşünceden kaynaklandığı, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise çocuklarının hastalıkları ile engellerini zamanla birbirinden ayırt etmesi veya umutsuzluk düzeylerinin yüksek olması nedeniyle olduğu söylenebilir.

İçöz (2001) çalışmasında, engelli çocukların yaşları ile annelerin kaygı düzeylerine ait genel puan ortalamalarının (5-6 yaş, 7-8 yaş, 9-10 yaş) birbirine oldukça yakın olduğunu tespit etmiştir. Engelli çocukların yaşlarına göre annelerin kaygı düzeylerine ait alt boyut puanları incelendiğinde ise SHK puanının 5-6 yaşındaki engelli çocukların annelerinde, AİU, KÖE, FS, MK ve AGZ puanının 7-8

yaşındaki engelli çocukların annelerinde, AYGS, puanının 9-10 yaşındaki engelli çocukların annelerinde, BKY, BB, ÖBB, ve BKBTE puanlarının 11 yaşındaki engelli çocukların annelerinde en yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Ancak yapılan varyans analizi sonuçları, annelerin kaygı alt boyutlarına ait puanların engelli çocuğun yaşına göre farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bu bulgu araştırmadaki 4. sınıfta çocuğu olan annelerin bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 14
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin ADÖ'den Aldıkları Puanlar
Arasındaki İlişki

Gruplar			Duygusal Destek	Bakım Desteği	Yakın İlişki Desteği	Maddi Destek	Bilgi Desteği	Toplam Sosyal Destek Puanı
1. Sınıf	Yaş	r	0,021	-0,049	-0,069	-0,119	-0,004	-0,033
		p	0,854	0,662	0,537	0,286	0,974	0,766
		N	82	82	82	82	82	82
4. Sınıf	Yaş	r	0,069	-0,011	-0,035	0,078	-0,081	0,001
		p	0,575	0,929	0,776	0,523	0,510	0,995
		N	69	69	69	69	69	69

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ADÖ puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir ($p>0,05$). Buna göre 1. sınıf ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sosyal destek düzeyleri ile çocuklarının yaşı arasında bir ilişki olmadığı, engelli çocuğun yaşı ne olursa olsun annelerin sosyal desteğe gereksinimlerinin olduğu söylenebilir.

Kaner (2002), hem orta çocukluk döneminde hem de ergenlik döneminde duygusal desteğin, okulöncesi döneme göre daha fazla olması, çocuğun artan yaşıyla birlikte bu desteğin anne babalar tarafından daha çok algılanmasını sağladığını belirtmiştir.

Tablo 15
Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre K.E.Ö.A.’dan
Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi
Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Zihinsel Engelli Çocukların Cinsiyetlerine Göre Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	P
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Kız	54	80,435	2379,5	0,347
	Erkek	97	73,531		
	Toplam	151			
Bilişsel Bozukluk	Kız	54	73,889	2505	0,645
	Erkek	97	77,175		
	Toplam	151			
Ailenin yaşamına getirdiği sınırlılıklar	Kız	54	75,435	2588,5	0,905
	Erkek	97	76,314		
	Toplam	151			
Ömür Boyu Bakım	Kız	54	76	2619	1,00
	Erkek	97	76		
	Toplam	151			
Aile İçi Uyumsuzluk	Kız	54	76,278	2604	0,952
	Erkek	97	75,845		
	Toplam	151			
Kişisel Ödül Eksikliği	Kız	54	74,833	2556	0,794
	Erkek	97	76,649		
	Toplam	151			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Kız	54	79,852	2411	0,413
	Erkek	97	73,856		
	Toplam	151			
Fiziksel Sınırlılıklar	Kız	54	75,926	2615	0,984
	Erkek	97	76,041		
	Toplam	151			
Mali Kaygılar	Kız	54	79,296	2441	0,484
	Erkek	97	74,165		
	Toplam	151			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Kız	54	75,222	2577	0,863
	Erkek	97	76,433		
	Toplam	151			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Kız	54	79,75	2416,5	0,421
	Erkek	97	73,912		
	Toplam	151			
Toplam K.E.Ö.A Puanı	Kız	54	78,343	2492,5	0,623
	Erkek	97	74,696		
	Toplam	151			

(p>0,05)

Zihinsel engelli çocuğun cinsiyetlerine göre annelerin K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum

Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmamıştır ($p>0,05$). Buna göre, çocuğun erkek ya da kız olmasının annenin kaygı düzeyinde bir farklılık yaratmadığı, bunun ise çocukların cinsiyetlerinin farklı olması nedeniyle çocukların gereksinimlerinin ya da anneye getirdiği zorluklarının çok fazla farklılık göstermemesi sonucu olduğu düşünülebileceği gibi, engelli çocukların annelerinin umutsuzluk düzeylerinin yüksek olması nedeniyle kaygılarının düşük olduğu söylenebilir.

Hamarta ve diğ.'nin (2002) çalışmasında, annelerin gelecekle ilgili umutsuzluk duygu düzeylerinin babaların umutsuzluk duygu düzeylerinden anlamlı şekilde yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 16
Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre ADÖ'den
Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi
Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Zihinsel Engelli Çocukların Cinsiyetlerine Göre Gruplar	N	Sıra Ort.	Z	P
Duygusal Destek	Kız	54	70,648	2330	0,259
	Erkek	97	78,979		
	Toplam	151			
Bakım Desteği	Kız	54	67,676	2169,5	0,079
	Erkek	97	80,634		
	Toplam	151			
Yakın İlişki Desteği	Kız	54	66,157	2087,5	0,038*
	Erkek	97	81,479		
	Toplam	151			
Maddi Destek	Kız	54	69,204	2252	0,145
	Erkek	97	79,784		
	Toplam	151			
Bilgi Desteği	Kız	54	68,787	2229,5	0,129
	Erkek	97	80,015		
	Toplam	151			
Toplam ADÖ Puanı	Kız	54	67,435	2156,5	0,072
	Erkek	97	80,768		
	Toplam	151			

*p<0,05

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının cinsiyetlerine göre ADÖ puanları incelendiğinde, zihinsel engelli erkek çocuğa sahip olan annelerin Yakın İlişki Destek puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Bunun toplumumuzda erkek çocuğa sahip olmanın ön planda olması ve gurur kaynağı gibi algılanması nedeniyle olduğu söylenebilir.

Arslan ve diğ.'nin (2002) çalışmalarında, anne babaların yaşam doyumları ile engelli çocuğunun cinsiyeti arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 17
Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitime Başlama Yaşlarına Göre
K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis
Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Zihinsel Engelli Çocuğun Eğitime Başlama Yaşı	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	0-24 aylar arası	23	89,5	3,563	3	0,313
	25-60 aylar arası	32	68,906			
	61-72 aylar arası	58	72,828			
	84 ay ve üzeri	38	78,645			
	Toplam	151				
Bilişsel Bozukluk	0-24 aylar arası	23	75	1,076	3	0,783
	25-60 aylar arası	32	80,766			
	61-72 aylar arası	58	72,069			
	84 ay ve üzeri	38	78,592			
	Toplam	151				
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	0-24 aylar arası	23	85,609	2,073	3	0,557
	25-60 aylar arası	32	71,078			
	61-72 aylar arası	58	72,81			
	84 ay ve üzeri	38	79,197			
	Toplam	151				
Ömür Boyu Bakım	0-24 aylar arası	23	70,239	0,674	3	0,879
	25-60 aylar arası	32	78,219			
	61-72 aylar arası	58	76,293			
	84 ay ve üzeri	38	77,171			
	Toplam	151				
Aile içi Uyumsuzluk	0-24 aylar arası	23	76,826	5,1	3	0,165
	25-60 aylar arası	32	63,563			
	61-72 aylar arası	58	84,233			
	84 ay ve üzeri	38	73,408			
	Toplam	151				
Kişisel Ödül Eksikliği	0-24 aylar arası	23	64,935	3,291	3	0,349
	25-60 aylar arası	32	77,266			
	61-72 aylar arası	58	82,06			
	84 ay ve üzeri	38	72,382			
	Toplam	151				
Sürekli Hastalık Kaygısı	0-24 aylar arası	23	82,739	1,038	3	0,792
	25-60 aylar arası	32	71,094			
	61-72 aylar arası	58	75,129			
	84 ay ve üzeri	38	77,382			
	Toplam	151				

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Zihinsel Engelli Çocuğun Eğitime Başlama Yaşı	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P
Fiziksel Sınırlılıklar	0-24 aylar arası	23	84,609	2,371	3	0,499
	25-60 aylar arası	32	77,516			
	61-72 aylar arası	58	72,388			
	84 ay ve üzeri	38	75,026			
	Toplam	151				
Mali Kaygılar	0-24 aylar arası	23	81,87	4,077	3	0,253
	25-60 aylar arası	32	64,984			
	61-72 aylar arası	58	82,353			
	84 ay ve üzeri	38	72,026			
	Toplam	151				
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	0-24 aylar arası	23	80,087	1,08	3	0,782
	25-60 aylar arası	32	75,859			
	61-72 aylar arası	58	78,138			
	84 ay ve üzeri	38	70,382			
	Toplam	151				
Aileye Getirdiği Zorluklar	0-24 aylar arası	23	83,261	2,261	3	0,52
	25-60 aylar arası	32	70,813			
	61-72 aylar arası	58	72,25			
	84 ay ve üzeri	38	81,697			
	Toplam	151				
Toplam K.E.Ö.A Puanı	0-24 aylar arası	23	85,457	1,869	3	0,6
	25-60 aylar arası	32	69,125			
	61-72 aylar arası	58	75,983			
	84 ay ve üzeri	38	76,092			
	Toplam	151				

(p>0,05)

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitime başlama yaşlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir (p>0,05). Buna göre çocukların eğitime başlama yaşlarının annelerin kaygı düzeylerine etki etmediği görülmektedir. Bunun nedeni annelerin çocuklarının eğitimlerinden beklentilerinin yüksek olması olabileceği gibi bu annelerinin öğrenim seviyelerinin düşüklüğü nedeniyle çocuklarının aldığı eğitimi yeterince değerlendirememesi ya da çocukları erken tanı alsa bile eğitim kurumlarında çocuklarına uygun erken eğitim programı uygulanmaması sonucunda eğitimden

beklenen verimin sağlanamaması ve zamanla annelerin tükenmişlik düzeylerinin yükselmesi nedeniyle olduğu düşünülebilir.

Kargın (2002), hastanedeki ilk belirlemeden sonra bazı çocukların değerlendirme için alındıklarını, bu belirlemenin engelli ya da risk durumundaki çocukları belirlemek için gerekli olduğunu ancak yeterli görülmediğini ifade etmiştir. Sistematik bir tanılama yaklaşımının benimsenmesinin gerekli olduğunu, ayrıca ülkemizde özellikle de kırsal kesimlerde pek çok doğumun hastanede gerçekleştirilmediği, hastanelerde yapılan ilk belirlemelerin de yalnızca üniversite hastaneleriyle sınırlı olduğunu, bu nedenle daha yaygın bir ilk belirleme sürecinin işletilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak sosyal güvencesi olan anne babaların çocuklarının eğitiminin devlet tarafından sağlanmakta olduğunu lakin bu kurumlarda hem program hem de personel açısından standartların olmayışının uygulanan programların da izlenmesini güçleştirdiğini belirtmiştir.

İçöz'ün (2001) çalışmasında, engelli çocuğun eğitime başlama yaşına göre annelerin kaygı düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. 0-24 aylar arasında eğitim almaya başlayan engelli çocukların annelerinin BKY, AYGS, ÖBB, AİU, SHK, FS, MK ve AGZ alt boyutlarından aldıkları puanların yüksek olduğu görülmektedir. 37 ve üzeri aylarda eğitim almaya başlayan engelli çocuklarının annelerinin ise BB, KÖE ve BKBTE alt boyutlarından daha yüksek puan aldıkları dikkati çekmektedir. Bu bulgu araştırma bulgularının 0-24 aylar arasında eğitim almaya başlayan çocuğa sahip annelerin bulgularını desteklemektedir. İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar çıkmasa da bu çalışmada da 0-24 ay arasında eğitim almaya başlayan engelli çocukların annelerinin BKY, BB, AYGS, SHK, FS, AGZ ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarının diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 18
Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitime Başlama Yaşlarına Göre
ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Kruskal-Wallis Testi
Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Zihinsel Engelli Çocuğun Eğitime Başlama Yaşı	N	Sıra Ort.	KW	Sd	P	İkili Karşılaştırma
Duygusal Destek	0-24 aylar arası	23	62,717	11,535	3	0,009**	1-2* 2-3* 2-4*
	25-60 aylar arası	32	98,125				
	61-72 aylar arası	58	70,172				
	84 ay ve üzeri	38	74,303				
	Toplam	151					
Bakım Desteği	0-24 aylar arası	23	58,326	13,25	3	0,004**	1-2* 2-3*
	25-60 aylar arası	32	95,813				
	61-72 aylar arası	58	67,983				
	84 ay ve üzeri	38	82,25				
	Toplam	151					
Yakın İlişki Desteği	0-24 aylar arası	23	57,435	21,018	3	0,000**	1-2* 2-3* 2-4*
	25-60 aylar arası	32	105,781				
	61-72 aylar arası	58	68,828				
	84 ay ve üzeri	38	73,105				
	Toplam	151					
Maddi Destek	0-24 aylar arası	23	56,848	23,529	3	0,000**	1-2* 2-3* 2-4*
	25-60 aylar arası	32	106,906				
	61-72 aylar arası	58	67,914				
	84 ay ve üzeri	38	73,908				
	Toplam	151					
Bilgi Desteği	0-24 aylar arası	23	63,935	12,469	3	0,006**	1-2* 2-3*
	25-60 aylar arası	32	98,531				
	61-72 aylar arası	58	67,716				
	84 ay ve üzeri	38	76,974				
	Toplam	151					
Toplam ADÖ Puanı	0-24 aylar arası	23	57,957	19,16	3	0,000*	1-2* 2-3* 2-4*
	25-60 aylar arası	32	104,031				
	61-72 aylar arası	58	67,716				
	84 ay ve üzeri	38	75,961				
	Toplam	151					

*p<0,01 , **p<0,05

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitime başlama yaşlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlara bakıldığında Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır (p<0,05). Yaş gruplarına baktığımızda, 0-

24 ay ile 25-60 ay yaş grupları arasında ve 25-60 ay ile 61-72 ay arasında; Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği alt ölçeği puanları ve Toplam ADÖ puanları açısından önemli farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,01$). 25-60 ay ve 84 ay ve üzerinde eğitime başlayan zihinsel engelli çocukların annelerinin bilgi desteği hariç bütün alt ve Toplam ADÖ puanlarında önemli farklılıklar saptanmıştır ($p<0,01$). Buna göre erken eğitime başlamanın, özellikle 25-60 aylarda eğitime başlamanın anneleri sosyal destek açısından olumlu yönde etkilediği düşünülebilir. Tablonun geneli incelendiğinde çocukları 0-24 ve 61-72 aylar arasında eğitime başlayan annelerin sosyal destek puanlarının düşük olduğu görülmektedir. Bunun 0-24 aylar arasında eğitime başlayan çocukların, erken tanı alıp bir eğitim kurumuna başlasalar bile kurumlardan alınan erken eğitim programlarının yetersiz olmaması sonucunda çocuğun eğitiminden beklenen verimin sağlanamaması nedeniyle olduğu söylenebilir. 61-72 aylar arasında eğitime başlayan çocukların annelerinin ise çocuklarının engellerinin geç fark edilip, eğitime geç başlaması nedeniyle sosyal destek algılarının düşük olduğu düşünülebilir.

Sucuoğlu (1991) çalışmasında, engelli çocuğu olan anne babaların çocuklarının engelini ilk defa öğrenme zamanlarının oldukça farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Velilerin % 51,1'inin çocuğunun engelini doğumdan hemen sonra öğrendiğini ancak %38,1'inin çocuğu okul yaşına gelene kadar engeli fark etmediği veya fark etse bile görmemezlikten geldiğini saptamıştır. Ayrıca araştırmaya katılan anne babaların çoğunluğunun 6-8 yaş arasında ilk kez eğitim almaya başladıkları görülmüştür. 6 yaştan önce eğitime başlayan çocukların, toplam çocukların sadece %25,9'unu oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu araştırma bulgularını da desteklemektedir. Bu araştırmaya katılan annelerin engelli çocuklarının da % 38,41'inin 61-72 aylar arasında eğitime başlamış oldukları saptanmıştır.

Tablo 19
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Maddi Sorun Yaşama Durumlarına
Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-
Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımları

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Maddi Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	37	43,527	757,500	0,479	42	35,726	536,500	0,703
	Hayır	45	39,833			27	33,870		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	37	46,257	656,500	0,087	42	35,000	567,000	1,000
	Hayır	45	37,589			27	35,000		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	37	49,284	544,500	0,006*	42	37,214	474,000	0,245
	Hayır	45	35,100			27	31,556		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	37	46,730	639,000	0,045*	42	36,869	488,500	0,242
	Hayır	45	37,200			27	32,093		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	37	46,230	657,500	0,094	42	34,405	542,000	0,748
	Hayır	45	37,611			27	35,926		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	37	42,284	803,500	0,773	42	29,929	354,000	0,005*
	Hayır	45	40,856			27	42,889		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	37	44,703	714,000	0,261	42	34,393	541,500	0,751
	Hayır	45	38,867			27	35,944		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	37	44,027	739,000	0,238	42	35,083	563,500	0,955
	Hayır	45	39,422			27	34,870		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	37	47,514	610,000	0,035*	42	40,821	322,500	0,002*
	Hayır	45	36,556			27	25,944		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	37	41,027	815,000	0,863	42	33,250	493,500	0,339
	Hayır	45	41,889			27	37,722		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	37	44,649	716,000	0,265	42	38,298	428,500	0,082
	Hayır	45	38,911			27	29,870		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	37	49,635	531,500	0,005*	42	36,560	501,500	0,420
	Hayır	45	34,811			27	32,574		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, Mali Kaygılar alt boyutunda her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin maddi sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülürken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin K.E.Ö.A. puanlarında, Kişisel Ödül Eksikliği alt boyutunda anlamlı farklılıklar görülmüştür. Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Mali Kaygılar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında maddi sorun yaşayan annelerde anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilirken, Kişisel Ödül Eksikliği alt boyutunda maddi sorun yaşamayan annelerde anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır. 1. sınıfta çocuğu olan annelerdeki farklılıkların, annelerin engelli çocuğa bakması nedeniyle başka bir işte çalışamaması, annenin kendisine bir şey olduğunda çocuğuna ne olacağını bilememesi, engelli çocuğun hayatını kazanması için yapabileceği işlerin sınırlılığı, annelerin öğrenim düzeylerinin düşüklüğü nedeniyle iş bulamamaları ve en önemlisi ailenin maddi açıdan durumlarının iyi olmaması nedeniyle çocuğun engeliyle birlikte getirdiği maddi yükün altından kalkamamaları sonucu olduğu söylenebilir.

Chen ve Tang'ın (1997) çalışmasında, engelli çocuğa sahip ailelere yapılan maddi desteğin, kontrol edilebilen stres için yapılan bilgilendirme desteğinden daha yararlı olduğu görülmüştür. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 20
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Maddi Sorun Yaşama Durumlarına
Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U
Testi Sonuçlarının Dağılımları

ADÖ Alt Ölçekleri	Maddi Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	37	35,149	597,500	0,027*	42	32,631	467,500	0,218
	Hayır	45	46,722			27	38,685		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	37	31,419	459,500	0,000*	42	32,476	461,000	0,188
	Hayır	45	49,789			27	38,926		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	37	33,905	551,500	0,008*	42	30,679	385,500	0,024*
	Hayır	45	47,744			27	41,722		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	37	33,000	518,000	0,003*	42	31,560	422,500	0,068
	Hayır	45	48,489			27	40,352		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	37	35,149	597,500	0,028*	42	30,714	387,000	0,026*
	Hayır	45	46,722			27	41,667		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	37	32,851	512,500	0,003*	42	31,167	406,000	0,047*
	Hayır	45	48,611			27	40,963		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, Yakın İlişki Desteği, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür (p<0,05). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde Duygusal Destek, Bakım Desteği ve Maddi Destek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise Yakın İlişki Desteği, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında maddi sorun yaşamayan annelerde anlamlı farklılıkların olduğu bulunmuştur. Bu sonucun, 1. sınıf annelerin çocuklarının yeni bir okula

başlaması nedeniyle rahatlamaları ve okulu yeterli sosyal destek gibi algılamalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Kay'ın (2002) çalışmasında, Bağlılık ve Yakın İlişki Desteği dışında tüm destek tiplerinde zihinsel engelli çocuğu olan annelerin, engeli olmayan çocuklu annelere göre daha çok destek bildirdikleri saptanmıştır. Bu bulgu, araştırmaya katılan annelerin bulgularından Yakın İlişki Desteği dışında Duygusal Destek, Bakım Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarını destekler niteliktedir.

Tablo 21

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin İş Bulma ve Çalışma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	İş Bulma ve Çalışma Konusunda Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	19	49,974	437,5	0,073	24	40,667	404	0,081
	Hayır	63	38,944			45	31,978		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	19	57,632	292	0,000*	24	38,500	456	0,272
	Hayır	63	36,635			45	33,133		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	19	58,263	280	0,000*	24	40,396	410,5	0,097
	Hayır	63	36,444			45	32,122		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	19	47,026	493,5	0,200	24	38,167	464	0,245
	Hayır	63	39,833			45	33,311		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	19	50,474	428	0,054	24	37,354	483,5	0,457
	Hayır	63	38,794			45	33,744		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	19	49,053	455	0,092	24	28,729	389,5	0,042*
	Hayır	63	39,222			45	38,344		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	19	50,895	420	0,046*	24	35,188	535,5	0,954
	Hayır	63	38,667			45	34,900		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	19	47,184	490,5	0,108	24	31,583	458	0,179
	Hayır	63	39,786			45	36,822		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	19	49,789	441	0,079	24	43,729	330,5	0,007*
	Hayır	63	39,000			45	30,344		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	19	39,947	569	0,731	24	33,833	512	0,709
	Hayır	63	41,968			45	35,622		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	19	47,947	476	0,167	24	44,875	303	0,002*
	Hayır	63	39,556			45	29,733		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	19	59,474	257	0,000*	24	41,646	380,5	0,044*
	Hayır	63	36,079			45	31,456		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlar incelendiğinde, her iki grupta da sadece Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği, Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı alt boyutlarında anlamlı farklılıklar görülürken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Kişisel Ödül Eksikliği, Mali Kaygılar, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği, Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı, Mali Kaygılar, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşayan annelerde önemli farklılıkların olduğu bulunurken Kişisel Ödül Eksikliği alt boyutunda ise iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur. 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarındaki farklılıkların, annelerin maddi anlamda güçlükler yaşamalarına rağmen, engelli çocuğun sürekli bakıma gereksinimi olması ve bu bakımın büyük bir kısmının annelere düşmesi nedeniyle çalışamamaları sonucunda olduğu düşünülebilir.

Akmeşe ve diğ.'nin (2006) araştırmasında, cerebral palsyli çocuğa sahip olmanın aileye ek maddi yükler getirdiği saptanmıştır. Ailelerin her geçen gün ağırlaşan yaşam koşullarına ayak uydurmakta, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı, ek maddi yükleri karşılayacak kaynaklarının yetersizliği nedeniyle ailelerin daha olumsuz duygular yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, engelli bir çocuğa sahip olan annelerin öğrenim düzeyleri düştükçe çalışma olanaklarının azaldığı, bu durumda da ailenin maddi gereksinimlerini karşılayamadığı belirtilmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Marcenko ve Meyers (1991) çalışmalarında, engelli çocuğu olan annelerin engelli çocuğun günlük bakım sorumluluklarının çoğunu kendi üzerlerine aldıklarını tespit etmişlerdir. Bu bulgu da araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 22

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin İş Bulma ve Çalışma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	İş Bulma ve Çalışma Konusunda Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	19	37,263	518	0,373	24	29,792	415	0,113
	Hayır	63	42,778			45	37,778		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	19	34,026	456,5	0,116	24	31,729	461,5	0,318
	Hayır	63	43,754			45	36,744		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	19	38,605	543,5	0,542	24	29,063	397,5	0,070
	Hayır	63	42,373			45	38,167		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	19	36,974	512,5	0,334	24	33,625	507	0,669
	Hayır	63	42,865			45	35,733		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	19	34,211	460	0,126	24	31,688	460,5	0,313
	Hayır	63	43,698			45	36,767		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	19	35,658	487,5	0,222	24	30,250	426	0,150
	Hayır	63	43,262			45	37,533		
	Toplam	82				69			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır (p>0,05). Bunun örnekleme alınan annelerin çoğunluğunun ev hanımı olması nedeniyle olduğu söylenebilir.

Doğru ve diğ. (2006) zihinsel ve işitme engelli çocukların aileleriyle yaptıkları çalışmalarında, araştırmaya katılan ailelerde babaların tamamının gelir getirecek bir işte çalıştığı ve sigortaları olduğu ancak annelerin sadece %2,5'inin bir işte çalıştığını tespit etmişlerdir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 23

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Günlük İşlerini Organize Etmede Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Günlük İşleri Organize Etmede Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	26	46,692	593	0,173	30	42,800	351	0,004*
	Hayır	56	39,089			39	29,000		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	26	53,769	409	0,001*	30	36,700	534	0,522
	Hayır	56	35,804			39	33,692		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	26	52,981	429,5	0,003*	30	42,783	351,5	0,004*
	Hayır	56	36,170			39	29,013		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	26	47,885	562	0,066*	30	42,133	371	0,002*
	Hayır	56	38,536			39	29,513		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	26	51,885	458	0,006*	30	41,650	385,5	0,012*
	Hayır	56	36,679			39	29,885		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	26	49,885	510	0,020*	30	32,517	510,5	0,333
	Hayır	56	37,607			39	36,910		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	26	49,173	528,5	0,043*	30	39,150	460,5	0,127
	Hayır	56	37,938			39	31,808		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	26	47,462	573	0,036*	30	29,867	431	0,015*
	Hayır	56	38,732			39	38,949		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	26	47,654	568	0,106	30	37,717	503,5	0,315
	Hayır	56	38,643			39	32,910		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	26	34,250	539,5	0,046*	30	34,867	581	0,959
	Hayır	56	44,866			39	35,103		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	26	49,712	514,5	0,029*	30	42,550	358,5	0,005*
	Hayır	56	37,688			39	29,192		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	26	55,904	353,5	0,000*	30	44,600	297	0,000*
	Hayır	56	34,813			39	27,615		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, her iki grupta da Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Fiziksel Sınırlılıklar, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Bilişsel Bozukluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme alt boyutlarında istatistiksel olarak önemli farklılıkların olduğu tespit edilirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Bağımlılık ve Kendini Yönetme alt boyutunda istatistiksel olarak önemli farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Aileye Getirdiği Zorluklar, Toplam K.E.Ö.A. puanlarında günlük işlerini organize etmede sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Fiziksel Sınırlılıklar ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme alt boyutlarında ise günlük işlerini organize etmede sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar görülmemiştir. Bu farklılıkların daha önceki bulgularda bahsettiğimiz gibi engelli çocuğun bakıma muhtaç olması, bu bakımın büyük bir kısmını annenin karşılıyor olması, bu bakımın anne için uzun zaman alması, annenin sorunlarını ailesine açıkça ifade edememesi, etse de anlayışla karşılanmaması nedenleriyle olabileceği gibi annenin çocuğunun geleceği hakkında olumsuz düşünceleri olması ya da hala çocuğun engeline uyum sağlayamaması nedeniyle de olduğu düşünülebilir.

Gowen ve diğ. (1989) çalışmalarında, engelli çocuğu olan annelerin çocukların bakım zorluğunun, depresyonu tetiklediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca Baykoç-Dönmez ve diğ.'nin engelli çocukların aileleriyle yaptıkları çalışmada, engelli çocuklarının durumu ile ilgili annelerin babalardan daha yüksek oranda endişelendiklerini saptamışlardır. Bu bulgular, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 24

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Günlük İşlerini Organize Etmede Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Günlük İşleri Organize Etmede Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	26	30,077	431	0,003*	30	26,400	327	0,002*
	Hayır	56	46,804			39	41,615		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	26	31,346	464	0,008*	30	30,650	454,5	0,110
	Hayır	56	46,214			39	38,346		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	26	34,038	534	0,051	30	28,967	404	0,027*
	Hayır	56	44,964			39	39,641		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	26	36,615	601	0,196	30	32,867	521	0,425
	Hayır	56	43,768			39	36,641		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	26	34,404	543,5	0,065	30	33,667	545	0,626
	Hayır	56	44,795			39	36,026		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	26	31,212	460,5	0,008*	30	29,383	416,5	0,041*
	Hayır	56	46,277			39	39,321		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, her iki grupta da Duygusal Destek ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarının sadece Bakım Desteği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinde ise sadece Yakın İlişki Desteği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür. Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında günlük işlerini organize etmede sorun yaşamayan anneler açısından önemli farklılıklar bulunmuştur. Buna göre 1. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının yeni bir okula başlamasıyla birlikte hayatlarına yeni bir düzen gelmesi

nedeniyle sosyal destek puanlarının arttığı, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise günlük işlerini organize etmeye zamanla alışması ve kendisine gösterilen en ufak desteği yeterli görmesi nedeniyle sosyal destek puanlarının yüksek çıktığı söylenebilir.

Heller ve diğ.'nin (1997) çalışmasında, engelli çocuğa sahip annelerin babalarla karşılaştırıldığında annelerin engelli çocukları için bakım sağlamakta daha fazla zaman harcamakta olduğu ve bakım yükünü daha fazla algıladıkları saptanmıştır. Çocuğun davranışları ve sağlık durumunun anneler üzerinde babalardan daha büyük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, araştırmanın 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Yakın İlişki Desteği bulgularını, 4. sınıf annelerinin ise Bakım Desteği bulgularını desteklemektedir.

Tablo 25

**1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Duygusal Sorun Yaşama Durumlarına
Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-
Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı**

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Duygusal Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	61	42,918	554	0,352	50	37,020	324	0,075
	Hayır	21	37,381			18	27,500		
	Toplam	82				68			
Bilişsel Bozukluk	Evet	61	43,975	489,5	0,094	50	33,420	396	0,435
	Hayır	21	34,310			18	37,500		
	Toplam	82				68			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	61	43,197	537	0,265	50	37,230	313,5	0,054
	Hayır	21	36,571			18	26,917		
	Toplam	82				68			
Ömür Boyu Bakım	Evet	61	46,090	360,5	0,001*	50	37,580	296	0,010*
	Hayır	21	28,167			18	25,944		
	Toplam	82				68			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	61	43,533	516,5	0,176	50	35,520	399	0,458
	Hayır	21	35,595			18	31,667		
	Toplam	82				68			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	61	42,156	600,5	0,650	50	31,660	308	0,034*
	Hayır	21	39,595			18	42,389		
	Toplam	82				68			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	61	44,172	477,5	0,078	50	36,650	342,5	0,130
	Hayır	21	33,738			18	28,528		
	Toplam	82				68			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	61	41,951	613	0,692	50	33,580	404	0,408
	Hayır	21	40,190			18	37,056		
	Toplam	82				68			
Mali Kaygılar	Evet	61	42,697	567,5	0,432	50	33,090	379,5	0,319
	Hayır	21	38,024			18	38,417		
	Toplam	82				68			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	61	41,262	626	0,870	50	31,810	315,5	0,048*
	Hayır	21	42,190			18	41,972		
	Toplam	82				68			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	61	42,295	592	0,597	50	36,030	373,5	0,277
	Hayır	21	39,190			18	30,250		
	Toplam	82				68			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	61	44,918	432	0,027*	50	36,130	368,5	0,257
	Hayır	21	31,571			18	29,972		
	Toplam	82				68			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının her iki grupta da ömür boyu bakım alt boyutu puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Ömür Boyu Bakım ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında duygusal sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise duygusal sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır. Bu iki grupta da duygusal sorun yaşayan anneler açısından görülen farklılığın, çocuklarının engelli olmasıyla duygusal sorun yaşayan annelerin bir de çocuklarının sürekli bakıma muhtaç olması nedeniyle bu bakımı sağlamada zorlanmaları ve eşlerinden ya da yakın çevrelerinden yeterli destek alamamalarından kaynaklandığı söylenebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise çocuklarının okulu bitirdiğinde ne yapacaklarını bilememeleri olabileceği gibi engelli çocuğu için bir kurum bakımını tercih etmemeleri veya böyle bir bakımı tercih ettiklerinde toplum tarafından hoş karşılanmayacakları düşünmeleri sonucu kaygı düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Beckman (1991) çalışmasında, engelli çocuğa sahip annelerin genellikle babalardan daha fazla stres yaşadıklarını tespit etmiştir. Anne babaların en çok çocuklarının bakımında zorlandıkları ve stres yaşadıklarını saptamıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 26

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Duygusal Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Duygusal Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	61	39,672	529	0,233	50	34,530	448,5	0,983
	Hayır	21	46,810			18	34,417		
	Toplam	82				68			
Bakım Desteği	Evet	61	39,549	521,5	0,203	50	33,470	398,5	0,469
	Hayır	21	47,167			18	37,361		
	Toplam	82				68			
Yakın İlişki Desteği	Evet	61	39,779	535,5	0,261	50	33,970	423,5	0,710
	Hayır	21	46,500			18	35,972		
	Toplam	82				68			
Maddi Destek	Evet	61	40,098	555	0,353	50	35,160	417	0,637
	Hayır	21	45,571			18	32,667		
	Toplam	82				68			
Bilgi Desteği	Evet	61	39,984	548	0,323	50	36,730	338,5	0,118
	Hayır	21	45,905			18	28,306		
	Toplam	82				68			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	61	39,541	521	0,204	50	34,620	444	0,933
	Hayır	21	47,190			18	34,167		
	Toplam	82				68			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir ($p>0,05$). Buna göre annelerin belirli bir duygusal sorun yaşamasa bile sosyal desteğe gereksinim duydukları söylenebilir.

Uğuz ve diğ. (2004) çalışmalarında bedensel ve zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin, ruhsal olarak engelli çocuğa sahip olmayan annelerden daha çok etkilendiklerini tespit etmişlerdir. Bu nedenle engelli çocuğa sahip annelere gerekli ve yeterli ruhsal destek sağlanması önerilmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 27
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Kabullenme Sorunu Yaşama
Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve
Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Kabullenme Sorunu Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	21	55,571	345	0,001*	25	41,620	384,5	0,036*
	Hayır	61	36,656			44	31,239		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	21	46,690	531,5	0,227	25	41,320	392	0,041*
	Hayır	61	39,713			44	31,409		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	21	49,857	465	0,059	25	44,680	308	0,002*
	Hayır	61	38,623			44	29,500		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	21	52,714	405	0,005*	25	39,040	449	0,126
	Hayır	61	37,639			44	32,705		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	21	53,214	394,5	0,007*	25	40,280	418	0,085
	Hayır	61	37,467			44	32,000		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	21	49,786	466,5	0,048*	25	32,760	494	0,453
	Hayır	61	38,648			44	36,273		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	21	50,333	455	0,045*	25	38,900	452,5	0,218
	Hayır	61	38,459			44	32,784		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	21	37,738	561,5	0,255	25	27,700	367,5	0,003*
	Hayır	61	42,795			44	39,148		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	21	46,476	536	0,260	25	31,380	459,5	0,250
	Hayır	61	39,787			44	37,057		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	21	30,048	400	0,007*	25	36,220	519,5	0,687
	Hayır	61	45,443			44	34,307		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	21	50,190	458	0,047*	25	45,980	275,5	0,000*
	Hayır	61	38,508			44	28,761		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	21	54,143	375	0,005*	25	43,900	327,5	0,005*
	Hayır	61	37,148			44	29,943		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlara bakıldığında, her iki grupta da Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmektedir ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ve Fiziksel Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında engelli çocuklarını kabullenme sorunu yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunurken, Fiziksel Sınırlılıklar ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise engelli çocuklarını kabullenme sorunu yaşamayan annelerde önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bu farklılıkların annelerin duygusal tepkilerin son aşaması olan kabul aşamasına gelememesi, belki depresyon belki de hala inkar aşamasında takılıp kalması nedeniyle ortaya çıktığı söylenebilir.

Ersoy ve Güneysu'nun (1998) çalışmalarında, zihinsel engelli çocuğu olan annelerin eğitim programı öncesinde ve sonrasında kaygı ve kabul düzeyleri belirlenmiştir. Uygulanan eğitim programı sonunda zihinsel engelli çocuğu olan annelerin program öncesinde yüksek bulunan kaygılarında bir düşüşün, çocuklarını kabul düzeylerinde ise bir atışın olduğunu tespit edilmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 28
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Kabullenme Sorunu Yaşama
Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve
Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Kabullenme Sorunu Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	21	32,190	445	0,036*	25	30,280	432	0,138
	Hayır	61	44,705			44	37,682		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	21	30,048	400	0,010*	25	32,740	493,5	0,476
	Hayır	61	45,443			44	36,284		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	21	28,548	368,5	0,004*	25	31,020	450,5	0,210
	Hayır	61	45,959			44	37,261		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	21	29,929	397,5	0,008*	25	35,760	531	0,807
	Hayır	61	45,484			44	34,568		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	21	30,952	419	0,018*	25	38,000	475	0,345
	Hayır	61	45,131			44	33,295		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	21	29,119	380,5	0,006*	25	32,760	494	0,484
	Hayır	61	45,762			44	36,273		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında, kabullenme sorunu yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur. Bu anlamlı farklılıkların, annelerin çocuklarının yeni bir okula başlamasıyla birlikte algıladıkları yüzeysel desteği yeterli görmeleri nedeniyle olduğu söylenebilir.

Lusting ve Akey (1999) çalışmalarında, engelli çocuğa sahip ailelere verilen sosyal desteğin, ailelerin uyumu için önemli olduğunu saptamışlardır.

Tablo 29
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Aile İçinde Sorun Yaşama Durumlarına
Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-
Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Aile içi Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	25	52,360	441	0,006*	28	41,768	384,5	0,019*
	Hayır	57	36,737			41	30,378		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	25	50,420	489,5	0,019*	28	37,107	515	0,454
	Hayır	57	37,588			41	33,561		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	25	48,700	532,5	0,066	28	43,321	341	0,004*
	Hayır	57	38,342			41	29,317		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	25	42,340	691,5	0,814	28	39,411	450,5	0,067
	Hayır	57	41,132			41	31,988		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	25	52,780	430,5	0,004*	28	42,964	351	0,004*
	Hayır	57	36,553			41	29,561		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	25	46,540	586,5	0,175	28	33,018	518,5	0,466
	Hayır	57	39,289			41	36,354		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	25	46,780	580,5	0,176	28	37,679	499	0,353
	Hayır	57	39,184			41	33,171		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	25	43,180	670,5	0,566	28	30,143	438	0,031*
	Hayır	57	40,763			41	38,317		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	25	40,740	693,5	0,846	28	34,875	570,5	0,965
	Hayır	57	41,833			41	35,085		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	25	34,920	548	0,079	28	39,286	454	0,121
	Hayır	57	44,386			41	32,073		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	25	52,540	436,5	0,004*	28	45,125	290,5	0,000*
	Hayır	57	36,658			41	28,085		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	25	51,980	450,5	0,008*	28	44,929	296	0,001*
	Hayır	57	36,904			41	28,220		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin aile içinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlara bakıldığında, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Aile İçi Uyumsuzluk, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır (p<0,05). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin aile içi sorun yaşama

durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlar incelendiğinde, Bilişsel Bozukluk alt boyutunda anlamlı farklılıklar görülürken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ve Fiziksel Sınırlılıklar alt boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Aile İçi Uyumsuzluk, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutları ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında aile içi sorun yaşayan annelerde anlamlı farklılıklar saptanırken, Fiziksel Sınırlılıklar boyutunda ise aile içi sorun yaşamayan annelerde anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Bilişsel Bozukluk boyutundaki farklılığın, annelerin çocuklarının engeline alışamamaları ve çocuklarının neleri yapıp yapamayacağı konusunda bilgi gereksinimlerinin olması nedeniyle ortaya çıktığı düşünülebilir. Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar alt boyutundaki farklılıkların nedeni olarak ise, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının okulu bitirdikten sonra daha uzun süre engelli çocuğun bakımıyla ilgilenmesi gerektiğini düşünmeleri ancak engelli çocuklarının tüm gereksinimlerini karşılamak için çabalayan annelerin eşlerinden destek alamaması sonucunda kendini yalnız hissetmesi, bu duygunun ise aile içinde sorunlara yol açması gösterilebilir.

Dyson (1993) çalışmasında, engelli çocuğa sahip ailelerin anne-babalığa ilişkin stres seviyelerinin yüksek olduğunu ve bu nedenle aile içi ilişkilerinin etkilendiğini tespit etmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 30

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Aile İçinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Aile İçi Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	25	34,640	541	0,082	28	28,929	404	0,037*
	Hayır	57	44,509			41	39,146		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	25	37,240	606	0,280	28	31,286	470	0,199
	Hayır	57	43,368			41	37,537		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	25	37,040	601	0,258	28	31,179	467	0,187
	Hayır	57	43,456			41	37,610		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	25	38,440	636	0,431	28	33,429	530	0,580
	Hayır	57	42,842			41	36,073		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	25	39,620	665,5	0,634	28	34,982	573,5	0,995
	Hayır	57	42,325			41	35,012		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	25	36,200	580	0,182	28	31,286	470	0,203
	Hayır	57	43,825			41	37,537		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin aile içinde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, sadece 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Duygusal Destek puanında aile içi sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur. Buna göre, aile içi sorun yaşama durumu ile algılanan duygusal destek arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Çocuklarının bakımında eşlerinden yardım alan ve bu sayede duygusal olarak kendilerini yalnız hissetmeyen 4. sınıfta çocuğu olan annelerin, aile içindeki ilişkilerinde sorunları olmadığı bu nedenle de algıladıkları sosyal desteğin yüksek olduğu söylenebilir.

Günay (2007) çalışmasında, bireylerde yaşanan hazzın veya üzüntünün evlilik ilişkisini olumlu ya da olumsuz etkilediğini saptamıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 31

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Doktor Bulmada Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Doktor Bulmada Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	21	46,738	530,5	0,237	27	38,981	459,5	0,179
	Hayır	61	39,697			42	32,440		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	21	58,286	288	0,000*	27	37,815	491	0,332
	Hayır	61	35,721			42	33,190		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	21	51,167	437,5	0,029*	27	34,370	550	0,832
	Hayır	61	38,172			42	35,405		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	21	49,024	482,5	0,062	27	35,259	560	0,917
	Hayır	61	38,910			42	34,833		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	21	46,262	540,5	0,275	27	38,204	480,5	0,266
	Hayır	61	39,861			42	32,940		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	21	43,190	605	0,687	27	27,167	355,5	0,005*
	Hayır	61	40,918			42	40,036		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	21	50,905	443	0,033*	27	33,056	514,5	0,513
	Hayır	61	38,262			42	36,250		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	21	44,190	584	0,416	27	36,537	525,5	0,507
	Hayır	61	40,574			42	34,012		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	21	47,548	513,5	0,171	27	39,778	438	0,107
	Hayır	61	39,418			42	31,929		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	21	31,405	428,5	0,017*	27	36,407	529	0,621
	Hayır	61	44,975			42	34,095		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	21	47,619	512	0,161	27	35,963	541	0,744
	Hayır	61	39,393			42	34,381		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	21	54,190	374	0,005*	27	36,630	523	0,588
	Hayır	61	37,131			42	33,952		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlara bakıldığında, her iki grupta da farklı boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlarının Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının ise sadece Kişisel Ödül Eksikliği puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı, Toplam K.E.Ö.A. puanlarında doktor bulmada sorun yaşayan annelerin puanlarında önemli farklılıklar tespit edilirken, Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında doktor bulmada sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre 1. sınıftaki annelerin çocuklarına tanı ve tedavilerinde uygun doktor bulamamaları, tanı konulana kadar geçen süreçteki belirsizlik durumunun uzun sürmesi, tanı konulduğunda doktorun anneyi tanı hakkında yeteri kadar bilgilendirmemesi, bilgilendirse bile annelerin doktorun ifadelerini anlayamaması ve bu nedenle ne yapacaklarını bilememeleri, maddi zorluklardan dolayı çocuklarını farklı doktorlara götürememeleri veya sağlık kuruluşlarında ailelere yeterli ilgi ve saygının gösterilmemesi ya da doktorlardan beklentinin fazla olmasının annelerin kaygı düzeylerini arttırmış olduğu söylenebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerde ise daha fazla doktorla tanıştıkları için alınan tutarsız bilgiler ve geçen zamana rağmen çocukta beklenen değişikliklerin görülmemesi sonucu doktorun kaygı üzerinde etkisini kaldırmış olabileceği söylenebilir.

Dibek ve Güven (2006) araştırmalarında, ailelerin % 32,8'inin çocuklarının tanısının 2 yaş üzerinde; % 21,4'ünün tanısının doğumda; diğerlerinin ise 0-24 ay arasında konulduğunu tespit etmişlerdir. Annelere çocuğun problemini ilk tanıyan kişi % 90,1'lik oranla doktorlar olmuştur. Annelerin % 34,4'ü çocuğun durumu ile ilgili ilk bilgi veren kişinin, çocuğun durumu ile ilgili çok az bilgi verdiğini; % 16,8'i ise hiç bilgi vermediğini ifade etmişlerdir. Annelerin % 34,4'ü çocuğun

durumu ile ilgili ilk bilgi veren kişinin çocuğun durumu ile ilgili karamsar bir tablo çizdiğini ve kendilerinin duygularını dikkate almadığını ifade etmişlerdir. Annelerin % 25,2'si ise uzmanların kendilerini rahatlatmaya çalışmalarına rağmen duygularını dikkate almadığını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan annelerin % 40,5'i uzmanların kendi duygularını önemseyip anladığını ve yardımcı olamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çocukların tanılama sürecinde annelerin % 42'si tek uzmana başvururken; % 26'sının dört ve üzeri uzmana başvurdukları saptanmıştır. Annelerin % 48,9'u kesin tanı konana kadar geçen sürede çok vakit kaybettiklerini, % 30,5'i tanı koyma sürecinde uzmanlar tarafından yanlış yönlendirildiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgu, araştırma bulgularıyla tutarlıdır.

Tablo 32
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Doktor Bulmada Sorun Yaşama
Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve
Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Doktor Bulmada Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	21	31,857	438	0,030*	27	32,370	496	0,380
	Hayır	61	44,820			42	36,690		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	21	33,357	469,5	0,067	27	31,019	459,5	0,182
	Hayır	61	44,303			42	37,560		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	21	34,929	502,5	0,139	27	31,130	462,5	0,195
	Hayır	61	43,762			42	37,488		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	21	36,714	540	0,275	27	30,259	439	0,105
	Hayır	61	43,148			42	38,048		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	21	33,357	469,5	0,068	27	32,074	488	0,328
	Hayır	61	44,303			42	36,881		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	21	32,119	443,5	0,036*	27	30,870	455,5	0,170
	Hayır	61	44,730			42	37,655		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den puanlarına bakıldığında, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Duygusal Destek ve Toplam ADÖ puanlarında doktor bulmada sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar tespit edilmiştir. 1. sınıfta çocuğu olan annelerdeki bu farklılığa sebep olarak, annelerin çoğunun öğrenim seviyelerinin ilkökul olması nedeniyle doktorların çocuklarını muayene ettiklerinde iyileşeceklerini sanmaları veya doktorlarla ilgili sorun yaşamadıklarını düşünmeleri sonucu sosyal destek algılarının yüksek olması düşünülebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise, bir önceki tabloda da belirtildiği gibi, daha fazla doktorla tanıştıkları için alınan tutarsız bilgiler ve geçen zamana

rağmen çocukta beklenen değişikliklerin görülmemesi sonucu doktorun kaygı üzerinde etkisinin kalkmış olduğu söylenebilir.

Evcimen (1996) çalışmasında, annelerin % 65'nin kendilerini ve çocuklarını anlayacak doktor bulmaya gereksinim duyduklarını tespit etmiştir.

Ergenekon'un (1996) çalışmasında, annelerin % 32,5'inin babaların % 40'ının doktorların çocuğa tanı konduktan sonra ne yapacaklarını söylemediğini, annelerin ve babaların % 67,5'inin doktorların teşhislerini inandırıcı bulmadıklarını, hangisine inanacaklarını şaşırdıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca annelerin ve babaların % 50'si bulundukları ilde, ilçede çocuklarını götürebilecekleri doktor olduğunu söylerken diğer yarısı olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 33

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Büyüme ve Gelişiminde Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Çocuğun Büyümesinde Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	36	42,014	809,5	0,861	40	37,638	474,5	0,192
	Hayır	46	41,098			29	31,362		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	36	43,306	763	0,526	40	35,075	577	0,970
	Hayır	46	40,087			29	34,897		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	36	45,097	698,5	0,220	40	37,475	481	0,222
	Hayır	46	38,685			29	31,586		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	36	45,431	686,5	0,142	40	37,300	488	0,175
	Hayır	46	38,424			29	31,828		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	36	43,889	742	0,409	40	36,000	540	0,611
	Hayır	46	39,630			29	33,621		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	36	38,278	712	0,247	40	30,550	402	0,020*
	Hayır	46	44,022			29	41,138		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	36	44,625	715,5	0,284	40	37,738	470,5	0,178
	Hayır	46	39,054			29	31,224		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	36	41,264	819,5	0,914	40	33,925	537	0,497
	Hayır	46	41,685			29	36,483		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	36	37,264	675,5	0,148	40	37,300	488	0,255
	Hayır	46	44,815			29	31,828		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	36	39,389	752	0,452	40	31,413	436,5	0,065
	Hayır	46	43,152			29	39,948		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	36	45,681	677,5	0,149	40	37,900	464	0,149
	Hayır	46	38,228			29	31,000		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	36	43,542	754,5	0,492	40	37,375	485	0,247
	Hayır	46	39,902			29	31,724		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, sadece 4. sınıf annelerinin Kişisel Ödül Eksikliği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşamayan annelerin Kişisel Ödül Eksikliği puanlarında önemli farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuğunun engelinin yanı sıra görülen büyüme ve gelişim sorunlarını fark etmeleri, bunlarla baş etmek için daha fazla emek harcamaları ve bu sorunları ortadan kaldırmalarına rağmen takdir görmemeleri sebebiyle tükenmişlik yaşamaları veya depresyonda olmaları nedeniyle olduğu düşünülebilir. 1. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarında önemli bir farklılığın olmaması ise, annelerin çocuklarının büyüme ve gelişim sorunlarını engelin getirdiği sorunlar içerisinde görmeleri ile açıklanabilir.

Beckman (1983), engelli çocuğun huyunun, tekrar eden davranış modellerinin ve rutin dışı davranışlarının veya normalden farklı bakım taleplerinin annelerin stres düzeyini arttırdığını tespit etmiştir.

Tablo 34

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Büyüme ve Gelişiminde Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Çocuğun Büyümesinde Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	36	38,528	721	0,314	40	32,113	464,5	0,158
	Hayır	46	43,826			29	38,983		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	36	39,889	770	0,585	40	30,850	414	0,041*
	Hayır	46	42,761			29	40,724		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	36	38,819	731,5	0,363	40	29,950	378	0,013*
	Hayır	46	43,598			29	41,966		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	36	41,778	818	0,924	40	30,975	419	0,044*
	Hayır	46	41,283			29	40,552		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	36	39,139	743	0,425	40	33,025	501	0,333
	Hayır	46	43,348			29	37,724		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	36	38,986	737,5	0,397	40	31,025	421	0,053
	Hayır	46	43,467			29	40,483		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, sadece 4. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır (p<0,05). 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Maddi Destek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Maddi Destek puanlarında zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşamayan annelerin puanlarında önemli farklılıklar bulunmuştur. Buna göre 1. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının büyüme ve gelişimi ile ilgili daha çok bilgiye gereksinimleri olduğu söylenebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin, engelin yanı sıra

çocuğunda büyüme ve gelişimindeki sorunları zamanla ortadan kaldırması nedeniyle sosyal destek algılarının yüksek olduğu söylenebilir.

Evcimen (1996) çalışmasında, ailelerin % 83'ünün çocuklarının gelişimi için bazı becerileri nasıl öğretecekleri hakkında bilgi gereksinimlerinin olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularından bilgi desteği boyutunu destekler niteliktedir.

Tablo 35

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Bilgiye Ulaşma Sorunu Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Bilgiye Ulaşma Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	29	49,707	530,5	0,019*	25	39,640	384	0,063
	Hayır	53	37,009			42	30,643		
	Toplam	82				67			
Bilişsel Bozukluk	Evet	29	46,897	612	0,113	25	33,840	521	0,957
	Hayır	53	38,547			42	34,095		
	Toplam	82				67			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	29	49,879	525,5	0,017*	25	40,560	361	0,031*
	Hayır	53	36,915			42	30,095		
	Toplam	82				67			
Ömür Boyu Bakım	Evet	29	49,397	539,5	0,014*	25	39,920	377	0,021*
	Hayır	53	37,179			42	30,476		
	Toplam	82				67			
Aile içi Uyumsuzluk	Evet	29	44,190	690,5	0,437	25	35,500	487,5	0,612
	Hayır	53	40,028			42	33,107		
	Toplam	82				67			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	29	41,190	759,5	0,926	25	29,460	411,5	0,116
	Hayır	53	41,670			42	36,702		
	Toplam	82				67			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	29	53,000	435	0,001*	25	37,360	441	0,270
	Hayır	53	35,208			42	32,000		
	Toplam	82				67			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	29	43,810	701,5	0,379	25	30,860	446,5	0,182
	Hayır	53	40,236			42	35,869		
	Toplam	82				67			
Mali Kaygılar	Evet	29	46,552	622	0,150	25	40,180	370,5	0,042*
	Hayır	53	38,736			42	30,321		
	Toplam	82				67			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	29	41,638	764,5	0,967	25	30,800	445	0,273
	Hayır	53	41,425			42	35,905		
	Toplam	82				67			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	29	43,948	697,5	0,480	25	37,840	429	0,204
	Hayır	53	40,160			42	31,714		
	Toplam	82				67			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	29	52,241	457	0,002*	25	38,960	401	0,107
	Hayır	53	35,623			42	31,048		
	Toplam	82				67			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının her iki grupta da Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Sürekli Hastalık Kaygısı ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunurken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerde sadece Mali Kaygılar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Sürekli Hastalık Kaygısı, Mali Kaygılar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında bilgiye ulaşmada sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur. 1. sınıfta çocuğu olan annelerin öğrenim durumlarının düşük olması nedeniyle bilgiye ulaşmada zorluk çektikleri ve engelle ilgili hangi problemlerle karşılaşacaklarını bilemedikleri için yaşamlarını planlayamamalarının annelerin kaygılarını arttırdığı söylenebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise öğrenim durumlarının düşük olması nedeniyle bilgiye ulaşmada zorluk çektikleri ancak artık “benden sonra bu çocuğa ne olacak düşüncesi”nden ve okul bittikten sonra yaşamlarının daha da sınırlanacağını düşünmelerinden dolayı kaygılarının yüksek olduğu söylenebilir.

Burden ve Thomas (1986) çalışmalarında, anne ve babaların çocuklarının engeliyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları için daha çok kaygı ve stres yaşamakta olduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 36
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Bilgiye Ulaşma Sorunu Durumlarına
Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U
Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Bilgiye Ulaşma Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	29	34,190	556,5	0,038*	25	29,000	400	0,103
	Hayır	53	45,500			42	36,976		
	Toplam	82				67			
Bakım Desteği	Evet	29	29,603	423,5	0,001*	25	25,220	305,5	0,004*
	Hayır	53	48,009			42	39,226		
	Toplam	82				67			
Yakın İlişki Desteği	Evet	29	32,621	511	0,012*	25	27,320	358	0,029*
	Hayır	53	46,358			42	37,976		
	Toplam	82				67			
Maddi Destek	Evet	29	32,931	520	0,014*	25	29,740	418,5	0,155
	Hayır	53	46,189			42	36,536		
	Toplam	82				67			
Bilgi Desteği	Evet	29	34,190	556,5	0,039*	25	31,100	452,5	0,344
	Hayır	53	45,500			42	35,726		
	Toplam	82				67			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	29	31,621	482	0,005*	25	27,360	359	0,031*
	Hayır	53	46,906			42	37,952		
	Toplam	82				67			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, her iki grupta da Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre ADÖ puanlarında, Duygusal Destek, Maddi Destek ve Bilgi Desteği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek ve Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında bilgiye ulaşma sorunu olamayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır. Buna göre bir önceki tabloyla bağlantılı olarak annelerin kendilerine verilen teorik bilgileri aldığını fakat bu bilgileri uygulamaya dökemedikleri söylenebilir.

Yıldırım ve Arı (1997), ailelerin kendilerini bilgilendirmeye yönelik çalışmalara olumlu yaklaştıklarını, ancak bilgi verme dışında uygulama çalışmalarına daha fazla yer verilmesi gerektiğini saptamıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 37

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Diğer Çocuk/Çocuklarıyla İlgilenme Sorunu Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Annelerin Çocuklarıyla İlgilenmede Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	27	49,944	514,5	0,023*	29	37,741	500,5	0,326
	Hayır	55	37,355			40	33,013		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	27	45,852	625	0,227	29	34,897	577,0	0,970
	Hayır	55	39,364			40	35,075		
	Toplam	82				69			
Ailenin yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	27	49,259	533	0,036*	29	38,776	470,5	0,176
	Hayır	55	37,691			40	32,263		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	27	47,519	580	0,075	29	36,000	551,0	0,669
	Hayır	55	38,545			40	34,275		
	Toplam	82				69			
Aile içi Uyumsuzluk	Evet	27	47,370	584	0,108	29	37,810	498,5	0,300
	Hayır	55	38,618			40	32,963		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	27	42,370	719	0,804	29	30,293	443,5	0,075
	Hayır	55	41,073			40	38,413		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	27	45,667	630	0,258	29	36,862	526,0	0,506
	Hayır	55	39,455			40	33,650		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	27	40,833	724,5	0,810	29	31,862	489,0	0,151
	Hayır	55	41,827			40	37,275		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	27	40,815	724	0,853	29	38,690	473,0	0,186
	Hayır	55	41,836			40	32,325		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	27	40,722	721,5	0,826	29	30,328	444,5	0,082
	Hayır	55	41,882			40	38,388		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	27	47,148	590	0,122	29	38,328	483,5	0,230
	Hayır	55	38,727			40	32,588		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	27	48,611	550,5	0,058	29	37,362	511,5	0,404
	Hayır	55	38,009			40	33,288		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin diğerk çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Bağımlılık ve Kendini Yönetme ve Ailenin Yaşamına Getirdiğı Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görölmüşür ($p<0,05$). Bağımlılık ve Kendini Yönetme ve Ailenin Yaşamına Getirdiğı Sınırlılıklar puanlarında diğerk çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşayan annelerde önemli farklılıklar göröldüğü tespit edilmiştir. 1. sınıfta çocuğu olan annelerdeki farklılığın, engelli çocuklarının bakımının anneler için çok zaman alması veya çocuklarının engeline uyum sağlayamamaları nedeniyle normal gelişim gösteren çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenememeleri ve çocuklarıyla doyurucu bir ilişkiye girememelerinden kaynaklandığı söylenebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise engelli çocuklarının bakımının çok zaman alması durumuna alışması ve diğerk çocuklarıyla istese de artık yeteri kadar ilgilenemeyeceğini düşünmesinden dolayı oluşan çaresizlik duygusu ve bu duygu sonucunda zamanla annelerde oluşan duyarsızlık nedeniyle kaygı düzeylerinin düşük çıktığı söylenebilir.

Baysal ve diğ.'nin (1994) çalışmasında hasta çocuğu olan annelerin depresif halleri nedeni ile huzursuz, sabırsız ve ilgisiz oldukları, çocuklarına karşı davranışlarında olumsuz yaklaşımlar ve eleştirici, kırııcı tutumların olduğı, çocuğun davranışı üzerindeki toleransın azaldığı ve tüm bunların sonucunda çocukları ile doyurucu bir ilişkiye giremedikleri ve çocuklarda duygusal sorunların olduğı saptanmıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 38

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Diğer Çocuk/Çocuklarıyla İlgilenme Sorunu Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Annelerin Çocuklarına İlgilenmede Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	27	32,463	498,5	0,015*	29	31,448	477,0	0,208
	Hayır	55	45,936			40	37,575		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	27	35,537	581,5	0,110	29	32,017	493,5	0,288
	Hayır	55	44,427			40	37,163		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	27	37,704	640	0,308	29	30,466	448,5	0,107
	Hayır	55	43,364			40	38,288		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	27	37,852	644	0,320	29	29,879	431,5	0,063
	Hayır	55	43,291			40	38,713		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	27	37,815	643	0,324	29	32,103	496,0	0,303
	Hayır	55	43,309			40	37,100		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	27	34,926	565	0,080	29	30,690	455,0	0,128
	Hayır	55	44,727			40	38,125		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin diğer çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Duygusal Destek puanları diğer çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşamayan 1. sınıf anneleri açısından önemli farklılıklar göstermiştir. 1. sınıfta çocuğu olan annelerdeki farklılığın, çocuklarının yeni bir okula başlamasıyla birlikte kendilerine gösterilen en ufak desteği yeterli görmelerinden kaynaklandığı, 4. sınıf annelerinin ise okulu bitirdikten sonra engelli çocuğuyla daha çok ilgilenmesi gerektiğini düşünmesi veya depresyonda olmaları nedeniyle çocuklarıyla doyum sağlayıcı ilişkiye girememeleri sonucu olduğu söylenebilir.

Baysal ve diğ. (1994), depresyondaki annelerin depresif ruh hali nedeni ile huzursuz, sabırsız ve ilgisiz olduklarını, çocuklarına karşı davranışlarında olumsuz yaklaşımlar ve eleştirici, kırııcı tutumları olduğunu, çocuğun davranışları üzerindeki toleranslarının azaldığını ve tüm bunların sonucunda çocukları ile doyurucu bir ilişkiye giremediklerini tespit etmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 39
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuğu ile
Kardeş/Kardeşleri Arasında Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan
Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi
Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Kardeşler Arası Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	24	47,188	559,5	0,159	25	39,880	428	0,121
	Hayır	58	39,147			44	32,227		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	24	45,938	589,5	0,258	25	34,880	547	0,969
	Hayır	58	39,664			44	35,068		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	24	45,396	602,5	0,334	25	42,600	360	0,016*
	Hayır	58	39,888			44	30,682		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	24	48,271	533,5	0,066	25	39,040	449	0,126
	Hayır	58	38,698			44	32,705		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	24	46,354	579,5	0,223	25	42,420	364,5	0,016*
	Hayır	58	39,491			44	30,784		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	24	40,229	665,5	0,740	25	36,680	508	0,573
	Hayır	58	42,026			44	34,045		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	24	47,458	553	0,138	25	36,320	517	0,677
	Hayır	58	39,034			44	34,250		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	24	39,625	651	0,534	25	29,720	418	0,032*
	Hayır	58	42,276			44	38,000		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	24	40,438	670,5	0,792	25	34,800	545	0,949
	Hayır	58	41,940			44	35,114		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	24	40,354	668,5	0,766	25	29,960	424	0,096
	Hayır	58	41,974			44	37,864		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	24	49,271	509,5	0,051	25	40,280	418	0,092
	Hayır	58	38,284			44	32,000		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	24	47,188	559,5	0,164	25	41,180	395,5	0,053
	Hayır	58	39,147			44	31,489		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Ailenin Yaşamına Getirdiği

Sınırlılıklar, Aile İçi Uyumsuzluk ve Fiziksel Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$). Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ve Aile İçi Uyumsuzluk puanlarında engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Fiziksel Sınırlılıklar puanlarında ise engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar görülmüştür. 4. sınıfta çocuğu olan annelerdeki farklılığın, artık çocuklarının engelli olmasının yanı sıra davranışlarında da problemin olduğunu anlamaları yani engelle problem davranışı birbirinden ayırt etmeleri nedeniyle kaygılarının artması ya da annelerin engelli çocuğun gereksinimlerini karşılamaya ve onun engelini kabul etmeye çalışırken kardeşler arasında çıkan sorunları psikolojik açıdan kaldıramamaları sebebiyle oluştuğu söylenebilir. Ayrıca çocuklarının okulu bitirmesiyle kardeşler arasında daha çok problem çıkacağını düşünmesi annelerin kaygılarını arttırmış olabileceği gibi, zamanla normal gelişim gösteren kardeşlerin engelli kardeşlerinin davranış problemlerine karşı toleranslarının azalması neticesinde annelerin kardeşler arasındaki ilişkiyi düzenlemede zorlanmalarının da neden olduğu söylenebilir.

Günayer - Şenel'in (1995) çalışmasında, yetersizliğe sahip kardeşi olan grubun kaygı düzeyinin ortalaması, normal kardeşlere sahip grubun ortalamasından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 40
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuğu ile
Kardeş/Kardeşleri Arasında Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den
Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi
Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Kardeşler Arası Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	24	39,708	653	0,659	25	28,980	399,5	0,059
	Hayır	58	42,241			44	38,420		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	24	41,229	689,5	0,947	25	37,180	495,5	0,492
	Hayır	58	41,612			44	33,761		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	24	44,708	619	0,429	25	31,220	455,5	0,234
	Hayır	58	40,172			44	37,148		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	24	45,146	608,5	0,362	25	34,300	532,5	0,822
	Hayır	58	39,991			44	35,398		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	24	43,667	644	0,594	25	33,380	509,5	0,610
	Hayır	58	40,603			44	35,920		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	24	42,750	666	0,760	25	32,240	481	0,388
	Hayır	58	40,983			44	36,568		
	Toplam	82				69			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir (p>0,05). Bu sonucun, annelerin sosyal desteğin engelli çocuklarının davranış problemlerine etki edebileceğini düşünmemeleri veya etkili bir destek almadığı için alınan desteğin hem engelli çocuğun davranış problemlerine hem de çocuklar arasındaki probleme etki etmediğini görmeleri nedeniyle olduğu düşünülebilir.

Hodapp ve diğ.'nin (1997) çalışmasında, karışık etiyolojik engelli çocuklara sahip ailelerde kaydedilen stres düzeyi ile karşılaştırıldığında Prader – Willi sendromlu ailelerin, çocukları davranış problemi gösterdiğinde daha fazla stres yaşadıkları saptanmıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 41
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarının Arasındaki İlişkiyi
Düzenlemede Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları
Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi
Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Çocuklar Arasındaki İlişkiyi Düzenlemede Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	27	45,315	639,5	0,303	20	39,575	398,5	0,218
	Hayır	55	39,627			49	33,133		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	27	47,000	594	0,126	20	35,200	486	0,956
	Hayır	55	38,800			49	34,918		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	27	45,185	643	0,319	20	41,450	361	0,083
	Hayır	55	39,691			49	32,367		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	27	49,111	537	0,024*	20	38,000	430	0,336
	Hayır	55	37,764			49	33,776		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	27	46,296	613	0,190	20	41,175	366,5	0,088
	Hayır	55	39,145			49	32,480		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	27	44,537	660,5	0,388	20	33,300	456	0,629
	Hayır	55	40,009			49	35,694		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	27	44,481	662	0,418	20	32,825	446,5	0,560
	Hayır	55	40,036			49	35,888		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	27	37,185	626	0,119	20	29,850	387	0,077
	Hayır	55	43,618			49	37,102		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	27	42,759	708,5	0,734	20	28,975	369,5	0,105
	Hayır	55	40,882			49	37,459		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	27	38,870	671,5	0,458	20	36,300	464	0,716
	Hayır	55	42,791			49	34,469		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	27	45,667	630	0,254	20	39,950	391	0,181
	Hayır	55	39,455			49	32,980		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	27	46,185	616	0,212	20	37,275	444,5	0,547
	Hayır	55	39,200			49	34,071		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Ömür Boyu Bakım puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). Ömür Boyu Bakım puanlarında çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşayan annelerde önemli farklılık görülmüştür. Bu farklılığın nedeni 1. sınıfta çocuğu olan annelerin bakıma muhtaç engelli çocuk nedeniyle diğer aile üyelerinin gereksinimlerini karşılayamaması, bunun sonucunda da aile üyeleriyle tatmin edici bir ilişkiye girememeleri olabileceği gibi, annelerin engelli çocuklarının engelini kabul edememeleri de bir neden olarak görülebilir. Ayrıca kendilerinden sonra engelli çocuklarına diğer çocuklarının bakmak zorunda kalması annelerin kaygılarını yükseltmiş olduğu söylenebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerde anlamlı bir farklılığın çıkmamasının nedeni ise annelerin bu problemi çözemediği için duruma alışkanlık kazanmış olması düşünülebilir.

Fazlıoğlu ve diğ.'nin (2006) çalışmasında, eşine ve çocuklarına yeterince zaman ayırdığını ifade eden annelerin yaşam tatminlerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 42

**1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarının Arasındaki İlişkiyi
Düzenlemede Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların
Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı**

ADÖ Alt Ölçekleri	Çocuklar Arasındaki İlişkiyi Düzenlemede Sorun Yaşanma Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	27	37,296	629	0,259	20	31,325	416,5	0,328
	Hayır	55	43,564			49	36,500		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	27	38,000	648	0,348	20	31,400	418	0,336
	Hayır	55	43,218			49	36,469		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	27	38,685	666,5	0,450	20	35,075	488,5	0,984
	Hayır	55	42,882			49	34,969		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	27	41,889	732	0,916	20	33,975	469,5	0,780
	Hayır	55	41,309			49	35,418		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	27	38,185	653	0,375	20	39,450	401	0,236
	Hayır	55	43,127			49	33,184		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı (p>0,05)	Evet	27	37,463	633,5	0,282	20	33,925	468,5	0,776
	Hayır	55	43,482			49	35,439		
	Toplam	82				69			

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$). Buna göre engelli çocuğa sahip annelerin engelli çocuğunun davranış problemleri nedeniyle çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşadıkları ve sosyal desteğe ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Ahmetoğlu (2004) çalışmasında, normal gelişim gösteren 3-6 yaş arasında engelli kardeşleri olan çocukların 7-10 yaş ve 11-14 yaş arası engelli kardeşi olan çocuklara göre daha az problem yaşadıklarını belirttiklerini tespit etmiştir. Bu bulgu araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 43

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çevresiyle Olan İlişkilerinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Çevreyle Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	36	43,972	739	0,400	42	39,512	377,5	0,018*
	Hayır	46	39,565			27	27,981		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	36	47,750	603	0,028*	42	36,333	511	0,475
	Hayır	46	36,609			27	32,926		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	36	46,958	631,5	0,062	42	39,071	396	0,033*
	Hayır	46	37,228			27	28,667		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	36	46,750	639	0,049*	42	38,738	410	0,019*
	Hayır	46	37,391			27	29,185		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	36	47,319	618,5	0,044*	42	37,952	443	0,111
	Hayır	46	36,946			27	30,407		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	36	45,250	693	0,178	42	31,536	421,5	0,055
	Hayır	46	38,565			27	40,389		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	36	50,028	521	0,003*	42	38,536	418,5	0,064
	Hayır	46	34,826			27	29,500		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	36	40,014	774,5	0,498	42	33,548	506	0,330
	Hayır	46	42,663			27	37,259		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	36	44,319	726,5	0,336	42	32,786	474	0,245
	Hayır	46	39,293			27	38,444		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	36	40,056	776	0,606	42	33,655	510,5	0,463
	Hayır	46	42,630			27	37,093		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	36	48,944	560	0,010*	42	38,167	434	0,095
	Hayır	46	35,674			27	30,074		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	36	49,681	533,5	0,006*	42	39,298	386,5	0,026*
	Hayır	46	35,098			27	28,315		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, her iki grupta da Ömür Boyu Bakım ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk ve Aileye Getirdiği Zorluklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülürken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Bağımlılık ve Kendini Yönetme ve Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Sürekli Hastalık Kaygısı, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında çevresiyle ilişkilerinde sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır. Bu durumun, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle sorun yaşaması nedeniyle sosyal destekten mahrum kalması, bunun sonucunda engelli çocuğun bakımıyla ve eğitimiyle ilgilenirken kendini yalnız hissetmesi, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise sosyal destek almamasına zamanla alışmaya başladığı fakat engelli çocuğun bakımıyla ve eğitimiyle ilgilenirken hala zorluklar yaşaması sonucu oluştuğu düşünülebilir.

Seltzer ve Krauss (1989) araştırmalarında, anne ve çocuk risk faktörlerini kontrol eden sosyal çevrenin, annenin sağlığını belirlemede resmi veya gayri resmi destekten daha faydalı olduğunu saptamışlardır. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 44
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Çevresiyle Olan İlişkilerinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Çevreyle Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	36	36,292	640,5	0,078	42	32,607	466,5	0,214
	Hayır	46	45,576			27	38,722		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	36	39,056	740	0,408	42	32,893	478,5	0,272
	Hayır	46	43,413			27	38,278		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	36	38,694	727	0,341	42	32,762	473	0,244
	Hayır	46	43,696			27	38,481		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	36	40,389	788	0,702	42	33,214	492	0,343
	Hayır	46	42,370			27	37,778		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	36	39,611	760	0,523	42	34,310	538	0,719
	Hayır	46	42,978			27	36,074		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	36	37,847	696,5	0,219	42	33,107	487,5	0,328
	Hayır	46	44,359			27	37,944		
	Toplam	82				69			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır (p>0,05). Yeterli sosyal desteğin olmaması nedeniyle sonuçların bu şekilde çıktığı söylenebilir.

Yurdakul ve Girli'nin (1998) çalışmasında, engelli çocuğa sahip anne babaların sosyal destek ağının engelli çocuğu olmayan anne ve babalara göre daha dar olduğu bulunmuştur. Engelli çocuğu olan anne ve babaların birinci derecede kendi ailelerinden destek aldıkları ve arkadaş desteğinin az olduğu saptanmıştır. Anne ve babaların bir kısmı destek alabilecekleri bir kimsenin olmadığını, en çok

destek aldıkları kişilerin ise sırayla en çok eşleri, anneleri ve kardeşleri olduğunu belirtmişlerdir. Algılanan destekten memnuniyetin destek sayısı çoğaldıkça arttığını, buna bağlı olarak da depresyon puanlarının da düştüğü saptanmıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 45
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuğunun Arkadaş
Edinmesinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları
Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının
Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Zihinsel Engelli Çocuğun Arkadaş Edinmesinde Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	48	41,958	794	0,834	53	38,113	259	0,017*
	Hayır	34	40,853			16	24,688		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	48	43,844	703,5	0,269	53	34,415	393	0,647
	Hayır	34	38,191			16	36,938		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	48	45,229	637	0,087	53	36,858	325,5	0,155
	Hayır	34	36,235			16	28,844		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	48	47,365	534,5	0,003*	53	38,340	247	0,002*
	Hayır	34	33,221			16	23,938		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	48	43,740	708,5	0,299	53	34,792	413	0,870
	Hayır	34	38,338			16	35,688		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	48	39,854	737	0,427	53	33,377	338	0,189
	Hayır	34	43,824			16	40,375		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	48	44,042	694	0,242	53	36,981	319	0,131
	Hayır	34	37,912			16	28,438		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	48	38,677	680,5	0,084	53	33,736	357	0,216
	Hayır	34	45,485			16	39,188		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	48	42,010	791,5	0,815	53	34,208	382	0,543
	Hayır	34	40,779			16	37,625		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	48	38,188	657	0,113	53	32,896	312,5	0,094
	Hayır	34	46,176			16	41,969		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	48	45,281	634,5	0,079	53	35,623	391	0,631
	Hayır	34	36,162			16	32,938		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	48	44,323	680,5	0,202	53	36,774	330	0,181
	Hayır	34	37,515			16	29,125		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, her iki grupta da sadece Ömür Boyu Bakım puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Bağımlılık ve Kendini Yönetme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Bağımlılık ve Kendini Yönetme ve Ömür Boyu Bakım puanlarında çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur. Buna göre, annelerin çocuklarını akranları ile kıyaslayıp, çocuklarının onlar gibi olamayacaklarını anlamaları nedeniyle, kaygılarının yüksek olduğu ve sosyal desteğe ihtiyaç duydukları düşünülebilir.

Akkök (1997), bir çocuğun gelişiminin anne, baba, kardeşler, büyük anne-babalar, arkadaşlar, medya, okul, çocuğun içinde yaşadığı kültür ve olanaklardan etkilendiğini belirtmiştir. Çocuğun sosyal çevresi, ailenin yakın ve uzak çevreden aldığı destekler çocuğun ne ölçüde gelişeceğini ve toplumun üretken bir üyesi haline geleceğinin belirlenmesinde temel taş olduğunu vurgulamıştır. Ergenlikle birlikte, bağımsız yaşam, arkadaş ilişkileri, kabul görme, farklı özelliği olan ergenin kendini olduğu gibi kabul etmesine dönük yardımlar, destek ve anlam kazanmakta olduğunu ve bu yardımların ailelerce beklenmekte olduğunu belirtmiştir. Bu bilgi, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 46
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuğunun Arkadaş
Edinmesinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların
Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Zihinsel Engelli Çocuğun Arkadaş Edinmesinde Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	48	39,229	707	0,302	53	34,991	423,5	0,994
	Hayır	34	44,706			16	35,031		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	48	40,063	747	0,513	53	33,613	350,5	0,291
	Hayır	34	43,529			16	39,594		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	48	39,323	711,5	0,321	53	35,472	399	0,720
	Hayır	34	44,574			16	33,438		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	48	39,469	718,5	0,348	53	35,189	414	0,884
	Hayır	34	44,368			16	34,375		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	48	40,635	774,5	0,695	53	34,453	395	0,678
	Hayır	34	42,721			16	36,813		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	48	39,250	708	0,309	53	34,717	409	0,831
	Hayır	34	44,676			16	35,938		
	Toplam	82				69			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Buna göre, engelli çocuğunun davranış problemleri nedeniyle arkadaş edinmesinde sorun yaşamaları veya çocuğun sorun yaşamasının algılanan sosyal desteği farklılaştırmadığı söylenebilir.

Çifci ve Cora-İnce'nin (2002) çalışmasında, zihinsel engelli çocukların davranış problemleri incelendiğinde, huzur bozucu olma, başkalarını suçlama, huzursuz olma, yerinde duramama, dikkat süreliği azlığı, kendi başına iş yapamama, kendi dünyasında yaşama, gözünü boşluğa dikip bakma gibi davranışlar sergiledikleri saptanmıştır. Bu bulgu, araştırma bulgusunu desteklemektedir.

Tablo 47
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuklarına Uygun Eğitim Kurumları Bulmada Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Uygun Eğitim Kurumu Bulmada Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	33	42,227	784,5	0,818	36	40,125	409,5	0,024
	Hayır	49	41,010			33	29,409		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	33	48,182	588	0,030*	36	39,500	432	0,043*
	Hayır	49	37,000			33	30,091		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	33	47,879	598	0,043*	36	41,597	356,5	0,004*
	Hayır	49	37,204			33	27,803		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	33	46,788	634	0,067	36	38,750	459	0,049*
	Hayır	49	37,939			33	30,909		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	33	43,015	758,5	0,627	36	37,250	513	0,309
	Hayır	49	40,480			33	32,545		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	33	40,894	788,5	0,840	36	32,792	514,5	0,305
	Hayır	49	41,908			33	37,409		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	33	46,106	656,5	0,143	36	36,875	526,5	0,412
	Hayır	49	38,398			33	32,955		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	33	39,621	746,5	0,427	36	31,764	477,5	0,069
	Hayır	49	42,765			33	38,530		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	33	37,167	665,5	0,170	36	34,472	575	0,816
	Hayır	49	44,418			33	35,576		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	33	37,364	672	0,171	36	29,722	404	0,016*
	Hayır	49	44,286			33	40,758		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	33	45,439	678,5	0,207	36	42,111	338	0,002*
	Hayır	49	38,847			33	27,242		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	33	45,136	688,5	0,256	36	40,514	395,5	0,017*
	Hayır	49	39,051			33	28,985		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, her iki grupta da Bilişsel Bozukluk ve Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında Ömür Boyu Bakım, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar görülmüştür. 1. sınıfta çocuğu olan annelerin kaygılarının yüksek olmasının, engelli çocuklarına iyi bir eğitim verecek kurumlar hakkında yeterli bilgilerinin olmaması, çocuklarının normal yaşlılarıyla bir arada eğitim alamamaları ve onların seviyelerine uygun okulu bulmada güçlüklerin yaşanması ya da çocuklarının eğitim aldıkları kurumlarda onlara iyi bir eğitimin verilmediği, kendilerine gereken ilginin gösterilmediğinin düşünülmesi, iyi diye nitelendirdikleri okullara ulaşım ve çeşitli nedenlerden dolayı çocuklarını götürememeleri nedenleriyle olduğu düşünülebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarındaki farklılığın nedeni ise yukarıda belirtilen sorunlar olabileceği gibi, annelerin öğrenim seviyelerinin düşük olması nedeniyle kurumlardan alınan eğitimi yeteri kadar değerlendirememeleri ve alınan eğitimin çocuklarında fark yaratmadığını düşünmeleri sonucu olduğu veya çocuklarının okulu bitirmesi nedeniyle ne yapacaklarını bilememelerinden kaygı düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Baykoç ve diğ.'nin (2000) çalışmasında, engelli çocuğa sahip anne babaların çoğunun çocuklarının eğitimlerinden hiçbir beklentilerinin olmadığı, çocuklarının eğitim aldıkları kurumlarından ve devletten sosyal güvence dışında bir beklentilerinin olmadığı, ayrıca engelli çocukları hakkında kaygı duydukları saptanmıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 48
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuklarına Uygun Eğitim Kurumları Bulmada Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Uygun Eğitim Kurumu Bulmada Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	33	38,318	703,5	0,317	36	32,139	491	0,213
	Hayır	49	43,643			33	38,121		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	33	38,742	717,5	0,386	36	35,736	567,5	0,748
	Hayır	49	43,357			33	34,197		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	33	37,333	671	0,190	36	31,278	460	0,104
	Hayır	49	44,306			33	39,061		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	33	41,682	802,5	0,954	36	34,306	569	0,757
	Hayır	49	41,378			33	35,758		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	33	37,227	667,5	0,180	36	32,681	510,5	0,312
	Hayır	49	44,378			33	37,530		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	33	37,621	680,5	0,226	36	32,250	495	0,234
	Hayır	49	44,112			33	38,000		
	Toplam	82				69			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$). Buna göre, bu kurumlardan annelere yeterli sosyal destek sunulmadığı söylenebilir. Ayrıca, annelerin çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada destek verilmesi ve engelli çocuklarının devam ettiği eğitim kurumlarında da anne baba eğitimi çalışmalarının yapılması gerektiği söylenebilir.

Akkök (1991), çocuğun okulda kazandığı becerilerin ev ortamında aile işbirliği yapılarak pekiştirilmesinin, eğitimin sürekliliği ve yaygınlaştırılması açısından da gerekli olduğunu belirtmiştir. Özellikle ülkemizde, özel eğitime muhtaç

çocuklara eğitim veren kurumların sayıca çok az olması, ayrıca bu kurumlarda çalışan personelin sayıca yetersiz oluşu da ailelerin eğitilerek çocukların gelişimine katkısını bir gereksinim haline geldiğini vurgulamıştır. Anne babaları eğiterek çocukların gelişiminde onlardan yararlanmak, bu alanda çalışan personel sayısına katkıda bulunmak açısından faydalı olunacağını belirtmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 49

**1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Engelli Çocuklarının Öğretmenleriyle
Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra
Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı**

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Öğretmenlerle Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	37	45,932	668,5	0,122	39	37,218	498,5	0,287
	Hayır	45	37,856			30	32,117		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	37	44,878	707,5	0,224	39	38,103	464	0,128
	Hayır	45	38,722			30	30,967		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	37	46,378	652	0,088	39	42,615	288	0,000*
	Hayır	45	37,489			30	25,100		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	37	41,824	820,5	0,901	39	38,923	432	0,025*
	Hayır	45	41,233			30	29,900		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	37	42,986	777,5	0,599	39	37,372	492,5	0,242
	Hayır	45	40,278			30	31,917		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	37	43,000	777	0,581	39	33,551	528,5	0,463
	Hayır	45	40,267			30	36,883		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	37	45,176	696,5	0,197	39	36,192	538,5	0,569
	Hayır	45	38,478			30	33,450		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	37	44,514	721	0,159	39	32,538	489	0,131
	Hayır	45	39,022			30	38,200		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	37	44,527	720,5	0,290	39	32,051	470	0,157
	Hayır	45	39,011			30	38,833		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	37	40,486	795	0,711	39	28,949	349	0,003*
	Hayır	45	42,333			30	42,867		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	37	47,919	595	0,023*	39	39,577	406,5	0,027*
	Hayır	45	36,222			30	29,050		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	37	48,514	573	0,016*	39	38,641	443	0,085
	Hayır	45	35,733			30	30,267		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, her iki grupta da Aileye Getirdiği Zorluklar Puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının

öğretmenleriyle sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır. Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunurken Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıkların, annelerinin çocuklarının öğretmenleri tarafından yeterli ilgi, sevgi ve iyi bir eğitim alamadıklarında yaşatlarının çok gerisinde kalacaklarının farkında olmalarından veya bazı anneler içinse eğer öğretmenleri onlara çok şey öğretmezse çocuklarının iyileşemeyeceklerini sanmalarından yani eğitimle çocuklarının iyileşebileceklerini düşünmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin mesleki donanımlarının yetersiz olabileceği de düşünülebilir.

Akçateme (2002), özel eğitim öğretmeni yetiştirme ile ilgili çok çeşitli sorunların olduğunu belirterek iki model önerisinde bulunmuştur. Genel ve özel eğitim öğretmeni yetiştirme programlarının olması ile öğretmen liselerinden ve genel liselerden gelen öğrenciler lisans öğretiminin birinci ve ikinci yılında temel öğretmenlik becerilerini kazanacak, daha sonra isteklerine göre okulöncesi, sınıf öğretmenliği, özel eğitim öğretmenliği gibi branşlarına ayrılarak lisans eğitimlerini tamamlayacaklardır. Tezsiz yüksek lisan programları ile özel eğitim öğretmeni yetiştirme programları düzenlenerek hem sorunların ortadan kalkacağını hem de zihinsel, işitme ve görme alanlarının dışında öğrenme güçlüğü, otistikler, üstün yetenekliler, çok engelli ve ağır engelli olanlar içinde öğretmenlik programlarının başlatılması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece öğretmen yetiştirmede anlamlı deneyimlere dayalı öğrenme yaklaşımı uygulandığında eğitim sürecinde yer alan tüm taraflar arasında işbirliği ve kararlara katılımın artacağını, eğitim sürecinde teknoloji kullanımı tamamen uygulandığında daha iyi öğretmenler yetişeceğini belirtmiştir. Bu bilgi, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 50
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının
Öğretmenleriyle Sorun Yaşama Durumuna Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların
Sıra Ortalamaları ve Mann-Whitney U Testi
Sonuçlarına Göre Dağılımları

ADÖ Alt Ölçekleri	Öğretmenlerle Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	37	36,041	630,5	0,058	39	31,423	445,5	0,089
	Hayır	45	45,989			30	39,650		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	37	38,311	714,5	0,268	39	33,936	543,5	0,612
	Hayır	45	44,122			30	36,383		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	37	39,230	748,5	0,430	39	32,385	483	0,213
	Hayır	45	43,367			30	38,400		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	37	37,919	700	0,207	39	32,115	472,5	0,161
	Hayır	45	44,444			30	38,750		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	37	36,473	646,5	0,082	39	33,321	519,5	0,424
	Hayır	45	45,633			30	37,183		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı (p>0,05)	Evet	37	36,662	653,5	0,095	39	32,269	478,5	0,197
	Hayır	45	45,478			30	38,550		
	Toplam	82				69			

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşama durumuna göre ADÖ puanlarına bakıldığında, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$). Buna göre, öğretmenlerin engelli çocuğa yaklaşımlarını gözden geçirmeleri gerektiği veya mesleki donanımlarının yetersiz olabileceği söylenebilir.

Sarı ve Saygın (2002), öğretmen yetiştiren her fakültede özel eğitim etkinliklerine yer verilmediğini, bu etkinliklerin sınırlı sayıda fakültede ve bölümde yer aldığını tespit etmiştir. Özel eğitim etkinliklerine katılan öğrencilere verilen eğitimin; ders sayılarının ve kredilerinin yetersiz olması, verilen bilgilerin çok genel

olması, teorikte çok sınırlı kalıp uygulamalarla desteklenmemesi gibi sebeplerle yetersiz kaldığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının ise her konuda olduğu gibi özel eğitim alanında da yeterli bilgiye sahip olmak istediklerini ve bunun iyi bir eğitimci için zorunlu bir ihtiyaç olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 51

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Konusunda Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	33	45,955	661,5	0,159	36	37,125	517,5	0,350
	Hayır	49	38,500			33	32,682		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	33	50,667	506	0,003*	36	41,972	343	0,002*
	Hayır	49	35,327			33	27,394		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	33	51,167	489,5	0,002*	36	38,750	459	0,100
	Hayır	49	34,990			33	30,909		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	33	42,258	783,5	0,793	36	39,167	444	0,029*
	Hayır	49	40,990			33	30,455		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	33	42,955	760,5	0,641	36	34,056	560	0,669
	Hayır	49	40,520			33	36,030		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	33	42,182	786	0,820	36	29,403	392,5	0,009*
	Hayır	49	41,041			33	41,106		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	33	46,364	648	0,122	36	37,375	508,5	0,298
	Hayır	49	38,224			33	32,409		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	33	43,424	745	0,416	36	31,764	477,5	0,069
	Hayır	49	40,204			33	38,530		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	33	44,576	707	0,330	36	37,569	501,5	0,258
	Hayır	49	39,429			33	32,197		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	33	41,879	796	0,900	36	29,181	384,5	0,008*
	Hayır	49	41,245			33	41,348		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	33	48,606	574	0,023*	36	43,403	291,5	0,000*
	Hayır	49	36,714			33	25,833		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	33	50,470	512,5	0,005*	36	39,028	449	0,081
	Hayır	49	35,459			33	30,606		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.puanları incelendiğinde,, her iki grupta da Bilişsel Bozukluk ve Aileye Getirdiği Zorluklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin de ise Ömür Boyu Bakım, Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunurken, Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır. Bu farklılıkların, annelerin öğrenim seviyelerinin düşük olması nedeniyle çocuklarının eğitimlerinde ne yapıp ne yapmayacaklarını bilememeleri ve onlara yardım edememeleri nedeniyle kendilerini suçlamalarından kaynaklandığı söylenebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise, engelli çocuklarının yapabileceklerinin sınırlılıklarının farkında olmalarından veya çocuklarının okulu bitirmesiyle birlikte yaşamlarının daha çok sınırlanacağını düşünmelerinden dolayı kaygılarının yüksek olduğu düşünülebilir.

Mert'in (1997) çalışmasına bakıldığında, hem anneler hem de babalar, çocuğa bir beceri öğretme, çocuğun engel durumu, davranışlarını nasıl kontrol edebileceği, çocukla nasıl oyun oynayıp konuşabileceği, çocuklarının nasıl büyüüp geliştiği hakkında bilgiye gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu, araştırma bulgusunu desteklemektedir.

Tablo 52

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarının Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Konusunda Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	33	36,894	656,5	0,148	36	32,208	493,5	0,224
	Hayır	49	44,602			33	38,045		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	33	37,303	670	0,187	36	35,250	585	0,913
	Hayır	49	44,327			33	34,727		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	33	37,773	685,5	0,241	36	32,083	489	0,203
	Hayır	49	44,010			33	38,182		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	33	38,258	701,5	0,301	36	36,694	533	0,451
	Hayır	49	43,684			33	33,152		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	33	37,652	681,5	0,228	36	34,694	583	0,894
	Hayır	49	44,092			33	35,333		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	33	36,500	643,5	0,118	36	33,708	547,5	0,576
	Hayır	49	44,867			33	36,409		
	Toplam	82				69			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarının her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı saptanmıştır (p>0,05). Annelerin daha çok bilgi desteğine ihtiyaçlarının olduğu söylenebilir.

Ergenekon'un (1996) çalışmasında, anne-babaların yarıya yakınının çocuklarında gözlemledikleri uygun olmayan davranışları kontrol etmek için ne yapacaklarını ve çocuğunun okulda neleri öğreneceğini bilmediklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 53
1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarına Bakıcı
Bulma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre K.E.Ö.A.’dan Aldıkları
Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının
Dağılımı

K.E.Ö.A Alt Boyutları	Bakıcı Bulma Konusunda Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	7	49,857	204	0,326	7	33,500	206,5	0,832
	Hayır	75	40,720			62	35,169		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	7	56,214	159,5	0,075	7	38,429	193	0,621
	Hayır	75	40,127			62	34,613		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	7	60,143	132	0,028*	7	36,929	203,5	0,785
	Hayır	75	39,760			62	34,782		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	7	59,500	136,5	0,020*	7	33,571	207	0,810
	Hayır	75	39,820			62	35,161		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	7	49,714	205	0,327	7	48,071	125,5	0,057
	Hayır	75	40,733			62	33,524		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	7	60,643	128,5	0,018*	7	31,429	192	0,593
	Hayır	75	39,713			62	35,403		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	7	54,929	168,5	0,112	7	35,000	217	1,000
	Hayır	75	40,247			62	35,000		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	7	37,214	232,5	0,500	7	30,429	185	0,408
	Hayır	75	41,900			62	35,516		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	7	37,286	233	0,620	7	27,357	163,5	0,279
	Hayır	75	41,893			62	35,863		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	7	37,714	236	0,641	7	39,143	188	0,542
	Hayır	75	41,853			62	34,532		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	7	53,786	176,5	0,143	7	48,500	122,5	0,055
	Hayır	75	40,353			62	33,476		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	7	59,071	139,5	0,041*	7	38,643	191,5	0,612
	Hayır	75	39,860			62	34,589		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.’dan aldıkları puanlar incelendiğinde, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Ailenin Yaşamına Getirdiği

Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Kişisel Ödül Eksikliği ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

1. sınıfta çocuğu olan annelerinin Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Kişisel Ödül Eksikliği ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşayan anneler açısından önemli farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılığın, bir bakıcı tutmanın aileye getireceği maddi yükten olabileceği gibi bakıcının çocuğa bakım tarzı ya da çocuğun engeli nedeniyle hiçbir bakıcının ona bakmak istememesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca çocuğun ömür boyu bakımının büyük bir kısmının annelere düşmesi nedeniyle de annelerin kaygılarının yüksek olduğu düşünülebilir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerde farklılık görülmemesinin ise 1. sınıfta çocuğu olan annelerin yukarıda bahsedilen problemleri 4. sınıfta çocuğu olan annelerin daha uzun süre yaşamalarına rağmen çözüm bulunamamaları ve bu duruma alışkanlık kazanmaları sonucunda oluştuğu söylenebilir.

Herman ve diğ.'nin (1997), çocuklarında gelişim geriliği olan anne babalarla yaptığı çalışmada, eğitim çalışanlarının ailelere yardımcı olmaları sonucunda anne babanın çocuk bakımı için ayrılan sürenin azaltması, bu sayede dinlenmenin niteliğinin ve miktarının artmasının, anne babaların zamanın yeterliliği algılarında pozitif yönde bir değişim yaptığı saptanmıştır. Zaman algısının değişimiyle anne babanın depresyon seviyelerinin düştüğü görülmüştür. Buna bağlı olarak depresyonun en güçlü nedeninin ailelerin zamanlarının az olduğunu algılamaları ve bu algının ise çocuğun bakım süresinin uzunluğu, maddi sebeple bakıcı desteği alamamalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 54

**1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Zihinsel Engelli Çocuklarına Bakıcı
Bulma Konusunda Sorun Yaşama Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları
Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının
Dağılımı**

ADÖ Alt Ölçekleri	Bakıcı Bulma Konusunda Sorun Yaşama Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	7	22,214	127,5	0,024*	7	42,286	166	0,308
	Hayır	75	43,300			62	34,177		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	7	29,214	176,5	0,151	7	45,143	146	0,154
	Hayır	75	42,647			62	33,855		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	7	30,214	183,5	0,186	7	40,071	181,5	0,477
	Hayır	75	42,553			62	34,427		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	7	37,500	234,5	0,635	7	45,143	146	0,146
	Hayır	75	41,873			62	33,855		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	7	32,643	200,5	0,301	7	52,071	97,5	0,017*
	Hayır	75	42,327			62	33,073		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	7	27,286	163	0,098	7	45,000	147	0,164
	Hayır	75	42,827			62	33,871		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Duygusal Destek puanında, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise sadece Bilgi Desteği puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır (p<0,05). Duygusal Destek puanında çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşamayan annelerde önemli farklılık görülürken Bilgi Desteği puanlarında çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülmüştür. Bunun, örnekleme oluşturan 1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çoğunun ev hanımı olup, çocuklarına kendilerinin bakması nedeniyle olduğu söylenebilir.

Mert (1997) farklı engel grubunda çocuğu olan anne ve babalarla yaptığu çalışmasında, annelerinin genelinin ev hanımı olması nedeniyle annelerin %20'sinden daha azı; çocuğa bakan bakıcıya para ödeyebilmek, ev işleri ve çocuğun bakımını üstlenebilecek bir bakıcı bulma gereksinimleri olduğunu belirtmiştir. Ayrıca zaman zaman çocuğa bakan bakıcıya para ödeyebilmek için yardıma gereksinim duyma sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, bu madde anne babalar tarafından en az belirtilen gereksinim olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 55

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Danışmanlık veya Psikolojik Destek Alma Durumlarına Göre K.E.Ö.A.'dan Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

K.E.Ö.A. Alt Boyutları	Psikolojik Destek Alma Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Bağımlılık ve Kendini Yönetme	Evet	17	38,324	498,5	0,532	13	30,923	311	0,408
	Hayır	65	42,331			56	35,946		
	Toplam	82				69			
Bilişsel Bozukluk	Evet	17	39,647	521	0,707	13	36,692	342	0,726
	Hayır	65	41,985			56	34,607		
	Toplam	82				69			
Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar	Evet	17	39,941	526	0,758	13	30,731	308,5	0,387
	Hayır	65	41,908			56	35,991		
	Toplam	82				69			
Ömür Boyu Bakım	Evet	17	43,000	527	0,746	13	36,500	344,5	0,717
	Hayır	65	41,108			56	34,652		
	Toplam	82				69			
Aile İçi Uyumsuzluk	Evet	17	45,000	493	0,485	13	31,115	313,5	0,418
	Hayır	65	40,585			56	35,902		
	Toplam	82				69			
Kişisel Ödül Eksikliği	Evet	17	42,412	537	0,850	13	39,346	307,5	0,352
	Hayır	65	41,262			56	33,991		
	Toplam	82				69			
Sürekli Hastalık Kaygısı	Evet	17	43,706	515	0,662	13	26,115	248,5	0,073
	Hayır	65	40,923			56	37,063		
	Toplam	82				69			
Fiziksel Sınırlılıklar	Evet	17	47,324	453,5	0,125	13	33,731	347,5	0,742
	Hayır	65	39,977			56	35,295		
	Toplam	82				69			
Mali Kaygılar	Evet	17	35,000	442	0,200	13	28,692	282	0,200
	Hayır	65	43,200			56	36,464		
	Toplam	82				69			
Bir Kurum Bakımını Tercih Etme	Evet	17	44,353	504	0,556	13	31,154	314	0,417
	Hayır	65	40,754			56	35,893		
	Toplam	82				69			
Aileye Getirdiği Zorluklar	Evet	17	42,412	537	0,856	13	41,000	286	0,221
	Hayır	65	41,262			56	33,607		
	Toplam	82				69			
Toplam K.E.Ö.A. Puanı	Evet	17	43,059	526	0,762	13	30,885	310,5	0,411
	Hayır	65	41,092			56	35,955		
	Toplam	82				69			

(p>0,05)

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin danışmanlık veya psikolojik destek alma durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir ($p>0,05$). Bunun, annelerin maddi durumlarının yetersiz olması nedeniyle psikolojik destek almayı lüks bir harcama gibi görmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Tablonun geneli incelendiğin de ise psikolojik destek alan grubun kaygılarının azalmadığı görülmektedir. Buna göre annelerin aldığı psikolojik desteğin engelli çocukların ailelerinin kaygılarını düşürücü ve kabul düzeyini arttırıcı nitelikte olmadığı da düşünülebilir.

Akkök (1982), engelli bir çocuğun geleceğinin, ne ölçüde gelişebileceğinin büyük ölçüde ev ortamına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Birçok durumda çocuğun gelişimi için aileye yardımcı olmanın, çocuğa doğrudan eğilmek kadar ve hatta daha fazla etkili olduğu, ailenin çocuğunu olduğu gibi kabul etmesine ve anlamasına rehberlik etmenin, engelli çocuğun gelişiminde temel taşları oluşturduğunu, bu nedenle engelli çocuğu olan ailelere psikolojik danışma ve rehberlik çalışmalarının çok yararlı olacağı belirtilmiştir.

Tablo 56

1. ve 4. Sınıfta Çocuğu Olan Annelerin Danışmanlık veya Psikolojik Destek Alma Durumlarına Göre ADÖ'den Aldıkları Puanların Sıra Ortalamalarının ve Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Dağılımı

ADÖ Alt Ölçekleri	Psikolojik Destek Alma Durumu	1.Sınıf				4.Sınıf			
		N	Sıra Ort.	MWU	p	N	Sıra Ort.	MWU	p
Duygusal Destek	Evet	17	40,971	543,5	0,917	13	37,346	333,5	0,638
	Hayır	65	41,638			56	34,455		
	Toplam	82				69			
Bakım Desteği	Evet	17	45,500	484,5	0,434	13	44,308	243	0,061
	Hayır	65	40,454			56	32,839		
	Toplam	82				69			
Yakın İlişki Desteği	Evet	17	44,765	497	0,522	13	43,423	254,5	0,090
	Hayır	65	40,646			56	33,045		
	Toplam	82				69			
Maddi Destek	Evet	17	37,794	489,5	0,461	13	45,000	234	0,040*
	Hayır	65	42,469			56	32,679		
	Toplam	82				69			
Bilgi Desteği	Evet	17	42,912	528,5	0,783	13	47,538	201	0,012*
	Hayır	65	41,131			56	32,089		
	Toplam	82				69			
Toplam ADÖ Puanı	Evet	17	43,265	522,5	0,731	13	44,462	241	0,059
	Hayır	65	41,038			56	32,804		
	Toplam	82				69			

*p<0,05

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin danışmanlık veya psikolojik destek alma durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, sadece 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Maddi Destek ve Bilgi Desteği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$). Maddi Destek ve Bilgi Desteği puanlarında danışmanlık veya psikolojik destek alan annelerde önemli farklılıklar tespit edilmiştir. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin aldıkları maddi destek ve bilgi desteğini, psikolojik destek gibi algılamalarından veya çocuklarının durumunu bir nedene atfederek rahatlamalarından dolayı sosyal destek puanlarının yüksek çıktığı söylenebilir.

Akkök ve diğ.'nin (1992) çalışmasında engelli bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresi yordamak amacıyla yaptığı çalışmasında, stres puanındaki değişkenliğin en büyük bölümünü (%14) açıklayan değişkenin çocuğun durumunu kadere atfetmek olduğu bulunmuştur. Anne babalar çocuklarının engelini, açıklayamadıkları, kontrol edemedikleri ve kalıcı olarak betimlenebilecek kader

faktörüne atfettiklerinde stresin arttığını ve kendilerini çaresiz hissettiklerini saptanmıştır. Benzer bir biçimde çocuğun engelinin dışsal (eş ve çevreyi sorumlu tutma % 5) faktöre atfetmenin de stresi artırıcı olduğu görülmüştür. Belirgin koşullara atıf yapmanın stresi azaltıcı olduğu bulunmuş, diğer bir deyişle nedensel atfın geçici ve yaşanan belirli bir duruma yapılmasının, stresi azalttığı düşünülmüştür. Bu bulgu, araştırma bulgularını desteklemektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlar ve öneriler ayrı ayrı yer almaktadır. Sonuçlar sırayla tablolar halinde verilmiştir. Öneriler ise tüm tabloların genel özelliklerine göre incelenip ileri araştırmalara ve uygulamaya yönelik olarak verilmiştir.

5.1. Araştırma Sonuçları

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının devam ettikleri sınıflara göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılık Boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$) (Tablo 3).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocukların sınıflarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, sadece Ailenin Bilgi Desteği alt ölçeğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$) (Tablo 4).

Annelerin yaşlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlar incelendiğinde, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme ve Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemektedir ($p>0,05$) (Tablo 5).

Annelerin yaş gruplarına göre ADÖ puanları incelendiğinde Duygusal Destek alt ölçeği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0,05$). Duygusal Destek alt ölçeğinde 41- 45 ile 46-50 yaş grubundaki anneler ile 46-50 ile 51 ve üzeri yaş grubundaki anneler arasında önemli farklılıklar bulunurken Toplam ADÖ puanına baktığımızda ise 46-50 ile 51 ve üzeri yaş grubundaki anneler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$) (Tablo 6).

Annelerin öğrenim durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlar incelendiğinde, Ömür Boyu Bakım ve Mali Kaygılar boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Aracın Ömür Boyu Bakım boyutunda ortaokul mezunu anneler ile lise mezunu anneler arasında; yine ortaokul mezunu anneler ile üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim almış olan anneler arasında önemli farklılıklar bulunurken, Mali Kaygılar boyutunda ise ilkokul mezunu olan anneler ile üniversite ve daha üst düzeyde öğrenim almış anneler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur ($p<0,01$) (Tablo 7).

Annelerin öğrenim gruplarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği, Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>0,05$) (Tablo 8).

Ailelerin sahip olduğu gelir düzeyine göre K.E.Ö.A. puanlarının, Mali Kaygılar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). Mali kaygılar boyutunda 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip ailelerin 381-760 YTL arası; 761-1140 YTL arası ve 1141 YTL ve üzeri gelir düzeyine sahip aileler olmak üzere 3 ayrı gelir grubuyla aralarında önemli farklılıklar görülürken; 1141 YTL ve üzerinde gelir düzeyine sahip ailelerin ise 381-760 YTL arası ve 761-1140 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler olmak üzere 2 ayrı gelir grubundaki ailelerle aralarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,01$). Toplam K.E.Ö.A puanına bakıldığında ise yine 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 761-1140 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler ve 380 YTL ve altı gelir düzeyi ile 1141 YTL ve üzeri gelir düzeyine sahip aileler arasında önemli farklılıklar olduğu görülmüştür ($p<0,01$) (Tablo 9).

Ailelerin gelir düzeylerine göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 381-760 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler arasında Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki

Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında önemli farklılıklar görülmektedir ($p<0,01$). 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 1141 YTL ve üzeri gelir düzeyine sahip aileler arasında da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında anlamlı farklılıklar gözlenmektedir ($p<0,01$). 380 YTL ve altı gelir düzeyine sahip aileler ile 761-1140 YTL arası gelir düzeyine sahip aileler incelendiğinde ise sadece Bilgi Desteği puanı açısından bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,01$) (Tablo 10).

Annelerin yaşayan çocuk sayısına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanların Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Fiziksel Sınırlılıklar, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Bilişsel Bozukluk ve Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutunda 1 çocuk sahibi olan anneler ile 3 çocuk sahibi anneler arasında, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ile Aileye Getirdiği Zorluklar boyutunda 2 ile 3 çocuk sahibi anneler arasında ve Fiziksel Sınırlılıklar alt boyutu puanında 2 ile 4 çocuk sahibi olan anneler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur ($p<0,01$) (Tablo 11).

Annelerin yaşayan çocuk sayısına göre ADÖ puanlarının Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır ($p>0,05$) (Tablo 12).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının yaşı ile K.E.Ö.A. puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Sürekli Hastalık Kaygısı alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Yaş arttıkça SHK puanı da arttığı görülmüştür ($p=0,039<0,05$; $r=0,228$) (Tablo 13).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının yaşı ile ADÖ arasındaki ilişkiye bakıldığında, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek ve Bilgi Desteği alt ölçekleri ve Toplam ADÖ'den aldıkları puanlarda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir ($p>0,05$) (Tablo 14).

Zihinsel engelli çocuğun cinsiyetlerine göre annelerin K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 15).

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının cinsiyetlerine göre ADÖ puanları incelendiğinde, zihinsel engelli erkek çocuğa sahip olan annelerde Yakın İlişki Destek puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$) (Tablo 16).

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitime başlama yaşlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında ve Toplam K.E.Ö.A. 'da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir ($p>0,05$) (Tablo 17).

Annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitime başlama yaşlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlara bakıldığında Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır ($p<0,05$). Yaş gruplarına baktığımızda, 0-24 ay ile 25-60 ay yaş grupları arasında ve 25-60 ay ile 61-72 ay arasında; Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği alt ölçeği puanları ve Toplam ADÖ puanları açısından önemli farklılıklar görülmüştür. ($p<0,01$). 25-60 ay ve 84 ay ve üzerinde eğitime başlayan zihinsel engelli çocukların annelerinin puanlarını incelediğimizde Bilgi Desteği hariç bütün alt ve Toplam ADÖ puanlarında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0,01$) (Tablo 18).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, Mali Kaygılar alt boyutunda her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin maddi sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülürken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin K.E.Ö.A. puanlarında Kişisel Ödül Eksikliği alt boyutunda anlamlı farklılıklar görülmüştür. Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Mali Kaygılar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında maddi sorun yaşayan annelerde anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilirken. Kişisel Ödül Eksikliği alt boyutunda maddi sorun yaşamayan annelerde anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır (Tablo 19).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, Yakın İlişki Desteği, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$). 1. sınıfta çocukları olan annelerin maddi sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarının Duygusal Destek, Bakım Desteği ve Maddi Destek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında maddi sorun yaşamayan annelerde anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir (Tablo 20).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlar incelendiğinde her iki grupta da sadece Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği, Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı alt boyutlarında anlamlı farklılıklar görülürken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Kişisel Ödül Eksikliği, Mali Kaygılar, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına

Getirdiği Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı Mali Kaygılar, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşayan annelerde önemli farklılıkların olduğu bulunurken Kişisel Ödül Eksikliği alt boyutunda ise iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 21).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin iş bulma ve çalışma konusunda sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 22).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde her iki grupta da Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Fiziksel Sınırlılıklar, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Bilişsel Bozukluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme alt boyutlarında istatistiksel olarak önemli farklılıkların olduğu tespit edilirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Bağımlılık ve Kendini Yönetme alt boyutunda istatistiksel olarak önemli farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında günlük işlerini organize etmede sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Fiziksel Sınırlılıklar ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme alt boyutlarında ise günlük işlerini organize etmede sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar görülmüştür (Tablo 23).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, her iki grupta da Duygusal

Destek ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin günlük işlerini organize etmede sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları sadece Bakım Desteği alt ölçeğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Yakın İlişki Desteği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür. Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında günlük işlerini organize etmede sorun yaşamayan anneler açısından önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 24).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının her iki grupta da Ömür Boyu Bakım alt boyutu puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilirken 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ömür Boyu Bakım ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında, duygusal sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise duygusal sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır (Tablo 25).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin duygusal sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir ($p>0,05$) (Tablo 26).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlara bakıldığında, her iki grupta da Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmektedir ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği ve

Sürekli Hastalık Kaygısı puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerinin Bilişsel Bozukluk ve Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında, engelli çocuklarını kabullenme sorunu yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunurken, annelerin Fiziksel Sınırlılıklar ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise engelli çocuklarını kabullenme sorunu yaşamayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır (Tablo 27).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin kabullenme sorunu yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. 1. sınıf annelerinin Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği puanı ve Toplam ADÖ puanlarında kabullenme sorunu yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 28).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin aile içinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlara bakıldığında, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Aile İçi Uyumsuzluk, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Çocuğu 1. sınıfa devam eden annelerin aile içi sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanları incelendiğinde, Bilişsel Bozukluk alt boyutunda anlamlı farklılıklar görülürken, çocuğu 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ve Fiziksel Sınırlılıklar alt boyutlarında anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$). Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Aile İçi Uyumsuzluk, Aileye Getirdiği Zorluklar alt boyutlarında ve Toplam K.E.Ö.A.'da aile içi sorun yaşayan annelerde anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilirken, Fiziksel Sınırlılıklar alt

boyutunda ise aile içi sorun yaşamayan annelerde anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır (Tablo 29).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin aile içinde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, sadece 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p>0,05$). Duygusal Destek puanında aile içi sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 30).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlara bakıldığında, her iki grupta da farklı boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlarının Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Toplam K.E.Ö.A. olanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarının ise sadece Kişisel Ödül Eksikliği alanında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p<0,05$). Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Sürekli Hastalık Kaygısı ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında doktor bulmada sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar tespit edilirken, Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında doktor bulmada sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar tespit edilmiştir (Tablo 31).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin doktor bulmada sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den puanlarına bakıldığında, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Duygusal Destek ve Toplam ADÖ puanlarında doktor bulmada sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar tespit edilmiştir (Tablo 32).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, sadece 4. sınıf annelerinin Kişisel Ödül Eksikliği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Kişisel Ödül Eksikliği puanlarında zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşamayan annelerde önemli farklılığın olduğu tespit edilmiştir (Tablo 33).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde sadece 4. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0,05$). 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Maddi Destek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Maddi Destek puanlarında zihinsel engelli çocuklarının büyüme ve gelişiminde sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 34).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının her iki grupta da Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ve Ömür Boyu Bakım alanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Sürekli Hastalık Kaygısı ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunurken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Mali Kaygılar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Sürekli Hastalık Kaygısı, Mali Kaygılar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında bilgiye ulaşmada sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 35).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, her iki grupta da Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu annelerin bilgiye ulaşma sorunu durumlarına göre ADÖ

puanlarında Duygusal Destek, Maddi Destek ve Bilgi Desteği alanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında bilgiye ulaşma sorunu olmayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır (Tablo 36).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin diğer çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Bağımlılık ve Kendini Yönetme ve Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$) (Tablo 37).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin diğer çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Duygusal Destek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($p<0,05$). Duygusal Destek puanları diğer çocuk/çocuklarıyla ilgilenme sorunu yaşamayan 1. sınıfta çocuğu olan anneler açısından önemli farklılıklar göstermiştir (Tablo 38).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Aile İçi Uyumsuzluk ve Fiziksel Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0,05$). Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar ve Aile İçi Uyumsuzluk puanlarında engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Fiziksel Sınırlılıklar puanlarında ise engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar görülmüştür (Tablo 39).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuğu ile kardeş/kardeşleri arasında sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında Duygusal

Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>0,05$) (Tablo 40).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının sadece 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Ömür Boyu Bakım puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0,05$). Ömür Boyu Bakım puanlarında çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşayan annelerde önemli farklılık görülmüştür (Tablo 41).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çocuklarının arasındaki ilişkiyi düzenlemede sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 42).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında her iki grupta da Ömür Boyu Bakım ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk ve Aileye Getirdiği Zorluklar alanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülürken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Bağımlılık ve Kendini Yönetme ve Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar alanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görüldüğü tespit edilmiştir. Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Sürekli Hastalık Kaygısı, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır (Tablo 43).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin çevresiyle olan ilişkilerinde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanları incelendiğinde, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 44).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, her iki grupta da sadece Ömür Boyu Bakım puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarında Bağımlılık ve Kendini Yönetme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Bağımlılık ve Kendini Yönetme ve Ömür Boyu Bakım puanlarında çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 45).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuğunun arkadaş edinmesinde sorun yaşama durumlarına göre ADÖ'den aldıkları puanlar incelendiğinde, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 46).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, her iki grupta da Bilişsel Bozukluk ve Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Ömür Boyu Bakım, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında engelli çocuklarına uygun

eğitim kurumları bulmada sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar görülürken, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar görülmüştür (Tablo 47).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarına uygun eğitim kurumları bulmada sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 48).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, her iki grupta da Aileye Getirdiği Zorluklar Puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarına bakıldığında, Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterirken, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır. Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunurken, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 49).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının öğretmenleriyle sorun yaşama durumuna göre ADÖ puanlarına bakıldığında, her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 50).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, her iki grupta da Bilişsel Bozukluk ve Aileye Getirdiği Zorluklar puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır ($p<0,05$). 1. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A. puanlarının Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin de ise Ömür Boyu Bakım, Kişisel Ödül Eksikliği ve Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşayan annelerde önemli farklılıklar bulunurken, Kişisel Ödül Eksikliği, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme puanlarında ise zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşamayan annelerde önemli farklılıklar saptanmıştır (Tablo 51).

1. ve 4. sınıfta annelerin zihinsel engelli çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarının her iki grupta da Duygusal Destek, Bakım Desteği, Yakın İlişki Desteği, Maddi Destek, Bilgi Desteği ve Toplam ADÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği saptanmıştır ($p>0,05$) (Tablo 52).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşama durumlarına göre K.E.Ö.A.'dan aldıkları puanlar incelendiğinde, sadece 1. sınıf annelerinde Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Kişisel Ödül Eksikliği ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). 1. sınıf annelerinin Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Kişisel Ödül Eksikliği ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşayan anneler açısından önemli farklılıklar bulunmuştur (Tablo 53).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin zihinsel engelli çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşama durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin sadece Duygusal Destek puanında, 4. sınıfta çocuğu olan annelerin ise sadece Bilgi Desteği puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu saptanmıştır ($p<0,05$). Duygusal Destek puanında çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşamayan annelerde önemli farklılık görülürken Bilgi Desteği puanlarında çocuklarına bakıcı bulma konusunda sorun yaşayan annelerde önemli farklılık görülmüştür (Tablo 54).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin danışmanlık veya psikolojik destek alma durumlarına göre K.E.Ö.A. puanları incelendiğinde, Bağımlılık ve Kendini Yönetme, Bilişsel Bozukluk, Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım, Aile İçi Uyumsuzluk, Kişisel Ödül Eksikliği, Sürekli Hastalık Kaygısı, Fiziksel Sınırlılıklar, Mali Kaygılar, Bir Kurum Bakımını Tercih Etme, Aileye Getirdiği Zorluklar ve Toplam K.E.Ö.A. puanlarında her iki grupta da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmemiştir ($p>0,05$) (Tablo 55).

1. ve 4. sınıfta çocuğu olan annelerin danışmanlık veya psikolojik destek alma durumlarına göre ADÖ puanlarına bakıldığında, sadece 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Maddi Destek ve Bilgi Desteği puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$). Maddi Destek ve Bilgi Desteği puanlarında danışmanlık veya psikolojik destek alan annelerde önemli farklılıklar tespit edilmiştir (Tablo 56).

Sonuç olarak, her iki grupta da Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar, Ömür Boyu Bakım ve Aileye Getireceği Zorluklar alt boyutlarındaki puanlarda anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmuştur. 4. sınıfta çocuğu olan annelerin Kişisel Ödül Eksikliği ve Fiziksel Sınırlılıklar puanları 1. sınıfta çocuğu olan annelerinin puanlarından daha anlamlı düzeyde farklılıklar yaratırken, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin Bilişsel Bozukluk alt boyutundaki puanların 4. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarından daha anlamlı düzeyde farklılık yarattığı tespit edilmiştir. 4.

sınıfta çocuğu olan annelerin Duygusal Destek, Bakım Desteği ve Toplam Sosyal Destek puanlarının, 1. sınıfta çocuğu olan annelerin puanlarından daha anlamlı düzeyde farklılıklar oluşturduğu belirlenmiştir.

5.2. ÖNERİLER

1. Ankara il merkezindeki iş okullarında tam örnekleme yöntemiyle yapılan bu çalışma, Türkiye'nin farklı illerinde ve farklı yaş gruplarında engelli çocuğu olan annelerle daha geniş örneklemlerle çalışılabilir.
2. Annelerin sosyal desteğe gereksinim duymaları nedeniyle, sosyal destek ağlarını geliştirmek için çeşitli programlar geliştirilip ve uygulanabilir.
3. Çocukların gelişim düzeyleri, aile tipi gibi değişkenlere göre annelerin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilerek, annelere gereksinim duydukları destekler sağlanabilir. Bunun yanı sıra babaların ve diğer aile üyelerinin de kaygı, sosyal destek, tükenmişlik ve umutsuzluk düzeyleri de araştırılabilir.
4. Engelli çocukların devam ettikleri eğitim kurumlarındaki uzmanlar tarafından, anne ve babaların kaygı ve sosyal destek düzeylerine göre bireysel ve grup halinde anne baba eğitimi hizmetleri sunulabilir. Bu hizmetler uzman kişiler tarafından her ailenin gereksinimleri ve beklentileri saptanarak ve yeterli süre sağlanarak yapılabilir.
5. Engelli çocuğun yaşı arttıkça gereksinimlerinin farklılaşması nedeniyle annelere sürekli sosyal destek imkanı sağlanmalıdır. Ayrıca engelli çocuklara iş okullarını bitirdikten sonra ailelerinin yaşamlarını sınırlandırmamaları için çalışabilecekleri iş ortamları sağlanabilir.

6. Engelli çocukların okulları bittikten sonra da devlet veya sivil toplum kuruluşları tarafından haftanın belirli günlerinde, bu bireylerin boş vakitlerini verimli bir şekilde değerlendirebilecekleri, ailelerinin bir araya gelerek rahatlayabilecekleri sosyal aktivite imkanları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

ADAMAKOS, H., RYAN, K., ULMAN, D. G., PASCOE, J., DIAZ, R., CHESSARE, J. (1986). **Child Abuse and Neglect**. 10, pp: 463-470.

AHMETOĞLU, E. (2004). **Zihinsel Engelli Çocukların Kardeş İlişkilerinin Anne ve Kardeş Algılarına Göre Değerlendirilmesi**. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

AKÇEMETE, G. (2002). Türkiye’de Özel Eğitim Öğretmeni Yetiştirme İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri. **XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri**. Sarı, H., Üre, Ö., Sünbül, A. M. (Ed.). Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. s: 23-32.

AKKÖK, F. (1982). Özürlü Çocukların Aileleriyle Psikolojik Danışma ve Rehberlik Çalışmaları. **Psikoloji Dergisi**. (16) s: 3-5.

AKKÖK, F. (1989). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne Babaların Kaydı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracının Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. **Psikoloji Dergisi**. 7(23) s: 26-38.

AKKÖK, F. (1991). Özürlü Çocukların Eğitiminde Aile Rehberliği. **Özel Eğitim Dergisi**. 1 (1) s: 54-56.

AKKÖK, F., AŞKAR, P. ve KARACI, N. (1992). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne-Babalardaki Stresin Yordanması. **Özel Eğitim Dergisi**. 1(2) s: 8-12.

AKKÖK, F. (1997). **Farklılıkla Yaşamak**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.s: 9-21.

AKMEŞE, P. P. ve BARAN, G. (2006). Cerebral Palsyli Çocuğa Sahip Annelerin Aile Gereksinimlerini Algılamalarının İncelenmesi. **I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi**. Gönen, E., Aral, N., Hablemitoğlu, Ş., Baran, G., Çakıroğlu, P., Söylemezoğlu, F., Özmete, E. (Ed.). Ankara üniversitesi. Ankara: Oluşum Yayın Dağıtım Ltd. Şti. s: 362-368.

AKSAZ, K. N. (1990). Otistik Çocukların ve Öğretilebilir Zihinsel Özürlü Çocukların Anne Babalarının Kaygı Düzeyleri. **Psikoloji Dergisi**. 7 (25) s: 14-20.

ALLEN, K. E. (1992). **The Exceptional Child Mainstreaming in Early Childhood Education**. Albany, N. Y. : Delmar Publishers Inc. pp:320.

ALLEN, K.E. and COWDERY, E.G. (2005). **The Exceptional Child: İnclusion in Early Childhood Education**. United States: Thomson Delmar Learning.

ARSLAN, C., DENİZ, E. ve HAMARTA, E. (2002). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. **XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri**. Sarı, H., Üre, Ö., Sünbül, A. M. (Ed.). Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. s: 179-184.

AYHAN B. A., AYDOĞAN, Y. ve ARAL, N. (2006). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. **I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi**. Gönen, E., Aral, N., Hablemitoğlu, Ş., Baran, G., Çakıroğlu, P., Söylemezoğlu, F. ve Özmete, E. (Ed.). Ankara Üniversitesi, Ankara: Oluşum Yayın Dağıtım Ltd. Şti. s: 369-376.

BALTAŞ, Z. (2000). **Sağlık Psikolojisi. Halk Sağlığında Davranış Bilimleri**. İstanbul: Remzi Kitabevi. s:150.

BAYKOÇ, D. N., BAYHAN, P. ve ARTAN, İ. (2000). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Beklentileri ve Endişe Duydukları Konuların İncelenmesi. **Sosyal Hizmetler Dergisi**. 1 (11) s: 16-23.

BAYSAL, Z. B., KAPTANOĞLU, C., SEBER, G. ve TEKİN, D. (1994). Annelerdeki Depresyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. **3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi**. 2 (4) s: 366- 370.

BECKMAN, P. J. (1983). Influence of Selected Child Characteristic on Stres in Families of Handicapped Infants. **American Journal Mental Deficiency**. 88 (2) pp: 150-156.

BECKMAN, P. J. (1991). Comparison of Mothers' and Father's Perceptions of The Effect of Young Children with and without Disability. **American Journal on Mental Retardation**. 95 (5) p: 585-595.

BIYIKLI, L. (1989). Özürlü Çocuk, Toplum ve Aile. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**. 22(3) s: 633-640.

BİLAL, E. ve DAĞ. İ. (2005). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stres, Stresle Başa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması. **Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi**. 12(2) s: 56-68.

BURDEN, R. and THOMAS, D. (1986). Working with Parents of Exceptional Children: The Need for More Careful Thought and More Positive Action. **Disability and Society**. 1 (2) pp: 165-171.

CAMERON, S. J. and ARMSTRONG, S., M. (1991). Stress, Coping, and Resources in Mothers of Adults with Developmental Disabilities. **Counselling Psychology Quarterly**. 4(4) p: 301-310.

CHEN, T. Y. and TANG, C. S. (1997). Stres Appraisal and Social Support of Chinese Mothers of Adults Children with Mental Retardation. **American Journal on Mental Retardation**. 101(5) pp: 473-482.

COOK, R. E., KLEIN M. D. and TESSIER, A. (2004). **Adapting Early Childhood Curricula for Children in Inclusive Settings**. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall. Pp:43-44

CRNİC, K. A., GREENBERG, M. T., RAGOZIN, A. S., ROBINSON, N. M. and BASHAM, R. B. (1983). Effects of Stres and Social Support on Mothers and Premature and Full-Term Infant. **Chil Development**. (54) p: 209-217.

CÜCELOĞLU, D. (2006). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi. s: 398.

ÇAKALOZ, B. ve KURUL, S. (2005). Duchenne Muskuler Distrofili Çocukların Aile İşlevlerinin ve Annelerinde Depresyon ve Kaygı Düzeylerinin Araştırılması.

Klinik Psikiyatri. (8) s: 24-30.

ÇİFCİ, İ. ve CORA, İ. N. (2002). Zihinsel Engelli Öğrencilerin Davranış Problemlerinin Öğretmen Adayları Tarafından Belirlenmesi. **XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi.** Bıyıklı, L., Baydık, B. ve Ünsal, P. (Ed.). Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. s: 149-162.

DİBEK, E. ve GÜVEN, Y. (2006). Özel Gereksinimi Olan Çocuklarda Tanılama ve Gelişimin Takibi Sürecine İlişkin Anne Görüşleri. **Uluslararası Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyumu.** İstanbul: Ya-Pa Yayınları. (1) s: 119-140.

DİNDAR, N. (1995). **Çocuk Doktorları İle Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne Babaların, Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş Bireylere Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması.** Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DOĞRU, Y. S. S., DURMUŞOĞLU, N. ve TURAN, E. (2006). Zihin ve İşitme Engelli Çocukların Ailelerinin Kaygı Düzeyi ve Yaşam Kaliteleri Yönünden Karşılaştırılması. **I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi.** Gönen, E., Aral, N., Hablemitoğlu, Ş., Baran, G., Çakıroğlu, P., Söylemezoğlu, F. ve Özmete, E. (Ed.). Ankara üniversitesi. Ankara: Oluşum Yayın Dağıtım Ltd. Şti. s: 377-382.

DSM- IV (1998). **Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı.** İngilizceden Çeviren: Editörü Köroğlu, Ankara: Amerikan Psikiyatri Birliği Hekimler Yayın Birliği, Medikomat Basımevi.

DUNST, C. J. and TRIVETTE, C. M. (1986). Mediating Influences of Social Support: Personal, Family, and Child Outcomes. **American Association on Mental Deficiency.** 90 (4) pp: 403-417.

DYSON, L. L. (1993). Response to The Presence of A Child with Disabilities: Parental Stress and Family Functioning Over Time. **American Journal on Mental Retardation**. 98 (2) pp: 207-218.

DYSON, L. L. (1991). Families of Young Children with Handicaps: Parental Stres and Family Functioning. **American Journal on Mental Retardation**. 95(6) pp: 623-629.

DYSON, L. L. (1997). Fathers and Mothers of School-Age Children with Developmental Disabilities: Parental Stres, Family Functioning, and Social Support. **American Journal on Mental Retardation**. 102(3) pp: 267-279.

ERGENEKON, Y. (1996). **Öğretilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Ailelerinin Karşılaştıkları Sorunların Değerlendirilmesi**. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ERICSON, M. And UPSHUR, C. C. (1989). Caretaking Burden and Social Support: Comparison of Mothers of Infants with and without Disabilities. **American Association on Mental Retardation**. 94 (3) pp: 250-258.

ERSOY, Ö. (1997). **İşitme ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Kaygı Düzeyleri ve Çocuklarını Kabullenme Durumlarına Destekleyici Eğitim Programlarının Etkisi**. Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

ERSOY, Ö. ve GÜNEYSU, S. (1998). **Destekleyici Eğitim Programlarının Engelli Çocuğu Olan Anneler Üzerindeki Etkisi**. Ankara: Konak Kırtasiye Ltd. Şti. s:30-31.

EVCİMEN, E. (1996). **Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi**. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

FAZLIOĞLU, Y., BARAN, G. ve ARICAK, T. (2006). Otizmli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Aile Ortamını Algılamaları ve Yaşam Tatminlerinin İncelenmesi. **I.**

Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi. Gönen, E., Aral, N., Hablemitoğlu, Ş., Baran, G., Çakıroğlu, P., Söylemezoğlu, F., Özmete, E. (Ed.). Ankara Üniversitesi. Ankara: Oluşum Yayın Dağıtım Ltd. Şti. s: 354-361.

FLYNT, S. W. and WOOD, T. A. (1989). Stres and Coping of Mothers of Children with Moderate Mental Retardation. **American Association on Mental Retardation.** 89 (3) pp: 278-283

FREEDMAN, R. I., KRAUSS, M. W. and SELTZER, M. M. (1997). Aging Parents' Residential Plans for Adult Children with Mental Retardation. **Mental Retardation.** 35(2) pp: 114-123.

FREEDMAN, R. I., GRIFFITHS, M., KRAUSS, M. W. and SELTZER, M. M. (1999). Patterns of Respite Use By Aging Mothers of Adults with Mental Retardation. **Mental Retardation.** 37 (2) pp: 93-103..

GOWEN, J. W., MARTIN, J. N., GOLDMAN, B. D. and APPELBAUM, M. (1989). Feelings of Depression and Parenting Competence of Mothers of Handicapped and Nonhandicapped Infants: A Longitudinal Study. **American Journal on Mental Retardation.** 94 (3) pp: 259-271.

GÖLALMIŞ, E. G. (2005). **Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal Destek Algılarının ve Gelecek Planlarının İncelenmesi.** Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

GREENBERG, J. S., SELTZER, M. M., KRAUSS, M. W. and KIM, H. (1997). The Differential Effects of Social Support on The Psychological Well-Being of Aging Mothers of Adults with Mental Illness or Mental Retardation. **Family Relations.** 46(4) pp: 383-394.

GÜNAY, S.(2007).**Evlilik Çatışması, Nedensellik-Sorumluluk Yüklemeleri, Eşlerin Evlilik İlişkisinden Sağladıkları Genel Doyuma İlişkin Görüşleri ve Evliliğe İlişkin Değerlendirmeler Arasındaki İlişkiler.** Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNAYER, Ş. H. (1995). Yetersizliğe Sahip Kardeşi Olanlarla, Olmayanların Yetersizliğe Yönelik Tutumları ve Kaygı Düzeyleri Yönünden Karşılaştırılması. **Özel Eğitim Dergisi**. 2 (1) s: 33-39.

HABLEMİTOĞLU, Ş. ve ÖZMETE, E. (2006). Çalışan Evli Kadınların Yaşam Tatmininin Farklı Boyutları İle Değerlendirilmesi. **I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi**. Ankara Üniversitesi. Gönen, E., Aral, N., Hablemitoğlu, Ş., Baran, G., Çakıroğlu, P., Söylemezoğlu, F., Özmete, E. (Ed.). Ankara: Oluşum Yayın Dağıtım Ltd. Şti. s: 136-141.

HALLAHAN, D. P. and KAUFFMAN, J. M. (2003). **Exceptional Learners Introduction to Special Education**. Boston: Allyn and Bacon. Pp: 486.

HAMARTA, E., DENİZ, E. ve USLU, M. (2002). Engelli Çocuğu Olan Anne Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. **XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri**. Sarı, H., Üre, Ö., Sünbül, A. M. (Ed.). Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. s: 171-178.

HARRIS, V. S. and MCHALE, S. M. (1989). Family Life Problems, Daily Caregiving Activities, and The Psychological Well-Being of Mothers of Mentally Retarded Children. **American Association on Mental Retardation**. 94 (3) pp: 231-239.

HELLER, T. HSIEH, K. AND ROWITZ, L. (1997). Maternal and Paternal Caregiving of Persons with Mental Retardation Across The Lifespan. **Family Relations**. 46 (4) pp: 407-415.

HERMAN, S. E., and MARCENKO, M. O. (1997). Perceptions of Services and Resources As Mediators of Depression Among Parents of Children with Developmental Disabilities. **Mental Retardation**. 35(6) pp: 458-467.

HODAPP, R. M., DYKENS, E. M., MASİNO, L. L. (1997). Families of Children with Prader- Willi Syndrome: Stress-Support and Relations to Child Characteristics. **Journal of Autism and Developmental Disorders**. 27 (1) pp: 11-24.

HOLROYD, J. (1987). **Questionnaire on Resources and Stres for Families with Chronically İll or Handicapped Members**. Clinical Psychology Publishing Co., İnc. Brandon. pp: 4.

HONG, J., SELTZER, M. M. and KRAUSS, M. W. (2001). Change in Social Support and Psychological Well-Being: A Longitudinal Study of Aging Mothers of Adults with Mental Retardation. **Family Relation**. 50 pp: 154-163.

İÇÖZ, A. (2001). **Zihinsel Engelli Bir Çocuğa Sahip Aile Bireylerinin Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

KANER, S. (2002). Aile Destek Ölçeği: Faktör Yapısı, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. **XI Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri**. Sarı, H., Üre, Ö. ve Sünbül, A. M. (Ed.). Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. s: 33- 50.

KANER, S. (2003). Aile Destek Ölçeği: Faktör Yapısı, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. **Özel Eğitim Dergisi**, 4(1) s: 57-72.

KANER, S. (2004). **Engelli Çocukları Olan Ana-Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi**. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu.

KARGIN, T. (2002). Engelli Çocuğun Erken Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler. **XI Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri**. Sarı, H., Üre, Ö. ve Sünbül, A. M. (Ed.). Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. s: 51- 60.

KAY, B. (2002). **Zihinsel Engelli ve Engelli Olmayan Çocuğa Sahip Anne Babaların Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

KAZAK, A. E. and MARVİN, R. S. (1984) Differences, Difficulties and Adoption: Stress and Social Networks in Families with A Handicapped Child. **Family Relations**. (33) s: 67-77.

KAZAK, A. E. (1987). Families with Disabled Children: Stres and Social Networks in Three Samples. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 15 (1) pp: 137-146.

KNOBLOCK, P. (1987). **Understanding Exceptional Children and Youth**. Little, Brown and Company, Boston Toronto.

KNUSSEN, C. and SLOPER, P. (1992). Stress in Families of Children with Disability: A Review of Risk and Resistance Factors. **Journal of Mental Health**. 1 (3) pp: 241-256.

KRAUSS, M. W. (1993). Child-Related and Parenting Stres: Similarities and Differences Between Mothers and Fathers of Children with Disabilities. **American Journal on Mental Retardation**. 97(4) pp: 393-404

KULOĞLU, A. N. (1990). Otistik Çocukların ve Öğretilbilir Zihinsel Özürlü Çocukların Anne-Babalarının Kaygı Düzeyleri. **Psikoloji Dergisi**. 7(25) s: 14-20.

KULAKSIZOĞOLU, A. (2003). **Farklı Gelişen Çocuklar**. İstanbul: Epsilon Yayınları. s:276.

KÜÇÜKER, S. (2001). **Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı**. İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği Yayınları. s:77.

LEHMAN, C. M. and IRVIN, L. K. (1996). Support for Families with Children Who Have Emotional or Behavioral Disorders. **Education & Treatment of Children**. 19 (3) pp: 335-354.

LERNER, J. W., LOWENTHAL, B. and EGAN, R. W. (2003). **Preschool Children with Special Needs. Children at Risk and Children with Disabilities**. The United States of America: Ally and Bacon. Pp:52-54.

LESSENBERRY, B. M. and REHFELD, R. A. (2004). Evaluating Stress Levels of Parents of Children with Disabilities. **Exceptional Children**. 70(2) pp: 231-244.

LUSTİG, D. C. and AKEY, T. (1999). Adaptation in Families with Adult Children with Mental Retardation: Impact of Family Strengths an Appraisal. **Education and Training in Mental Retardation and Developmental**. 34 (3) pp: 260-270.

MARCENKO, M. O. and MEYERS, J. C. (1991). Mothers of Children with Developmental Disabilities: Who Shares The Burden? **Family Relations**. (40) pp: 186-190.

MERT, E. (1997). **Farklı Engel Grubunda Çocuğu Olan Anne ve Babaların Gereksinimlerinin Karşılaştırılması**. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MITCHELSON, D. P. (2001). **The Parent Role in Families with Exceptional Children**. MS.ed. The University of Kansas.

NACHSHEN, J. S. and MİNNES, P. (2005). Empowerment in parents of school-aged children with and without developmental disabilities. **Journal of Intellectual Disability Research**. 49 (12) pp: 889- 904.

NASEEF, R. A. (1988). **What Helps Families of Exceptional Children to Cope Successfully?** Pd.D. ed. The Temple University Graduate Board.

OSKARGİL, G. E. (2002). **İşitme Engelli Çocuğu Olan Annelerin Stres ve Aile İçi Uyum Düzeylerinin İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÖNER, N. (1998). **Kaygı Envanteri El Kitabı**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. s:1.

ÖZEKES, M., GİRLİ, A., YURDAKUL, A. ve SARISOY, M. (1998). Evlilik İlişkisinde Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Rolü. **10. Ulusal Psikoloji Kongresi**. <http://www.isikozelegitim.com> (27.08.2007 tarihinde erişilmiştir).

ÖZŞENOL, F., İŞIKHAN, V., ÜNAY, B., AYDIN, H.İ., AKIN, R. ve GÖKÇAY, E. (2003). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin İşlevlerinin Değerlendirilmesi. **Gülhane Tıp Dergisi**. 45 (2), 156-164.

ROLF, A. K. (2003). **Exceptional Children and Everyday Jobs: The Effect of Caring for a Child Who Has a Chronic Illness or a Disability on Parent' Work Hours**, Ph.D. ed. The University of Chicago.

SAETERMOE, C. L., GOMEZ, J., BAMACA, M. and GALLARDO, C. (2004). A Qualitative Enquiry of Caregivers of Adolescents with Severe Disabilities in Guatemala City. **Disability and Rehabilitation**. 26 (17) pp: 1032–1047.

SARI, H. ve SAYGIN, F. (2002). Üniversite Öğrencilerinin Özel Eğitim Dersi Etkinlikleri Almalara Yönelik İhtiyaçlarının Analizi. **XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri**. Sarı, H., Üre, Ö. ve Sünbül, A. M. (Ed.).Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları. s: 61-78.

SELTZER, M. M. and KRAUSS, M. W. (1989). Aging Parents with Adult Mentally Retarded Children: Family Risk Factors and Sources of Support. **American Association on Mental Retardation**. 94 (3) pp: 303-312.

SGANDURRA, C. A. (2001). The Relationship Between Family Functioning and Sibling Adjustment in Families with a Child with a Developmental Disability. Ph.D. ed. The City University of New York.

SLOPER, P. and TURNER, S. (1991). Parental and Professional Views of The Needs of Families with a Child with Severe Physical Disability. **Counselling Psychology Quarterly**. 4 (4) pp: 323-330.

SUCUOĞLU, B. (1991). **Anne Babaların Özel Eğitim Okullarını Algılama Biçimleri**. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

SUCUOĞLU, B. (1995). Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**. 2 (1) s: 10-18.

SUCUOĞLU, B. (1997). **Farklılıkla Yaşamak**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. s:38.

UĞUZ, Ş., TOROS, F., YAZGAN, İ. B. ve ÇOLAKKADIOĞLU, O. (2004). Zihinsel Engelli ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. **Klinik Psikiyatri**. (7) s: 42-47.

YILDIRIM, S. ve ARI, R. (1997). Zihinsel Engelli Çocukların Aileleriyle Sorunlara Yönelik Bir Eğitim Çalışması. **4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri**. Anadolu Üniversitesi. s: 477- 483.

YILDIRIM, F. ve CONK, Z. (2005). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne Babaların Stresle Başa Çıkma Tarzlarına ve Depresyon Düzeylerine Planlı Eğitimin Etkisi. **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yükseokulu Dergisi**. 9 (2). <http://www.cumhuriyet.edu.tr> (27.08.2007 tarihinde erişilmiştir).

YURDAKUL, A., GİRLİ, A. (1999). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyal Destek Örüntüleri ve Bunun Psikolojik Sağlık İle İlişkisi. **İlkışık Dergisi**. <http://www.isikozelegitim.com> (27.08.2007 tarihinde erişilmiştir).

EKLER

EK:1

**ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN KARŞILAŞTIKLARI
PROBLEMLER İLE İLGİLİ ANKET FORMU**

Sayın Anneler;

Bu araştırma, zihinsel engelli çocuğu olan annelerin çocuklarını yetiştirirken karşılaştıkları sorunları saptamak amacıyla hazırlanmıştır. Size sorulan sorulara gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak şekilde yanıt vermeniz çalışmadan sağlıklı sonuçlar alınması açısından önemlidir. Araştırmada gizlilik kuralına uyularak hiçbir kişi ya da kuruma açıklama yapılmayacaktır. Yardımlarınız için teşekkürler.

Arş.Gör.Neslihan Çürük

Gazi Üniversitesi

Mesleki Eğitim Fakültesi

Çocuk Gelişimi Eğitimi Bölümü

Telefon : 05358913175

Email: neslihancuruk@gmail.com

ANNE HAKKINDA BİLGİLER

- Annenin Yaşı:
- Eğitim Durumu:
 - a. () İlkokul
 - b. () Ortaokul
 - c. () Lise
 - d. () Üniversite ve daha üstü
 - e. () Diğer (Lütfen belirtiniz:.....)
- Çalışma Durumu:
 - a. () Ev Hanımı
 - b. () Çalışıyor

- Mesleği:
 - a. () Memur
 - b. () İşçi
 - c. () Serbest Meslek
 - d. () Emekli
 - e. () Diğer (Lütfen belirtiniz:.....)

- Medeni Durumunuz:
 - a. () Evli
 - b. () Boşanmış/Dul
 - c. () Diğer (Lütfen belirtiniz:.....)

- Yaşayan Çocuk Sayısı:
 - a. () 1
 - b. () 2
 - c. () 3
 - d. () 4
 - e. () 5 ve daha üstü

- Ailenizin Aylık Gelir Düzeyi:
 - a. () 380 YTL'den Düşük
 - b. () 380 YTL
 - c. () 381-760 YTL Arası
 - d. () 761-1140 YTL Arası
 - e. () 1141-1520 YTL Arası
 - f. () 1900 YTL ve Yukarısı
 - g. () Diğer (Lütfen belirtiniz:.....)

- Ailede Engelli Çocuk Sayısı:
 - a. () 1
 - b. () 2
 - c. () 3
 - d. () 4
 - e. () 5 ve üstü

ÇOCUK HAKKINDA BİLGİLER

- [illegible]

2. Engelli çocuğunuzun doğmasıyla birlikte iş bulma ve çalışma konusunda bir sorunla karşılaştınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Karşılaştıysanız bunlar nelerdir?

.....

.....

.....

3. Engelli çocuğunuzdan dolayı günlük işlerinizi organize etmede sorun yaşıyor musunuz?

Evet ()

Hayır ()

Yaşıyorsanız bunlar nelerdir?

.....

.....

.....

4. Engelli bir çocuğa sahip olmanızdan dolayı duygusal sorunlarınız oldu mu?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlarınız oldu?

.....

.....

.....

5. Engelli çocuğunuzu kabullenme ile ilgili bir sorunuz oldu mu?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlarınız oldu?

.....

.....

.....

6. Engelli bir çocuğa sahip olduktan sonra aile içi sorunlarınız oldu mu?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

.....

.....

.....

7. Engelli çocuğunuza uygun çocuk doktoru bulmakta sorun yaşadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Yaşadıysanız bu sorunlar nelerdi?

.....

.....

.....

8. Engelli olan çocuğunuzun büyümesi ve gelişimi sırasında bir sorunla karşılaştınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

.....

.....

.....

9. Engelli bir çocuğa sahip olduktan sonra engele ilişkin bilgiye ulaşmakta sıkıntınız oldu mu?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sıkıntılarla karşılaştınız?

.....

.....

.....

Kardeş İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar

10. Engelli bir çocuğa sahip olduktan sonra varsa diğer çocuk/çocuklarınızla ilgilenmede bir sorun yaşadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlar yaşadınız?

.....

.....

.....

11. Engelli çocuğunuzla kardeşi veya kardeşleri arasında bir sorun oldu mu?

Evet ()

Hayır ()

Olduysa ne gibi sorunlar yaşandı?

.....

.....

.....

12. Çocuklarınızın (engelli ve normal gelişim gösteren) arasındaki ilişkileri düzenlemede sorunlar yaşadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlar yaşadınız?

.....

.....

.....

Çevre İlişkilerinde Karşılaşılan Sorunlar

13. Engelli bir çocuğa sahip olmanızdan dolayı çevrenizdeki bireylerle (akrabalar, arkadaşlar, komşular vb.) ilişkilerinizde sıkıntılarınız oldu mu?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

.....

.....

.....

14. Engelli çocuğunuzun engelinden dolayı arkadaş edinmesinde bir sorun yaşadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlar yaşadınız?

.....

.....

.....

Çocuğun Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar

15. Çocuğunuz için uygun ve yeterli eğitim veren kurumları bulmakta sıkıntı yaşadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

.....

.....

.....

16. Engelli çocuğunuzun eğitim hayatında (anaokulu, ilköğretim vb.) öğretmenleriyle bir sorun yaşadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Yaşadıysanız hangi dönemde ne gibi sorunlar yaşandı?

.....

.....

.....

17. Engelli çocuğunuzun eğitim ihtiyacını karşılamada bir sorununuz oldu mu?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise hangi gelişim alanında ne gibi eğitim sorunlarıyla karşılaştınız?

.....

.....

.....

18. Engelli çocuğunuza uygun bakıcı bulmakta sorun yaşıadınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Yaşıadıysanız bu sorunlar nelerdi?

.....

.....

.....

Anneye Destek

19. Engelli bir çocuğa sahip olmanız nedeniyle danışmanlık veya psikolojik destek aldınız mı?

Evet ()

Hayır ()

20. Danışmanlık veya psikolojik destek aldıysanız ne tür bir destek aldınız? Süresi nedir?

.....

.....

.....

21. Danışmanlık veya psikolojik hizmetlerden yararlandıysanız burada bir sorunla karşılaştınız mı?

Evet ()

Hayır ()

Cevabınız evet ise ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

.....

.....

.....

Bunların dışında karşılaştığınız sorunlarınız var mı?

1.

2.

3.

4.

5.

**EK:2 ENGELLİ VEYA SÜREKLİ HASTALIĞI OLAN BİR ÇOCUĞA
SAHİP ANNE BABALARIN KAYGI VE ENDİŞE DÜZEYİNİ ÖLÇME
ARACI FORMU**

Bu ölçek ailenizdeki özel eğitime ihtiyaç duyan ferdine karşı duygularınız ve düşüncelerinizle ilgilidir. Maddelerdeki boşluklarda ailenizin özel eğitime ihtiyaç duyan ferдинin, isminin yazılı olduğunu düşünün ve lütfen içten ve gerçek duygularınızı ifade etmeye çalışın. Her madde tamamen sizin durumunuza uygun olmayabilir. Yine de her maddeyi cevaplamaya çalışın. Eğer bir madde sizin durumunuza göre doğru veya çoğu zaman doğru ise “**D**” harfinin altına rastlayan aralığı karalayın. Maddenin cevabı sizin durumunuza göre yanlış veya genel olarak doğru değilse “**Y**”, harfinin altına rastlayan aralığı karalayın. Bazı maddeler sizin aile ferдинiz için uygun gözükme de bütün maddeleri cevaplamaya çalışın.

Çok teşekkür ederim.

	D	Y
I. Bağımlılık ve Kendini Yönetme		
1., başkalarının kendisine gerçekte ihtiyaç duyduğundan daha fazla yardım etmesini ister.	=	=
2. Eğer..... ile birlikte yaşamak daha hoş olsaydı, ona bakmak da daha kolay olurdu.	=	=
3. ile birlikte yaşamak kolaydır.	=	=
4. kendi kendisine yapabileceği şeyleri yapamaz.	=	=
5.'ı oyalamak (hoşça vakit geçirtmek) kolaydır.	=	=
6. insanı çileden çıkarır.	=	=
II. Bilişsel Bozukluk		
1., eğer evin ya da bahçenin dışına çıkarsa başına bir iş gelebilir.	=	=
2.'ı birkaç saat evin içinde yalnız bırakabilirim.	=	=
3., evimizin adresini bilir.	=	=

	D	Y
4., kim olduğunun farkındadır.	=	=
5., yakın çevrede (mahallede) rahatlıkla dolaşabilir.	=	=
6., kendisi hakkında bilgi verebilir.	=	=

III. Ailenin Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar

1. Ailemizin bütün üyeleri, için bazı şeylerden vazgeçmek zorunda kalmaktadır.	=	=
2.'a bakmak için gereken sürekli ilgi yüzünden ailemizden başka bir kişinin gelişimi sınırlanmaktadır.	=	=
3.'ye bakabilmek için yapmayı çok istediğim bazı şeylerden vazgeçmek zorunda kalmışım.	=	=
4.'ye bakmak, ailemiz için maddi bir yük olmaktadır.	=	=
5.'ye evde sürekli olarak bakmak zorunda olan kişi dışarıda bir işte çalışma imkanından yoksun kalmaktadır.	=	=
6. olmasaydı, ev dışındaki işlerimiz daha kolaylaşabilirdi.	=	=

IV. Ömür Boyu Bakım

1.'ye bakamayacak duruma geldiğimde ona ne olacak diye kaygılanıyorum.	=	=
2.'nin hayatını kazanmak için yapabileceği işler sınırlıdır.	=	=
3. bir özel eğitim okuluna/merkezine veya bir okulun özel alt sınıfına gidiyor.	=	=
4. Beni en çok kaygılandıran,'nin gelecekte yalnız başına kaldığı zaman hayatını nasıl kazanacağıdır.	=	=
5. Yaşlandığı zaman,başına neler geleceği konusunda kaygılıyım.	=	=
6.'nin hep böyle kalacağı fikri beni endişelendiriyor.	=	=

D Y

V. Aile İçi Uyumsuzluk

1. Ailemizde herkes birbirinin yaptıklarını takdir eder.	=	=
2. Ailemizde önemli konularda ortak karar alınır.	=	=
3. Ailemizde herkes.....'yi kabul etmiştir.	=	=
4. Ailemizde kırgınlık ve küskünlük duyguları yoğundur.	=	=
5. Ailemde herkes benim sorunlarımı anlayışla karşılar.	=	=
6. Ailemin üyeleri, kişisel sorunlarını açıkça tartışabilirler.	=	=

VI. Kişisel Ödül Eksikliği

1. Bizimki gibi sorunları olmayan ailelere göre küçük şeylerden mutlu olmayı daha çok bilebiliyoruz.	=	=
2.'den artık bir kişi olarak daha çok zevk alıyoruz.	=	=
3.'ye bakmak hayatımızı zenginleştirdi.	=	=
4.'ye bakmak insana değerli olduğu duygusunu veriyor.	=	=
5.'nin böyle olması, benim kişiler arası ilişkilerimde daha anlayışlı olmama sebep oldu.	=	=
6.'ye bakmam, başkaları tarafından takdir edildikçe mutlu oluyorum.	=	=

VII. Sürekli Hastalık Kaygısı

1.'nin sağlığı için çok fazla endişelenmiyorum.	=	=
2.'ye bakmak, zaman geçtikçe daha çok vakit alacak.	=	=
3.'nin fazla yaşayamayacağını fark etmesinden endişe duyuyorum.	=	=
4.'nin artık bizim aramızda olmadığında ailemizin bu duruma nasıl alışacağı konusunda endişeliyim.	=	=
5. gelecekte kendisine daha iyi bakabilecektir.	=	=
6. hiç iyileşmeyecek.	=	=

	D	Y
VIII. Fiziksel Sınırlılıklar		
1. kendi kendine yemek yiyebilir.	=	=
2. engeli nedeniyle özel araçlar kullanır.	=	=
3. Evimizde tekerlekli sandalye ve yürütücü kullanır.	=	=
4.'nin bir yürütücüye ya da tekerlekli sandalyeye ihtiyacı vardır.	=	=
5. yardımsız yürüyebilir.	=	=
6. özel araç ve gereçler kullanıldığı için onu dışarı çıkarmak zor oluyor.	=	=
IX. Mali Kaygılar		
1.'nin ihtiyaç duyduğu bakım için gerekli olan parayı ödeyebiliyoruz.	=	=
2. Maddi yardıma ihtiyacımız var.	=	=
3. Aile gelirimiz ortalamanın üzerindedir.	=	=
4. Ailemiz yatırım ve tasarruf yapabiliyor.	=	=
5. Kendi evimiz var veya almak üzereyiz.	=	=
6. Zar zor geçiniyoruz.	=	=
X. Bir Kurum Bakımını Tercih Etme		
1. Doktor,.....'yi ayda en az bir kez görür.	=	=
2. Ailemin 'yi evde bırakıp tatile gitmesini istemem.	=	=
3.'ye evde bakabilmemize imkan yok.	=	=
4. Dışarı çıktığımızda 'yi de beraber götürürüz.	=	=
5. başka bir yerde yaşarsa alıştığı ilgiyi sevgiyi ve bakımı bulamayacağından korkuyorum.	=	=
6.'nin evimizde olması başka bir yerde olmasından daha iyidir.	=	=

	D	Y
XI. Aileye Getireceği Zorluklar		
1. Ailemizin tüm üyeleri ile aynı derecede ilgilenir.	=	=
2. Doktor,’yi yılda en az bir kez görür.	=	=
3. Bazen evden uzaklaşmak ihtiyacını duyarım.	=	=
4. ‘nin bakımının büyük bir kısmı bana düşer.	=	=
5. Benim için rahatlamak çok kolaydır.	=	=
6. Kendimi nadiren karamsar hissederim.	=	=

EK:3 AİLE DESTEK ÖLÇEĞİ

Sayın veli,

Aşağıda çocuğunuzun ihtiyaçlarını karşılarken, size yardım edebilecek kişilerle ilgili sorular bulunmaktadır. Lütfen ifadeleri dikkatlice okuyarak cevabını altındaki her zaman, bazen, hiçbir zaman ifadelerinden size uygun olanı seçip önündeki paranteze çarpı işareti koyunuz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

1. Konuşmak ihtiyacı duyduğumda, beni gerçekten dinleyeceğine inandığım birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

2. Güç durumda olduğumda, bana gerçekten yardım edeceğine inandığım birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

3. Birlikte olduğumuzda, kendimi gerçekten rahat hissettiğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

4. Bana bir birey, bir insan olarak değer verdiğini hissettiğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

5. Çok üzgün olduğumda, beni teselli edeceğine inandığım birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

6. Yardıma ihtiyaç duyduğumda, bana yardımcı olacağına güvendiğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

7. Önemli karar vereceğim zaman ya da bir sorunumu çözeceğim zaman, bana tavsiyelerde bulunacak birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

8. Kişisel sıkıntılarım, üzüntülerim, beklentilerim, umutlarım, sevinçlerim ve bu gibi duygularım ile ilgili konuşabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

9. Kişisel sorunlarımı tartışıp, tavsiyeler alabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

10. Çocuğumun bakımında bana yardımcı olacak birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

11. Çocuğumun özellikleri hakkında bana bilgi verecek birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

12. Kısa süreli de olsa sorumluluklarımı bırakabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

13. Yaşamımdaki en önemli kararımı paylaşabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

14. Duygusal olarak güçlü bir şekilde bağlı olduğumu hissettiğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

15. Param olmadığı zaman, çocuğumun bir ihtiyacını almak zorunda kalsam, bana borç para verecek birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

16. Uzun ve yorucu bir günün sonunda kendimi bitmiş, tükenmiş ya da sıkıntılı hissettiğimde, beni rahatlatacak birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

17. Yardıma ihtiyaç duyduğumda, hiç düşünmeden rahatlıkla başvurabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

18. Acil bir işim çıktığında, çocuğuma göz kulak olacak birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

19. Sırlarımı rahatsızlık duymadan açabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

20. Neyin nasıl yapılacağı konusunda bana yararlı tavsiyelerde bulunacak birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

21. Beni gerçekten sevdiğini hissettiğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

22. Gece dışarı çıkmam gerektiğinde, çocuğumu bırakabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

23. Parasal açıdan sıkıntıda olduğumda bana yardım edecek birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

24. Çocuğumun eğitimi hakkında bana bilgi verecek birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

25. Benim çocuğum gibi çocuğu olup görüşüp, konuşabileceğim birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

26. İhtiyacım olduğunda, öğretmen, danışman, yönetici gibi bana yardımcı olacak birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

27. Çocuğumun nasıl büyüyeceğı hakkında beni bilgilendirecek, tavsiyelerde bulunacak birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

28. Çocuğuma nasıl davranmam gerektiğı konusunda bana yol gösterecek birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

29. Çocuğuma nasıl beceri öğreteceğimi bana gösteren, öğreten birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

30. Çocuğumun yararlanacağı okul, merkez, klinik, spor salonu, iş okulu, yaz kampları, kurslar ve bu gibi yerler var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

31. Hoşlandığım şeyleri yapmak için kendime zaman ayırmamı sağlayan birileri var.

() Her Zaman () Bazen () Hiçbir Zaman

EK:4 MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI'NDAN ALINAN UYGULAMA İZNİ

Dusya

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

Sayı : B.08.0.EGD.0.33.05.311- 147/562
Konu : Araştırma İzni

26./01/2007

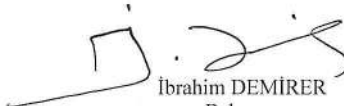
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü)

İlgi : 10.01.2007 tarih ve B.30.2.GÜN.0.F8.00.00/95 sayılı yazı.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Neslihan ÇÜRÜK'ün "Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Kaygı ve Sosyal Destek Düzeyleri İle Karşılaştıkları Problemler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu araştırmanın Ankara İli Millî Piyango Başkent İş Okulu, Sincan İş Okulu Merkezi ve H. Yavuzalp İş Okulu Merkezinde Zihinsel Engelliler İş Okullarında uygulama izin talebi incelenmiştir.

Anketler, çalışmaya katılmak isteyen öğrenci velileri tarafından cevaplandırılacağından ayrıca Bakanlığımızdan izin alınmasına gerek bulunmamaktadır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

İbrahim DEMİRER
Bakan a.
Daire Başkanı